

Α.Τ.Ε.Ι ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ Τουριστικών Επιχειρήσεων

**Θέμα πτυχιακής : ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ**

Πτυχιακή εργασία της Καπαδουκάκης Στέλλας - Αλεξάνδρας

Ηράκλειο, Γενάρης 2008

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο τουρισμός αποτελεί φαινόμενο χιλιάδων χρόνων. Από τα αρχαία χρόνια περιηγητές, όπως οι αρχαίοι φιλόσοφοι μας Πλάτωνας, Ηρόδοτος, Πausανίας κ.ά., έκαναν αναφορές και περιέγραψαν τους τόπους που επισκέφθηκαν. Ο τουρισμός, όμως από τότε έχει αλλάξει πολύ. Από τους περιηγητές φτάσαμε στον μαζικό τουρισμό, που πλέον έχει κορεστεί, και σήμερα ψάχνουμε να βρούμε και να αναπτύξουμε εναλλακτικές μορφές τουρισμού, πιο βιώσιμες και πιο φιλικές προς το περιβάλλον.

Η Κρήτη ευτυχώς, έχει πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, συνδυάζει βουνό και θάλασσα και έτσι συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ιδιαίτερα το Ηράκλειο, που είναι ένας τόπος ανεπανάληπτων αντιθέσεων και εκπληκτικής ομορφιάς, διάσπαρτες με μνημεία, έχει πολλές προϋποθέσεις για την ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του και την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού.

Το Ηράκλειο φιλοξενεί σημαντικά κέντρα Μινωικού πολιτισμού όπως είναι η Κνωσό και η Αμνισός (όπου βρίσκεται η μινωική πόλη), ανάκτορα όπως η Φαιστός και τα Μάλια (το τρίτο ανακτορικό κέντρο της Κρήτης μεγέθους 7.500 τ.μ.) και πολλά άλλα που θα τα δούμε αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τη βοήθεια της SWOT analysis θα δούμε τα θετικά και αρνητικά σημεία του Ηρακλείου όσον αφορά την ανάπτυξη. Η SWOT analysis είναι ένα στρατηγικό εργαλείο του μάρκετινγκ που χρησιμοποιούμε για να εντοπίσουμε τα δυνατά σημεία, τα αδύνατα, τις ευκαιρίες και τις απειλές που παρουσιάζονται και στη συνέχεια, με τις κατάλληλες ενέργειες προβάλλουμε τα θετικά, επισκιάζοντας ή εξαλείφοντας τα αρνητικά.

Η ανάλυση SWOT, όμως, από μόνη της δεν είναι αποτελεσματική ώστε να βοηθήσει την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού γιατί υπάρχουν και εξωτερικοί παράγοντες που μπορεί να την επηρεάσουν θετικά ή και αρνητικά, όπως είναι η πολιτική κατάσταση της χώρας, η κοινωνική δομή, η οικονομία ακόμα και το τεχνολογικό περιβάλλον. Για τον λόγο αυτό, η ανάλυση SWOT χρησιμοποιείται πάντα σε συνδυασμό με την ανάλυση PEST.

Η ανάλυση PEST είναι ακόμα ένα στρατηγικό εργαλείο του μάρκετινγκ που αφορά στο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και τεχνολογικό περιβάλλον και θα τη δούμε αναλυτικότερα στο τέταρτο κεφάλαιο.

Φτάνοντας στο τέλος αυτής της εργασίας, δηλαδή στο πέμπτο κεφάλαιο, θα δούμε σε τι κατάσταση βρίσκεται ο αρχαιολογικός τουρισμός, πόσο έχει αναπτυχθεί μέχρι σήμερα, αν χρειάζεται να αναπτυχθεί περισσότερο και τι μπορούν να κάνουν οι ιδιωτικοί καθώς και οι δημόσιοι φορείς για να το επιτύχουν αυτό.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1
Περιεχόμενα.....	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η έννοια του τουρισμού.....	5
1.2 Η έννοια του Εναλλακτικού και Ειδικού Τουρισμού.....	7
1.3 Μορφές Εναλλακτικού και Ειδικού Τουρισμού.....	10
1.4 Οι κυριότερες μορφές Εναλλακτικού και Ειδικού Τουρισμού.....	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 Η έννοια του Αρχαιολογικού Τουρισμού.....	14
2.2 Τα χαρακτηριστικά του Αρχαιολογικού Τουρισμού.....	15
2.3 Η πόλη του Ηρακλείου.....	17
2.4 Αρχαιολογικός τουρισμός στο νομό Ηρακλείου.....	19
2.5 Άλλες Αρχαιότητες στο Νομό Ηρακλείου.....	35
2.6 Σπήλαια του Νομού Ηρακλείου.....	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Η έννοια της ανάπτυξης.....	49
3.2 Η ανάλυση SWOT.....	49
3.3 Εφαρμογή της ανάλυσης SWOT	54
3.4 Εφαρμογή της ανάλυσης SWOT στο νομό Ηρακλείου.....	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄
ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1 Οι επιπτώσεις του αρχαιολογικού τουρισμού.....	60
4.2 Η ανάλυση PEST.....	60
4.3 Εφαρμογή της ανάλυσης PEST στο νομό Ηρακλείου.....	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Προτάσεις και μέτρα για την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού στο νομό Ηρακλείου.....	68
5.2 Συμπεράσματα.....	73

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	75
--------------------------	-----------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνες.....	78
--------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η έννοια του τουρισμού

Όταν μιλάμε για τον τουρισμό έχουμε, συνήθως, στο μυαλό μας τον ήλιο και τη θάλασσα. Και θεωρούμε αυτονόητο πως, επιπλέον, πολλοί ενδιαφέρονται να δουν τα αξιοθέατα της περιοχής, κάποιους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία που υπάρχουν εκεί κοντά.

Αυτή η έννοια του τουρισμού, που βρίσκεται στο μυαλό των περισσότερων τουριστικών επιχειρηματιών, έχει προέλθει από τις εξής κυρίως αιτίες :

- Το μεγάλο ρεύμα τουριστών που ήρθε στη χώρα μας τις δεκαετίες του '70 και του '80 προερχόταν από τη Βόρεια Ευρώπη. Ήταν άνθρωποι που ανακάλυπταν τον ζεστό ήλιο και τη γαλάζια θάλασσα, δηλαδή αυτά που έλειπαν από τις χώρες τους. Όταν, λοιπόν, η Ευρώπη άρχισε να συνέρχεται από τις καταστροφές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οι πολίτες είχαν τη χρονική και οικονομική δυνατότητα των διακοπών, άρχισαν να κατεβαίνουν στις χώρες του Νότου – χώρες με πολύ χαμηλή ανάπτυξη και υποδομή, σχεδόν πρωτόγονες. Ήξεραν πως δε μπορούσαν να έχουν άλλες απαιτήσεις από ένα χαμόγελο, μία ζεστή φιλοξενία, μία χωριάτικη σαλάτα και μια φέτα καρπούζι – και αυτά έβρισκαν (και μάλιστα σε πολύ χαμηλές τιμές, ιδιαίτερα με τη συναλλαγματική ισοτιμία των νομισμάτων τους).
- Η μακραίωνη πολιτιστική ιστορία της χώρας μας έχει αφήσει παντού τα ίχνη της. Δεν υπάρχει τόπος που να μην έχει κάτι σημαντικό να αναδείξει – από την προϊστορία μέχρι τον μεσαίωνα, καθώς και τον λαϊκό πολιτισμό των νεότερων χρόνων. Μας φαίνεται αυτονόητο το γεγονός ότι όπου κι αν γυρίσεις θα δεις στοιχεία παλιότερων πολιτισμών – κι αυτό δε μας κάνει καμία εντύπωση. (Μερικές φορές απορούμε κιόλας για το ενδιαφέρον των τουριστών σε μερικές “πέτρες”).
- Η ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού, με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων, προσανατολίστηκε (σε πολύ μεγάλο βαθμό) σε μη πολιτιστικά στοιχεία : στο μπάνιο στη θάλασσα, στην ηλιοθεραπεία και στο φαγητό

(παράλληλα με την αυθαίρετη δόμηση των 'εξοχικών' και την καταστροφή ή μόλυνση του περιβάλλοντος).

Οι σημερινές αλλαγές και τάσεις:

Αποτελεί πια κοινή παραδοχή ότι ο τουρισμός «ήλιου και θάλασσας», ως μοντέλου ανάπτυξης, είναι ξεπερασμένος και μη βιώσιμος. Οι λόγοι που συντελούν στο ξεπέραςμα του είναι, μεταξύ άλλων, και οι εξής:

- Ο μεγαλύτερος ανταγωνισμός από φθηνότερους προορισμούς (Τουρκία, Κροατία κλπ.), δηλαδή από περιοχές που βρίσκονται ακόμα σε χαμηλή οικονομική ανάπτυξη.
- Η καταστροφή του περιβάλλοντος και η εκτεταμένη αστικοποίηση.
- Οι κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές που γεννούν την ανάγκη για νέα τουριστικά προϊόντα.
- Οι αδύνατες και μάλλον δύσκαμπτες τοπικές οικονομίες εξαιτίας της τουριστικής «μονοκαλλιέργειας».
- Η περιορισμένη εποχικότητα και η πτώση του μέσου όρου των χρημάτων που δαπανούν οι τουρίστες.
- Η δημιουργία θέσεων εργασίας που απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά σε άτομα με χαμηλή εκπαίδευση.

Από το άλλο μέρος, ο εναλλακτικός τουρισμός και ο ειδικός τουρισμός παρουσιάζονται ως μία βιώσιμη προοπτική από κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής σκοπιάς. Απαιτεί, όμως, μεγαλύτερες επενδύσεις στην προετοιμασία, την έρευνα και την επικοινωνία, καθώς και μία στενή συνεργασία ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Φυσικά, ο εναλλακτικός τουρισμός και ειδικός τουρισμός δεν αντιστρατεύονται τον τουρισμό «ήλιου και θάλασσας», αλλά είναι συμπληρωματικά.¹

¹ <http://users.forthnet.gr/agn/istam/toyri1.htm>

1.2 Η έννοια του Εναλλακτικού και Ειδικού Τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός έχει δεχθεί μέχρι σήμερα ποικίλες ερμηνείες. Όμως πολλές από αυτές είναι λανθασμένες. Για το λόγο αυτό απαραίτητο είναι να δοθεί ένας ορισμός που να αποσαφηνίζει ποιες μορφές τουρισμού μπορούν να θεωρηθούν ως εναλλακτικές. Μια εξέταση της έννοιας του εναλλακτικού τουρισμού αποκαλύπτει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός θεωρείται ως μία εναλλαγή της τουριστικής μαζικοποίησης και ως εκ τούτου ακολουθεί διαφορετικές πρακτικές. Συνεπώς, οι εναλλακτικοί τουρίστες αντιτίθενται στις μέχρι τώρα παραδοσιακές μορφές τουριστικής ανάπτυξης που εστιάζονταν κυρίως στο τρίπτυχο ήλιος, θάλασσα και σεξ (τα αποκαλούμενα 3 S's – sea, sun and sex).

Εναλλακτικός τουρισμός είναι μία μικρής κλίμακας και μη συμβατικής φύσεως διαδικασία ανάπτυξης τουριστικών προορισμών που προωθεί μία ενεργητική μορφή ταξιδιού προσφιλή στις φυσικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αξίες των περιοχών υποδοχής τουριστών και που κάνει δυνατή την αλληλεπίδραση και την από κοινού συμβίωση μεταξύ των μελών διαφορετικών κοινωνιών (των τουριστών και των προορισμών υποδοχής τους) και αναπτύσσεται με τη σύμφωνη γνώμη και συμμετοχή του εντόπιου κοινωνικού συνόλου στην παραγωγική διαδικασία.²

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού συνήθως αναφέρονται ως «ειδικές» ή ως «ήπιες» μορφές τουρισμού. Οι όροι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν το 1970 για να περιγράψουν τις τότε εναλλακτικές ή ήπιες μορφές τουρισμού που δημιουργήθηκαν για να αντιμετωπιστεί ο σκληρός μαζικός τουρισμός και οι δυσμενείς περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις του.

Μαζικοποίηση τουρισμού υπάρχει όχι όταν αυξάνεται ο αριθμός των τουρισμών αλλά όταν οι τουρίστες ανισοκατανέμονται στο χρόνο και στο τόπο. Έτσι τη δεκαετία του 70' πολλές ομάδες ανθρώπων όπως οικολόγοι, ερευνητές τουρισμού και περιβαλλοντικές οργανώσεις προσπάθησαν να πάρουν προστατευτικά μέτρα και αναζητήθηκαν πιο φιλικές και ήπιες προς το περιβάλλον καθώς και πιο ανθρωποκεντρικές μορφές τουρισμού που στο σύνολό τους συγκροτούν τον λεγόμενο εναλλακτικό και ειδικό τουρισμό.³

² Δρ. Κωνσταντίνος Ανδριώτης, Αειφορεία-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ηράκλειο 2006

³ http://www.itr.si/javno/youth_farm/el/non-agric-activities4.html

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αφορούν δραστηριότητες ή ομάδες δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο χώρο ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει ο κάθε τόπος όπως για παράδειγμα ο ορεινός τουρισμός, οικοτουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, αγροτουρισμός κ.λ.π. Στις εναλλακτικές μορφές, ο τουρίστας συχνά επιλέγει ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού.

Σε αντίθεση με τις ειδικές μορφές τουρισμού που προϋποθέτουν ειδικές συνθήκες και εξειδικευμένη υποδομή όπως για παράδειγμα ο θαλάσσιος τουρισμός, χιονοδρομικός, θεραπευτικός, συνεδριακός, αθλητικός κ.α. Μία άλλη διαφορά μεταξύ ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού είναι το κίνητρο που έχει η ζήτηση γι' αυτές τις δύο μορφές. Για παράδειγμα στις ειδικές μορφές τουρισμού το κίνητρο μπορεί να αποτελέσει η οικολογία, η συμμετοχή σε συνέδρια, οι θαλάσσιες δραστηριότητες κ.α. ενώ στον εναλλακτικό τουρισμό το κίνητρο είναι πιο πολύπλοκο και συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως είναι η φυσιολατρία, η γνωριμία με την τοπική παράδοση, κ.α.

Με λίγα λόγια οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι οι διαφορές που παρουσιάζει ο εναλλακτικός τουρισμός από το μαζικό, καθώς και τις περισσότερες ειδικές μορφές τουρισμού είναι :

- Τόσο ο εναλλακτικός όσο και ο μαζικός τουρισμός αποτελούν μία διαδικασία αλλαγής. Όμως στον εναλλακτικό τουρισμό οι αλλαγές σχετίζονται ως επί το πλείστον με τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης του ντόπιου πληθυσμού, την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας, την αναζωογόνηση της ντόπιας κουλτούρας, κλπ., ενώ στο μαζικό η προστασία του περιβάλλοντος και του πολιτισμού και η καλυτέρευση του βιοτικού επιπέδου του ντόπιου πληθυσμού δεν είναι πρωτεύουσας σημασίας.
- Για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού απαραίτητες είναι οι επενδύσεις σε μικρού μεγέθους τουριστικές επιχειρήσεις. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός δε χρησιμοποιεί τις υποδομές που κατασκευάστηκαν για την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού. Αντιθέτως υπάρχει ένα είδος

συνέχειας που βασίζεται στο σκεπτικό ότι ο εναλλακτικός τουρισμός ξεκίνησε χρησιμοποιώντας την υποδομή, τα μέσα μεταφοράς και τα συστήματα κρατήσεων του μαζικού τουρισμού, παράγοντας με αυτόν τον τρόπο μία συνοδευτική τουριστική βιομηχανία. Όμως πρέπει να προσεχθεί το ενδεχόμενο μετατροπής του εναλλακτικού τουρισμού σε μαζικό, λόγω έλλειψης σωστής διαχείρισης.

- Ενώ ο μαζικός τουρίστας θεωρείται ως παθητικός και τα κίνητρό του επικεντρώνονται στα λεγόμενα 3 S's με τις εναλλακτικού τύπου δραστηριότητες να καταλαμβάνουν ένα μικρό μέρος των διακοπών του, ο εναλλακτικός θεωρείται ως ενεργητικός με αυτοσκοπό την περιήγηση, τη γνωριμία με το περιβάλλον και τον πολιτισμό της περιοχής που επισκέπτεται και τη συναναστροφή με τον ντόπιο πληθυσμό.
- Στην ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού πρωταρχικό ρόλο διαδραματίζουν οι ντόπιοι κάτοικοι ως επενδυτές, εργαζόμενοι και οικοδεσπότες. Συνεπώς, στον εναλλακτικό τουρισμό ο ντόπιος πληθυσμός συμμετέχει ενεργά και με ποικίλους τρόπους στην παραγωγική διαδικασία.⁴

Οι διαφορές που παρουσιάζει ο ειδικός τουρισμός από το μαζικό είναι:

- Ο ειδικός τουρισμός, σε αντίθεση με το μαζικό, διευρύνει τη τουριστική ζήτηση και εμπλουτίζει το τουριστικό προϊόν της χώρας, απευθύνεται σε ομάδες ειδικών τουριστικών ενδιαφερόντων και αφορούν δραστηριότητες που δεν επηρεάζονται από τις εποχές του χρόνου.
- Για την ανάπτυξη του ειδικού τουρισμού απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ειδικών υποδομών. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι ο ειδικός τουρισμός δε χρησιμοποιεί τις υποδομές που κατασκευάστηκαν για την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού. Για την ακρίβεια οι ειδικές μορφές τουρισμού δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμα ή έχουν αναπτυχθεί αποσπασματικά και έτσι χρησιμοποιούν όλα τα μέσα μεταφοράς και τα συστήματα κρατήσεων καθώς και τις υποδομές του μαζικού τουρισμού.
- Ο μαζικός τουρίστας θεωρείται ως παθητικός και τα κίνητρό του επικεντρώνονται στο δίπτυχο 'Ήλιος – Θάλασσα', ο ειδικός τουρίστας θεωρείται ενεργητικός με σκοπό να γνωρίσει τον τόπο που επισκέπτεται και να συμμετάσχει στις ποικίλες δραστηριότητες που προσφέρονται. Ο ειδικός

⁴ Δρ. Κωνσταντίνος Ανδριώτης, Αειφορεία-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ηράκλειο 2006

τουρίστας, σε αντίθεση με τον μαζικό, είναι άνθρωποι της μέσης και ανώτερης οικονομικά τάξης που γενικά διαθέτουν υψηλότερο εισόδημα, με αποτέλεσμα και το εισόδημα του τόπου που επισκέπτονται να αυξάνεται.

1.3 Μορφές Εναλλακτικού και Ειδικού Τουρισμού

Πριν διερευνήσουμε σε βάθος τα διάφορα χαρακτηριστικά του εναλλακτικού και ειδικού τουρισμού θα αναφερθούμε στις μορφές που έχουν κάνει την εμφάνιση τους μέχρι σήμερα, τον τύπο καταλυμάτων και τα είδη των προορισμών που προτιμούν οι εναλλακτικοί τουρίστες και οι τουρίστες ειδικού τουρισμού.

Ο εναλλακτικός τουρισμός εμφανίζεται με τις παρακάτω μορφές :

- Τουρισμός σε χωριά, όπου μικρές ομάδες τουριστών διαμένουν μέσα ή κοντά σε παραδοσιακές, αλλά συχνά απομονωμένες κοινωνίες, για να μάθουν για τη ζωή στο χωριό και το φυσικό περιβάλλον.
- Αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός, όπου οι τουρίστες διαμένουν μαζί με τις οικογένειες των αγροτών για να γνωρίσουν τις δραστηριότητες τους και την αγροτική ζωή.
- Περιπατικούς και ποδηλατικούς γύρους, με τουρίστες να διαμένουν σε ξενώνες, ιδιωτικές κατοικίες ή επιχειρήσεις ενοικιαζομένων δωματίων που προσφέρουν διαμονή και πρωινό και που κατά τη διάρκεια της παραμονής πραγματοποιούνται συναντήσεις με τους ντόπιους κατοίκους και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην επαφή με το γηγενή πολιτισμό και το περιβάλλον.
- Τουρισμός αλιείας, όπου οι τουρίστες διαμένουν σε παράκτια χωριά μαζί με τις οικογένειες των ψαράδων και λαμβάνουν μέρος σε ομαδική αλιεία.
- Οικοτουρισμός με περιπάτους ή κωπηλασία με κανό σε περιοχές φυσικού κάλους και με ξεναγήσεις από ντόπιους κατοίκους στα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής.
- Εθελοντικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια παραμονής σε μία περιοχή με σκοπό την προσφορά βοήθειας σε ειδικά έργα, όπως η κατασκευή κτιρίων, παροχή νερού, αρχαιολογικές ανασκαφές, κλπ.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι παραπάνω μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι γενικές και δε καλύπτουν το πλήθος των δραστηριοτήτων του εναλλακτικού τουρίστα που μπορεί να περιλαμβάνει την παρακολούθηση τις χλωρίδας και της πανίδας, το γυμνισμό, τη γνωριμία με την τοπική κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα, την εκπαίδευση, κ.λπ. Παρ' όλα αυτά είναι κοινώς αποδεκτό ότι ανάλογα με τη μορφή του εναλλακτικού τουρισμού διαφέρουν και οι δραστηριότητες του τουρίστα που όμως αναμφισβήτητα θα πρέπει να είναι φιλικές προς το περιβάλλον και να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην κουλτούρα του προορισμού που επισκέπτονται.⁵

Ειδικές μορφές τουρισμού θεωρούνται εκείνες που διαφοροποιούνται από την κυρίαρχη και ταυτοχρόνως κλασσική μορφή τουρισμού «ήλιος και θάλασσα» και δρουν συμπληρωματικά προς αυτήν.

Οι ειδικές μορφές τουρισμού έχουν σκοπό, και μπορούν, να συμβάλουν στην τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης και να επιμηκύνουν την τουριστική σαιζόν. Ο ειδικός τουρισμός εμφανίζεται με τις παρακάτω μορφές:

- Τουρισμός σε περιοχές όπου υπάρχουν ειδικές υποδομές (όπως οι υποδομές για τον θαλάσσιο τουρισμό, τον ιαματικό τουρισμό) και εξειδικευμένο προσωπικό ώστε να συμμετέχουν στις διάφορες δραστηριότητες.
- Εκθεσιακός ή συνεδριακός τουρισμός, όπου οι τουρίστες διαμένουν κυρίως σε ξενοδοχεία με συνεδριακούς χώρους ώστε να έχουν άμεση και γρήγορη πρόσβαση στα συνέδρια που συμμετέχουν.
- Χειμερινός τουρισμός όπου οι τουρίστες διαμένουν σε ειδικά καταλύματα ή κοντά σε χιονοδρομικά κέντρα ώστε να έχουν τη δυνατότητα να απολαύσουν τις χειμερινές δραστηριότητες που προσφέρονται ή να κάνουν μαθήματα και να εξασκηθούν πάνω σε αυτές, όπως είναι το σκι.

Οι παραπάνω μορφές ειδικού τουρισμού είναι γενικές και δεν είναι δυνατόν να καλύψουν όλες τις δραστηριότητες ειδικού τουρισμού, αφού ο ειδικός τουρισμός έχει πολλά πεδία δράσης.

⁵ Δρ. Κωνσταντίνος Ανδριώτης, Αειφορεία-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ηράκλειο 2006

1.4 Οι κυριότερες μορφές εναλλακτικού και ειδικού τουρισμού:

α) Οι κυριότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού:

- Μορφωτικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας
- Αθλητικός τουρισμός
- Τουρισμός πόλεως
- Τουρισμός περιπέτειας
- Οικογενειακός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Αγροτικός τουρισμός
- Επιλεκτικός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Οικολογικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός

Από τις μορφές του εναλλακτικού τουρισμού που παρουσιάστηκαν παραπάνω κατανοούμε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός θεωρείται ως διαμετρικά αντίθετος του μαζικού, με τον εναλλακτικό να εμφανίζεται ως καλός και ο μαζικός ως κακός. Η πλειοψηφία των αρνητικών συνεπειών της τουριστικής ανάπτυξης προκύπτει από το μαζικό τουρισμό, για το λόγο ότι συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό τουριστών, απαιτεί επενδύσεις μεγάλης κλίμακας και λιγότερη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην αναπτυξιακή διαδικασία.⁶

β) Οι κυριότερες μορφές ειδικού τουρισμού:

- Αναρριχητικός τουρισμός
- Ορειβατικός τουρισμός
- Αστικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Ιαματικός τουρισμός

⁶ Δρ. Κωνσταντίνος Ανδριώτης, Αειφορεία-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ηράκλειο 2006

- Θαλάσσιος τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Γεωτουρισμός

Από τις παραπάνω ειδικές μορφές τουρισμού μπορούμε να δούμε ότι ο ειδικός τουρισμός απαιτεί ειδικές υποδομές για την ανάπτυξη του και ενώ αποτελεί μία πιο ήπια μορφή τουρισμού προς το περιβάλλον συγκριτικά με τον μαζικό τουρισμό, αν η ανάπτυξη του δε γίνει με σωστό, ορθολογικό σχεδιασμό και προγραμματισμό μπορεί να έχουμε τα ίδια αρνητικά αποτελέσματα που έχει και ο μαζικός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 Η έννοια του Αρχαιολογικού τουρισμού

Ο Αρχαιολογικός τουρισμός πρόκειται για μια μορφή τουρισμού, που έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που μετέχουν σε αυτόν ταξιδεύουν σε μια πόλη με σκοπό την περιήγηση σε ιστορικά μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.

Ο Αρχαιολογικός τουρισμός πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο από άτομα ανώτερης μορφωτικής και εισοδηματικής στάθμης, που ταξιδεύουν τις περισσότερες φορές χωρίς να συνοδεύονται από τις οικογένειες τους. Τα ταξίδια αυτά οργανώνονται σε μεγάλο ποσοστό από τουρ οπερέιτορς και ταξιδιωτικά/ τουριστικά γραφεία.⁷

Ο Αρχαιολογικός τουρισμός παρουσιάζει ενδιαφέρον, ανάμεσα στις δεκάδες Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού που μπορούν να προσαρμοστούν στις ιδιαιτερότητες της χώρας μας. Σχετίζεται με την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, καθώς και με την οργάνωση δικτύου περιπάτων αρχαιολογικών περιοχών. Όσο κι αν γίνεται συχνά λόγος για τη συρρίκνωση του αρχαιολογικού τουρισμού, στην πραγματικότητα ο τομέας αυτός αρχίζει μόλις να αναπτύσσεται, και μάλιστα με ραγδαίους ρυθμούς, τα τελευταία χρόνια, με τη διεθνή προβολή της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, πριν και κατά την διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, να φέρει σημαντικό μερίδιο.

Ο Αρχαιολογικός τουρισμός αφενός αποτελεί επιμέρους ενότητες μιας γενικότερης μορφής εναλλακτικού τουρισμού που ονομάζεται Πολιτισμικός.⁸

Η σχέση του αρχαιολογικού τουρισμού με τον πολιτισμό, που εκφράζεται και προσδιορίζεται κυρίως από τον πολιτιστικό τουρισμό, αλλά και από άλλες μορφές τουρισμού, αρχίζει από τα πρώτα βήματα της τουριστικής ανάπτυξης και δεν θα ήταν υπερβολικό να υποστηριχθεί ότι ένα από τα κυριότερα γενεσιουργά αίτια του τουρισμού ήταν ο πολιτισμός.

Οι πρώτοι τουρίστες ήταν οι πρώτοι ταξιδιώτες, που ταξίδευαν κυρίως για βιοποριστικούς λόγους. Αργότερα εμφανίστηκαν τα ταξίδια περιήγησης και αναψυχής τα οποία ήταν καθαρά τουριστικά ταξίδια και στα οποία η περιήγηση ήταν πολιτιστική

⁷ Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Κώστας Ν. Κραβαρίτης, Περικλής Ν. Λύτρας, Εισαγωγή στον Τουρισμό, Αθήνα 1999,1998

⁸ <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=239>

δραστηριότητα που συνέδεε άμεσα τον τουρισμό με τον πολιτισμό. (Περιηγούμε = ταξιδεύω σε ξένους τόπους – τουριστική δραστηριότητα – για να γνωρίσω τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής των κατοίκων τους – πολιτιστική δραστηριότητα).

Από πολύ νωρίς εξ άλλου και σε όλη την ιστορική διαδρομή του τουριστικού φαινομένου, ακόμη και στη σύγχρονη εποχή, οι άνθρωποι διάβαζαν, άκουγαν και μάθαιναν από ιστορικά, γεωγραφικά, ταξιδιωτικά βιβλία και από διηγήσεις συνανθρώπων τους (στη σύγχρονη εποχή από την τηλεόραση και τις κινηματογραφικές ταινίες), για τους πολιτισμούς και τους τρόπους ζωής άλλων ανθρώπων κοινωνιών και πάντα είχαν την περιέργεια και την επιθυμία να γνωρίσουν στην πραγματικότητα αυτά που μόνο με την πληροφόρηση ήξεραν.

Στη σύγχρονη εποχή η επιθυμία αυτή ενεργεί πάντοτε σαν τουριστικό κίνητρο. Οι ξένοι τουρίστες άρχισαν να έρχονται συστηματικά στη χώρα μας για να γνωρίσουν και να θαυμάσουν τα μνημεία του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού. Μόνο μετά το 1950, μετά το μεγάλο τουριστικό boom, άρχισαν να έρχονται για να χαρούν τη θάλασσα, τον ουρανό, το κλίμα και τις ομορφιές του τόπου και μόνο μετά το 1970 γιγαντώθηκε ο παράκτιος μαζικός τουρισμός.⁹

2.2 Τα χαρακτηριστικά του αρχαιολογικού τουρισμού

Τα κύρια χαρακτηριστικά του αρχαιολογικού τουρισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- 1) Βασίζεται στα κατάλοιπα των παλαιότερων πολιτισμών και σε περιοχές με σχετικά ανόθευτα στοιχεία φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, όπου τα κύρια κίνητρα των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση του πολιτισμού.
- 2) Έχει σαφώς πολιτισμικό χαρακτήρα και έντονο το στοιχείο της ανάδειξης, της αξιοποίησης και της προστασίας της πολιτιστικής εν γένει και αρχαιολογικής ειδικότερα κληρονομιάς και παράδοσης. Τούτο έχει ιδιαίτερη σημασία, αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι περιοχές στις οποίες απευθύνεται ο αρχαιολογικός

⁹ Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Κώστας Ν. Κραβαρίτης, Περικλής Ν. Λύτρας, Εισαγωγή στον Τουρισμό, Αθήνα 1999, 1998

- τουρισμός είναι προφανώς, περιοχές με μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον, όπως οι κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς.
- 3) Ενισχύει τη γηγενή πολιτιστική ταυτότητα, προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε όλο το φάσμα της τουριστικής διαδικασίας και συμβάλλει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική της εξύψωση, παρέχοντας εναλλακτική απασχόληση και ευκαιρίες εισοδήματος για τις τοπικές κοινότητες. Παράλληλα παράγει οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες, τους οργανισμούς και τους φορείς διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων και μνημείων πολιτισμικής κληρονομιάς, που αποσκοπούν στη διατήρηση και προστασία τους, αυξάνοντας την ευαισθησία των τοπικών κοινωνιών και των τουριστών για τη διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων.
- 4) Απαιτεί την πολιτιστική και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και συμπεριφορά όλων των εμπλεκόμενων στο τουριστικό "κύκλωμα": διαχειριστές χώρων και βοηθητικό προσωπικό, φύλακες, κρατικές υπηρεσίες, πολιτικούς, τουριστικούς πράκτορες, ξεναγούς, τουριστικά πρακτορεία, ιδιοκτήτες και υπαλληλικό προσωπικό ξενοδοχείων και εστιατορίων και τοπική κοινωνία, γεγονός που προϋποθέτει την περιβαλλοντική και πολιτισμική αγωγή όλων των παραπάνω. Ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις πάνω στο φυσικό και κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον. Ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα για πολιτιστική και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, μέσα από τις επισκέψεις σε τοπία εξαιρετικής αρχαιολογικής αρχιτεκτονικής, ιστορικής, οικολογικής και αισθητικής αξίας.
- 5) Η εν λόγω αρχαιολογική δράση φέρει στοιχεία ρυθμιστικά ή αειφορικότητας και αποτελεί μία μορφή τουρισμού, που αναπτύσσεται με τέτοιο τρόπο, ώστε όλη η τουριστική δραστηριότητα – η οποία επικεντρώνεται κατά κάποιο τρόπο σε έναν πόρο πολιτισμικής κληρονομιάς- να μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές. Είναι φιλικός με τη φύση που περιβάλλει τον άνθρωπο και συμβατός με τοπικά περιβάλλοντα και τοπικές κοινωνίες.¹⁰

¹⁰<http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=239>

2.3 Η πόλη του Ηρακλείου

Ο νομός Ηρακλείου είναι ένα κομβικό κέντρο, με έντονη οικονομική, εμπορική και βιομηχανική δραστηριότητα. Η ρίζα που τροφοδοτεί την ύπαρξη του, βρίσκεται χωμένη στους μινωικούς χρόνους. Στη θέση του, όπως αναφέρει ο Στράβωνας, υπήρχε ένα μικρό λιμάνι, επίνειο της Κνωσού με το όνομα αυτό, το οποίο μάλιστα κράτησε ως το 824 που οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την Κρήτη.

Οι νέοι κατακτητές οχύρωσαν την πόλη με τείχη που ήταν συμπαγή, αν και το υλικό που χρησιμοποίησαν ήταν άψητοι πλίνθοι. Άνοιξαν επίσης για μεγαλύτερη ασφάλεια βαθιά τάφρο (χαντάκι) Rabd el khandak, που έδωσε τελικά το όνομά του στην πόλη που ονομάζεται Χάνδακας. Το όνομα αυτό διατηρήθηκε και από τους βυζαντινούς. Την περίοδο της αραβοκρατίας ο Χάνδακας μετατράπηκε σε πειραματικό κέντρο και σε πόλη που συγκέντρωνε αμύθητους θησαυρούς από τα λάφυρα των πειρατών. Εξελίχθηκε ακόμα σ' ένα μεγάλο δουλεμπορικό κέντρο, στο οποίο σκλάβες και σκλάβοι, οδηγούνταν στη λαϊκή αυτή αγορά της ανθρώπινης σάρκας. Και όπως σημειώνουμε, η αραβοκρατία στην Κρήτη κράτησε 137 χρόνια (824-961). Με την απελευθέρωση της Κρήτης από το Νικηφόρο Φωκά, οι Σαρακηνοί περιορίστηκαν στα οχυρά τείχη του Χάνδακα. Μετά από πολιορκία η πόλη έπεσε στα χέρια των Βυζαντινών και όσοι από τους Σαρακηνούς δε σκοτώθηκαν, αιχμαλωτίστηκαν. Η πόλη ανασκάφτηκε και καταστράφηκαν τα τείχη, που ανοικοδομήθηκαν όμως και πάλι, για την ασφάλεια των νέων εποίκων.

Μία καινούρια περίοδος αρχίζει για τον Χάνδακα με την κατάληψη της Κρήτης από τους Βενετούς το 1210. Ο Χάνδακας γίνεται κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Στο Χάνδακα εγκαθίσταται ο πρώτος Δούκας του βασιλείου της Κρήτης, όπως ονόμαζαν την Κρήτη οι Βενετοί. Ακόμα υπήρξε κέντρο της πολιτικής, πνευματικής, κοινωνικής και εμπορικής ζωής ολόκληρου του νησιού. Στην περίοδο της βενετοκρατίας (1210-1669), η πόλη πλουτίστηκε με αξιόλογα έργα τέχνης, με δημόσια οικοδομήματα, εκκλησίες, πλατείες, κρήνες και άλλα μνημεία.

Μετά τις τοπικές εξεγέρσεις, άρχισε να διαφαίνεται ο τουρκικός κίνδυνος, γεγονός που ανάγκασε τους Βενετούς να οχυρώσουν την πόλη, εφαρμόζοντας μάλιστα τεχνική προσαρμοσμένη στα δεδομένα των νέων όπλων.

Έτσι ένα τείχος 3 χιλιομέτρων με τέσσερις πύλες και επτά προμαχώνες, μοναδικό μνημείο της οχυρωματικής τέχνης των Βενετών, περικλείει την πόλη και τα προάστια

της. Η ανέγερση των τειχών άρχισε το 1462 και κράτησε περισσότερο από 100 χρόνια, άνθρωπο ηλικίας 14-60 χρονών ήταν υποχρεωμένοι, για μια εβδομάδα το χρόνο, να προσφέρουν χωρίς αμοιβή και χωρίς τροφή την αγγαρεία τους για το χτίσιμο των τειχών, με το υποζύγιό τους μάλιστα. Τα τείχη δικαίωσαν τους κατασκευαστές τους, γιατί με την αντίσταση των Βενετών και των Κρητικών κράτησαν στην πολιορκία των Τούρκων 21 ολόκληρα χρόνια (1648-1669). Υπολογίζεται ότι στο διάστημα αυτό βρήκαν το θάνατο 150.000 Τούρκοι γύρω από τα τείχη. Και σήμερα, παρά τη φθορά του χρόνου και τα χτυπήματα του εχθρού που δέχθηκαν, θεωρούνται τα πιο μεγάλα και τα πιο καλοδιατηρημένα τείχη της Ευρώπης. Με το γνωστό λογοτεχνικό του ύφος και την πυκνότητα του λόγου του, ο μεγάλος Κρητικός Νίκος Καζαντζάκης γράφει: «... Όλο το μεγάλο Κάστρο ήταν τειχογυρισμένο με άγρια πυργοδεμένα μπεντένια, που τα'χαν χτίσει στον παλιό βενετσιάνικο καιρό οι χριστιανοί ραγιάδες και τά'χαν ποτίσει Βενετσιάνοι, Τούρκοι, Ρωμιοί με το αίμα τους....».

Με την κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους ανακόπτεται η πολιτιστική της ανάπτυξη. Η πόλη όπου για δύο αιώνες είχαν ανθίσει τα γράμματα και οι τέχνες, βυβίζεται στο σκοτάδι. Με τα νέα κτίσματα, τους μιναρέδες και τα τζαμιά, παίρνει ανατολική όψη. Στην περίοδο αυτή η πόλη ακούγεται και Μεγάλο Κάστρο. Το Μάη του 1822 ξαναπαίρνει το μινωικό της όνομα Ηράκλειο, το οποίο διατηρεί μέχρι σήμερα. Η πόλη, όπως και ολόκληρη η Κρήτη, υφίσταται τις γνωστές συνέπειες του νέου κατακτητή, μέχρι την αποχώρησή του, το 1898. από τότε η πόλη αρχίζει να παίρνει άλλη όψη, η οποία όμως «τραυματίζεται» με τους βομβαρδισμούς των Γερμανών στο Β' παγκόσμιο πόλεμο.

Η πολυτάραχη αυτή περιπέτεια της πόλης έχει αφήσει σ' αυτήν αρκετά μνημεία, τα οποία αποτελούν δείγματα της μακρόχρονης ιστορίας της, που ξυπνούν μνήμες και θυμίζουν σκληρά περιστατικά.

Το Ηράκλειο έκλεισε μέσα του αυτές τις αναμνήσεις και τις κρατά ιερό φυλακτό.

Βαδίζει όμως παράλληλα και το δρόμο της τουριστικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Τεράστια τουριστικά συγκροτήματα ορθώνονται προς τα ανατολικά και τα δυτικά της πόλης, καθώς και μέσα σ' αυτή και προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους πολυπληθείς επισκέπτες της. Τις απέραντες παραλίες της απολαμβάνουν χιλιάδες άνθρωποι την περίοδο του καλοκαιριού, που είναι μάλιστα αρκετά μεγάλη.

Μαζί με τη θάλασσα που χαίρεται, ο επισκέπτης μπορεί να δει στο μέσα Ηράκλειο μουσεία, ναούς και εκκλησίες, κρήνες, και πολλά άλλα που θα αναλύσουμε στην επόμενη ενότητα.¹¹

2.4 Αρχαιολογικός τουρισμός στο νομό Ηρακλείου

2.4.1 Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Στο κέντρο του ενδιαφέροντός του πρέπει να τοποθετήσει ο επισκέπτης το αρχαιολογικό μουσείο, που βρίσκεται στην πλατεία Ελευθερίας. Στο χώρο αυτό με τις 20 μεγάλες αίθουσες, «παρελαύνει» ο πολιτισμός του νησιού, που ξεκινά από τους νεολιθικούς και φτάνει ως τους τελευταίους ρωμαϊκούς χρόνους. Ένας πολιτισμός που ακολουθεί την πορεία του και μένει έκπληκτος μπροστά στα εξαιρετικής τέχνης και σπάνιας ομορφιάς δημιουργήματά του. Οι θησαυροί του μουσείου προέρχονται από την κεντρική και ανατολική κυρίως Κρήτης. Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως αυτούς τους ανυπολόγιστης αξίας θησαυρούς, που με το πείσμα, τη γνώση και το μεράκι των αρχαιολόγων ταξινομήθηκαν και εκτέθηκαν χρονολογικά. Έτσι μπορεί ακόμα και ο πιο απλός επισκέπτης να έχει μια οπτική πληροφόρηση για τον αρχαιότερο πολιτισμό της Ευρώπης, που άνθισε στην Κρήτη.

Σπονδικά αγγεία, όπως είναι η κεφαλή του ταύρου, ο Δίσκος της Φαιστού, τα ειδώλια από φαγεντιανή της θεάς με τα φίδια που αποτελούν σύμβολα γονιμότητας, το αγγείο των θεριστών, αμφορείς, λεπτοκέλυφα καμαραϊκά αγγεία, χρυσά δακτυλίδια, κοσμήματα και θαυμάσιες τοιχογραφίες, αποτελούν μικρό αντιπροσωπευτικό δείγμα των χιλιάδων εκθεμάτων του μουσείου. Τα αντικείμενα του μουσείου αποτελούν πραγματικά και μοναδικά στο είδος τους έργα λεπτής τέχνης, που φανερώνουν την υψηλή καλλιτεχνική ευαισθησία των μινωιτών. Το αρχαιολογικό μουσείο, που ασ σημειωθεί έχει χτιστεί στο χώρο που παλιά υπήρχε μονή των Φραγκισκανών μοναχών αποτελείται από ισόγειες και ανώγειες αίθουσες. Στο ισόγειο ο επισκέπτης θα δει τις αίθουσες του προανακτορικού, του παλαιοανακτορικού και του νεοανακτορικού μινωικού πολιτισμού. Οι αίθουσες αυτές έχουν πλουτιστεί από τα ανασκαφικά

¹¹ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

ευρήματα των ανακτορικών κέντρων Κνωσού, Φαιστού, Μαλίων, Ζάκρου και άλλων αρχαιολογικών πόλεων και τόπων της Κρήτης.

Περνώντας από τον προθάλαμο με τις σαρκοφάγους, ανεβαίνουμε τη δυτική σκάλα που μας οδηγεί στον πρώτο όροφο της μεγάλης αίθουσας με τις τοιχογραφίες, της αίθουσας συλλογής του Ν. Γιαμαλάκη και της αίθουσας της πλαστικής κεραμικής και μικροτεχνίας. Με την κάθοδό μας από την ανατολική κλίμακα στο ισόγειο, βλέπουμε τις αίθουσες με τα αρχαϊκά ελληνικά γλυπτά και τα γλυπτά των ελληνιστικών και ελληνορωμαϊκών χρόνων.¹²

Σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου παραμένει κλειστό γιατί ανακαινίζεται και επεκτείνεται. Τα σημαντικότερα εκθέματα του παρουσιάζονται σε μικρή αίθουσα στην βόρεια πλευρά του, ενώ το νέο μουσείο υπολογίζεται να ανοίξει τις πόρτες του ξανά το 2010.

Τα σημαντικότερα εκθέματα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου :

- Θεές των Όφεων, ειδώλια της χθόνιας “θεάς των όφεων” από φαγεντιανή του 17^{ου} αιώνα που προέρχονται από το Μινωικό Ανάκτορο της Κνωσού. Χαρακτηριστικά στοιχεία η κίνηση των υψωμένων και προτεταμένων χεριών πάνω στα οποία ελίσσονται τα φίδια, το στενό περικόρμιο με το πλούσιο γυμνό στήθος και η μακριά φούστα. Οι “Θεές των Όφεων” αποτελούν έξοχα παραδείγματα της μινωικής μικροπλαστικής, λατρευτικού χαρακτήρα.
- Αγγείο από ορυκτό κρύσταλλο από το Ανάκτορο της Ζάκρου. Μικρό κομψό ρυτό (σπονδικό αγγείο) δουλεμένο από μεγάλο πυρήνα ορείας κρυστάλλου. Η λαβή αποτελείται από χάντρες ενωμένες με χάλκινο σύρμα. Αποκαταστάθηκε από εκατοντάδες μικρά τεμάχια που βρέθηκαν στην ανασκαφή στην Ζάκρο και είναι μοναδικό στο είδος του.
- Αγγείο σε σχήμα κεφαλής Ταύρου από το ανάκτορο της Κνωσού. Ρυτό από μαύρο στεατίτη σε μορφή ταυροκεφαλής, της οποίας τα χαρακτηριστικά αποδίδονται με εγχάραξη. Τα μάτια ήταν ένθετα από ορεία κρύσταλλο και ίασπι, το ρύγχος από μάργαρο. Τα κέρατα (σήμερα συμπληρωμένα) ήταν από επιχρυσωμένο ξύλο. Έξοχο δείγμα της μινωικής λιθοτεχνίας, τελετουργικού χαρακτήρα.
- Ο Δίσκος της Φαιστού, πήλινος δίσκος με άγνωστη γραφή και στις δύο πλευρές του, που βρέθηκε στο Μινωικό Ανάκτορο της Φαιστού. Οι δύο όψεις φέρουν

¹² Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

242 χαρακτήρες (σημεία) αποτυπωμένους με σφραγίδες σε σπειροειδή διάταξη, από την περιφέρεια προς το κέντρο. Πρόκειται για ιδεογραφική γραφή, πιθανότητα συλλαβική, της οποίας το κείμενο, παρά τις πολλαπλές προσπάθειες, παραμένει άγνωστο. Η χρονολόγηση του δίσκου παραμένει επίσης προβληματική.

- Τοιχογραφία με ταυροκαθάψια από το Ανάκτορο της Κνωσού. Στην τοιχογραφία απεικονίζονται οι μινωικοί αγώνες ταυροκαθάψια, όπου άνδρες και γυναίκες εκτελούσαν ακροβατικά άλματα πάνω στη ράχη του ταύρου.
- Το χρυσό δακτυλίδι από τα Ισότοπα στην Κνωσό. Το δακτυλίδι εικονίζει γυναίκες σε εκστατικές χορευτικές στάσεις, μέσα σε λιβάδι με κρίνα. Η μικρή μορφή ερμηνεύεται σαν θεότητα που κατεβαίνει από τον ουρανό, ενώ υπάρχουν επίσης σύμβολα ματιού και φιδιών. Το δακτυλίδι αυτό θεωρείται αριστούργημα της μινωικής χρυσοχοΐας.
- Καμαραϊκό αγγείο, πήλινη ‘‘καρποδοχή’’ (φρουτιέρα) από το ανάκτορο της Φαιστού, ζωγραφισμένη με πολύχρωμα σπειροειδή μοτίβα και δαντελωτό περιχέιλωμα. Το αγγείο αυτό αποτελεί θαυμάσιο δείγμα του λεγόμενου καμαραϊκού ρυθμού.
- Ομοίωμα μικρού ναού από τις Αρχάνες, που στο εσωτερικό του υπάρχει γυναικείο ειδώλιο, ίσως κάποιας θεάς, με υψωμένα χέρια. Στη στέγη πλαστικές μορφές λάτρων και ζώου.¹³

2.4.2 Το Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου

Βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά του Ηρακλείου κοντά στο λιμάνι, στην περιοχή Μπεντενάκι και απέναντι από το ξενοδοχείο Ξενία. Στεγάζεται σε νεοκλασικό κτίριο της οικογένειας Καλοκαιρινού και ιδρύθηκε από την Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών. Το ιστορικό Μουσείο έρχεται και συμπληρώνει το αρχαιολογικό Μουσείο. Ολοκληρώνεται έτσι η πορεία του κρητικού πολιτισμού, γιατί περιέχει αντικείμενα από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια μέχρι τον 20^ο αιώνα. Στο υπόγειο και ισόγειο του μουσείου μπορεί να δει ο επισκέπτης παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά και βενετσιάνικα γλυπτά, κοσμήματα, επιγραφές, επιτύμβιες στήλες τουρκικές επιγραφές,

¹³ <http://www.explorecrete.com/Heraklion/GR-Heraklion-Archaeological-Museum.html>

όπλα των βενετικών χρόνων και όπλα που χρησιμοποιήθηκαν στις διάφορες επαναστάσεις. Επίσης έγγραφα, στολές, εικόνες εκκλησιαστικά σκεύη και άλλα σημαντικής αξίας κειμήλια. Στον πάνω όροφο του μουσείου απολαμβάνει κανείς περίφημα κρητικά υφαντά, ξυλόγλυπτα έπιπλα, χάρτες και άλλο φωτογραφικό ιστορικό υλικό. Μία αίθουσα αναπαριστάνει το κρητικό σπίτι με τον ανάλογο εξοπλισμό του (αργαλειός, κρεβάτι, σταμνοστάτης, χειρόμυλος, υφαντά κ.ά.)

Μία αίθουσα αφιερωμένη στο Νίκο Καζαντζάκη περιλαμβάνει χειρόγραφα από τα έργα του, προσωπική αλληλογραφία και ορισμένα από τα προσωπικά του είδη.

Το μουσείο τέλος απέκτησε ένα από τα έργα του μεγάλου κρητικού ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, που ιστορείται Άποψη της μονής Σινά και είναι ένα από τα πρώτα έργα του και το μοναδικό που βρίσκεται στον κρητικό χώρο.

Απέναντι από την είσοδο του μουσείου βρίσκεται η περίτεχνη κρήνη του Ιδομενέα.¹⁴

2.4.3 Το Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης

Βορειοανατολικά από το ιερό του Αγίου Μηνά στην εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης, που βρίσκεται στην ομώνυμη πλατεία, στεγάζεται η Συλλογή των βυζαντινών εικόνων. Κατά την εποχή της βενετοκρατίας λειτουργούσε στο χώρο αυτό σχολή που παρείχε ανώτερη μόρφωση. Η εκκλησία χτίστηκε το 15^ο αιώνα και από τους Τούρκους είχε μετατραπεί σε τζαμί. Η συλλογή περιλαμβάνει σκεύη της θείας λατρείας, χειρόγραφα, τοιχογραφίες του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα, ξυλόγλυπτα εξαιρετικής τέχνης, βιβλία, καθώς και πολλές εικόνες, έργα αξιόλογων κρητικών ζωγράφων.

Έξι εικόνες σημαντικής σπουδαιότητας, ανήκουν στο μεγάλο ζωγράφο Μιχαήλ Δαμασκηνό, γνωστό από τα έργα που άφησε και εκτός Κρήτης, όπως στη Βενετία και τα Ιόνια νησιά.¹⁵

¹⁴ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

¹⁵ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

2.4.4 Ο Ναός του Αγίου Τίτου

Βρίσκεται στην ομώνυμη πλατεία στην οδό 25^{ης} Αυγούστου, που οδηγεί από το λιμάνι προς την πόλη. Χτίστηκε μάλλον στη β' βυζαντινή περίοδο, όταν η έδρα της Κρήτης μεταφέρθηκε από τη Γόρτυνα στον Χάνδακα, με την κατάληψη της Κρήτης από τους Σαρακηνούς και την καταστροφή της Γόρτυνας.

Στο νέο ναό συγκεντρώθηκαν σκευή της θείας λατρείας, εκκλησιαστικά κειμήλια, καθώς και η κάρα του Αγίου Τίτου. Στην περίοδο της βενετοκρατίας, ο ναός έγινε έδρα του Λατίνου Αρχιεπισκόπου. Αργότερα οι Τούρκοι τον μετέτρεψαν σε τζαμί γνωστό με το όνομα Βεζύρ τζαμί. Οι μεταβολές αυτές άφησαν αρχιτεκτονικά στοιχεία, που διαμορφώνουν την όψη του ναού, στην οποία συνυπάρχει η τέχνη της Ανατολής με την τέχνη της Δύσης. Ένα από τα 'θύματα' του καταστροφικού σεισμού του Ηρακλείου το έτος 1856 υπήρξε και ο ναός του Αγίου Τίτου. Ξαναχτίστηκε το 1872 και αργότερα, με ορισμένες αλλαγές που σημειώθηκαν, λειτούργησε ως ορθόδοξη εκκλησία. Με την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους οι Ενετοί μετέφεραν στη Βενετία διάφορα εκκλησιαστικά κειμήλια, εικόνες, καθώς και την Κάρα του Αγίου Τίτου, την οποία εναπόθεσαν στο ναό του Αγίου Μάρκου.¹⁶

2.4.5 Ο Ναός του Αγίου Πέτρου

Ανατολικά του Ιστορικού Μουσείου και απέναντι από το Ξενία, βρίσκεται ο ναός του Αγίου Πέτρου, περιστοιχισμένος από τα βυζαντινά ερείπια. Χτίστηκε στην περίοδο της βενετοκρατίας και άνηκε σε Δομηνικανούς μοναχούς. Από τους Τούρκους μετατράπηκε σε μουσουλμανικό τέμενος.

Με τις αναστηλωτικές εργασίες που συντελούνται στο ναό, η πόλη θα αποκτήσει ένα ακόμα μνημείο, που θα μπορεί να καλύψει θρησκευτικές ανάγκες ή να εξυπηρετήσει πολιτιστικές και άλλες πνευματικές εκδηλώσεις.¹⁷

2.4.6 Ο Προμαχώνας Μαρτινέγκο

¹⁶ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

¹⁷ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

Προς τη δυτική πλευρά του Ηρακλείου πάνω σε ψηλό γήλοφο, βρίσκεται ο προμαχώνας Μαρτινέγκο.

Ορθώνεται σαν ακρόπολη και ο αμυντικός του ρόλος στην περίοδο της πολιορκίας του Ηρακλείου από τους Τούρκους, υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικός. Στον προμαχώνα αυτό βρίσκεται ο τάφος του μεγάλου κρητικού συγγραφέα και διανοητή Νίκου Καζαντζάκη, που ήθελε να τον δεχθεί η Κρήτη, που τόσα πρόσφερε γι' αυτήν.

Εκτός από τον προμαχώνα αυτό διατηρούνται ακόμα άλλοι έξι προμαχώνες, με διαφορετική φυσικά χρήση, καθώς και δύο πύλες.

Η πύλη των Χανίων ή Χανιώπορτα, που στη περίοδο της βενετοκρατίας λεγόταν «πύλη του Παντοκράτορα», και η Καινούρια πόρτα «πύλη του Ιησού» προς το νότιο μέρος των τειχών.¹⁸

2.4.7 Η Κρήνη του Μοροζίνη

Απέναντι ακριβώς από τη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, βρίσκεται η Κρήνη Μοροζίνη ή πλατεία λιονταριών. Το όνομα της το οφείλει στο γενικό προβλεπτή Φραγκίσκο Μοροζίνη, που την κατασκεύασε. Τέσσερα μαρμάρινα λιοντάρια κρατούν στους ώμους τους μεγάλη στρογγυλού σχήματος λεκάνη. Το νερό που τρέχει από τα στόματα των λιονταριών, συγκεντρώνεται στη βάση σε μεγάλη οκτάωβη λεκάνη.

Είναι διακοσμημένη με ανάγλυφες παραστάσεις με θέματα που αντλούνται από την ελληνική μυθολογία, όπως τρίτωνες, δελφίνια, δαίμονες, ερωτιδαίς κλπ. Στο κέντρο του συμπλέγματος ορθωνόταν παλιότερα μεγάλο άγαλμα του Ποσειδώνα με την τρίαινα.

Το άγαλμα έπεσε από σεισμό ή το κατέστρεψαν οι Τούρκοι.

Είναι ένα από τα λαμπρότερα βενετσιάνικα μνημεία της πόλης, τα εγκαίνια του οποίου έγιναν τον Απρίλη του 1628.¹⁹

¹⁸ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

¹⁹ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

2.4.8 Οι Κρήνες Bebo & Priuli

Η Κρήνη Bebo βρίσκεται στην πλατεία Κορνάρου, δίπλα από τον τούρκικο Κουμπέ. Χτίστηκε από τον Ενετό Bebo, που της έδωσε και το όνομά του. Είναι διακοσμημένη με ανάγλυφα βενετικά οικόσημα. Εμπλουτίστηκε ακόμα με ένα ακέφαλο ανδρικό άγαλμα ρωμαϊκών χρόνων, μεταφερμένο από την Ιεράπετρα.

Η ορθογώνια μαρμάρινη λεκάνη, που βρίσκεται μπροστά, φαίνεται ότι ήταν σαρκοφάγος.

Οι μαύροι του Ηρακλείου έβαφαν το άγαλμα και κάθε χρόνο κατά το μήνα Μάιο γινόταν διάφορες λατρευτικές τελετές και εκδηλώσεις. Πίσω από την κρήνη υπήρχε παλιότερα ο ναός του Σωτήρα (San Salvatore), βενετσιάνικος ναός, που μετατράπηκε από τους Τούρκους σε τζαμί, γνωστός ως Βαλιδέ Τζαμί. Στην περίοδο της επταετίας κατεδαφίστηκε και δημιουργήθηκε χώρος πρασίνου. Στο χώρο αυτό έχει στηθεί σήμερα μοντέρνο μπρούτζινο γλυπτό του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας, έργο του γνωστού Ηρακλειώτη γλύπτη Γιάννη Παρμακέλη.

Η Κρήνη Πριούλι ή Ντελημάρκου βρίσκεται κοντά στη σημερινή λαχαναγορά, νότια της πύλης του Δερματά. Με την πολιορκία της πόλης του Ηρακλείου, οι Τούρκοι έκοψαν το νερό που τροφοδοτούσε την κρήνη του Μοροζίνη. Έτσι οι πολιορκούμενοι μεταξύ των άλλων υπέφεραν και από την έλλειψη νερού.

Το 1666 ο Γεν. Προβλεπτής Antonio Priuli ανακάλυψε μια φλέβα νερού στον προμαχώνα της Βηθλεέμ, απέναντι από το Πανάναιο. Το νερό μετέφερε με αγωγό στην ομώνυμη κρήνη, η οποία πέρα από την καλλιτεχνική αξία έχει και τη δική της ιστορία. Σε ορισμένα τέλος σημεία της πόλης υπήρχαν κι άλλες κρήνες, όπως η κρήνη του Ιδομενέως, του Σαγκρέντο κ.ά.²⁰

²⁰ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήνη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

2.4.9 Ο Κούλες ή Rocca al Mare

Χωρίς αμφιβολία είναι ένα από τα πιο επιβλητικά και καλοδιατηρημένα βενετικά μνημεία της Κρήτης. Χτισμένο στην είσοδο του βενετικού λιμανιού της πόλης, είχε σκοπό να το προστατέψει από τις θαλάσσιες επιδρομές, γιατί, εκτός από την εμπορική του αξία, ήταν και λιμάνι σημαντικής στρατηγικής σημασίας. Η ανέγερση του φρουρίου κράτησε 17 χρόνια (1523-1540) και χτίστηκε στα ερείπια παλαιότερου φρουρίου. Είναι διάωροφο και μεγάλοι σε πάχος τοίχοι το χωρίζουν σε 26 αίθουσες. Οι αίθουσες χρησιμοποιούνταν ως αποθήκες τροφίμων και πολεμοφοδίων, καθώς και ως κατοικία του καστελάνου των καπετάνιων και των αξιωματικών της φρουράς.

Τα εντοιχισμένα μαρμάρινα φτερωτά λιοντάρια του Αγίου Μάρκου αποκαλύπτουν την ταυτότητα του κατακτητή που κατασκεύασε το φρούριο.²¹

2.4.10 Η Λότζια (Δημαρχείο)

Στο δρόμο που οδηγεί από το λιμάνι στο κέντρο της πόλης και λίγο πριν από την πλατεία των λιονταριών, βρίσκεται η Λότζια. Χτισμένη το 1626-28 από τον Ενετό Γενικό Προβλεπτή Φραγκίσκο Μοροζίνη, ξεχώριζε ως το πιο κομψό και επιβλητικό βενετικό μνημείο της Κρήτης. Ήταν τόπος συγκέντρωσης και αναψυχής των ευγενών και από το κτίριο αυτό ανακοίνωναν οι κήρυκες τα διατάγματα της πολιτείας. Παρακολουθούσε ακόμα από εκεί ο Δούκας τις θρησκευτικές τελετές και τις άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις. Όμως, στην αλλαγή της φρουράς με την αποχώρηση των Ενετών και την εγκατάσταση των Τούρκων μετά από μακρά πολιορκία της πόλης, το μεγαλόπρεπο αυτό κτίριο άφησε ασυγκίνητο το νέο κατακτητή.

Χρησιμοποιήθηκε απλώς ως κατοικία ορισμένων Τούρκων αξιωματούχων. Ο χρόνος, με σύμμαχο τους σεισμούς, κατάφερε αλλεπάλληλα πλήγματα στο κτίριο, με αποτέλεσμα να κατεδαφιστεί ο πρώτος όροφος ως επικίνδυνος, στις αρχές του αιώνα μας. Με τη φροντίδα των δημοτικών αρχών το κτίριο ανοικοδομήθηκε πολύ μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και απέκτησε την παλιά του αίγλη και κομψότητα.

Σήμερα στεγάζει ένα μεγάλο μέρος του Δήμου Ηρακλείου.²²

²¹ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

²² Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

2.4.11 Οι Ταρσανάδες

Η προστασία του βενετσιάνικου λιμανιού της πόλης, αλλά και η ναυπήγηση νέων πλοίων, δημιούργησαν την ανάγκη κατασκευής μιας σειράς ταρσανάδων (νεώρια) στη θέση του σημερινού τελωνείου. Αριστερά και δεξιά του τελωνείου ορθώνεται και σήμερα μια σειρά από ψηλούς θόλους για την προστασία, επισκευή ή ναυπήγηση των γαλερών.

Παρατηρούμε δηλαδή ότι στο Ηράκλειο διασώζεται ένας μεγάλος αριθμός βενετικών μνημείων, τα οποία αντιστέκονται στο χρόνο και μαρτυρούν την επί 450 χρόνια κατοχή του νησιού από τους Ενετούς.²³

2.4.12 Ο Αρχαιολογικός χώρος της Κνωσού

Πέντε χιλιόμετρα νότια από το Ηράκλειο απλώνονται τα ερείπια της ένδοξης πρώτης πρωτεύουσας της Μινωικής και της Αρχαίας Κρήτης, της Κνωσού, με το μεγάλο παλάτι του βασιλιά Μίνωα με τα μέγαρα και τους τάφους της. Στον τόπο αυτό πρωτοκατοίκησε ο άνθρωπος σε οργανωμένο χωριό στα 6.000 π.Χ., και κατοικεί από τότε για 8.000 χρόνια, χωρίς διακοπή. Για 10 αιώνες, στα χρόνια της ακμής του μινωικού πολιτισμού, η Κνωσός ήταν η πρώτη και μεγαλύτερη πόλη στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή ήπειρο.

Τα εκτεταμένα ερείπια της Κνωσού είχαν επισκεφτεί πολλοί περιηγητές και τα είχαν περιγράψει. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα άρχισε να εκδηλώνεται ενδιαφέρον για την ανασκαφή του ανακτόρου. Την πρώτη ανασκαφή έκανε ο Μίνωας Καλοκαιρινός το 1878, που αποκάλυψε τη δυτική πτέρυγα με πολλά πιθάρια. Τον αγρό αγόρασε από τους Τούρκους ιδιοκτήτες του ο Arthur Evans που άρχισε την ανασκαφή όλου του ανακτόρου το 1899, με την ανακήρυξη της Κρητικής Πολιτείας. Σε τριάντα χρόνια ο Evans και οι συνεργάτες του αποκάλυψαν όλο το ανάκτορο και το αναστήλωσαν εν μέρει, για να αποδώσουν λίγη από τη λαμπρότητά του.

²³ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

Από το πρώτο νεολιθικό χωριό (6000 – 3000 π.Χ.), που υπήρξε στη θέση όπου αργότερα χτίστηκε το μεγάλο ανάκτορο, οι ανασκαφές αποκάλυψαν λίγα λείψανα σε βάθος μέχρι 10 μέτρα, κάτω από την κεντρική και δυτική αυλή του ανακτόρου. Τα σπίτια αυτού του οικισμού είχαν δύο δωμάτια και οι τοίχοι τους ήταν κτισμένοι με πλίνθους και ξύλα. Οι κάτοικοι γνώριζαν να κατασκευάζουν πήλινα αγγεία, ειδώλια και άλλα αντικείμενα, και να επεξεργάζονται τον οψιδιανό για την κατασκευή εργαλείων. Οι σχέσεις τους με τον έξω από την Κρήτη κόσμο είναι περιορισμένες.

Στην ίδια θέση αναπτύχθηκε ένας σημαντικός προανακτορικός οικισμός (3000 – 2000 π.Χ.) με μεγάλα κτήρια, που προαγγέλλουν τα μεγάλα ανάκτορα της επόμενης περιόδου. Από τον οικισμό αυτό σώθηκαν ελάχιστα τμήματα γιατί τα ερείπιά του ισοπεδώθηκαν για να χτιστεί το μεγάλο ανάκτορο του οποίου η συνολική έκταση ήταν 22 στρέμματα.

Καλύτερα γνωστό είναι το νέο ανάκτορο που οικοδομήθηκε μετά από την καταστροφή, οφειλόμενη σε σεισμό και πυρκαγιά του παλιού ανακτόρου.

Η τελική καταστροφή του ανακτόρου συνέβη λίγο μετά το 1400 (ίσως και αργότερα) και οφειλόταν σε πυρκαγιά και ίσως σε βίαιη ενέργεια.

Η θέση του ανακτόρου κατοικήθηκε μέχρι το 1100 π.Χ. περίπου. Έκτοτε έμεινε ακατοίκητη και θεωρήθηκε τέμενος αφιερωμένος στη μεγάλη μητέρα των θεών Ρέα.²⁴

2.4.13 Ο Αρχαιολογικός χώρος της Φαιστού

Η δεύτερη μεγάλη μινωική πόλη της Κρήτης με το ανάκτορο, τις συνοικίες και τα νεκροταφεία της βρίσκεται στην κορυφή και στις πλαγιές και στις ρίζες του λόφου της Φαιστού που δεσπόζει στην πεδιάδα της Μεσαράς. Στα μινωικά χρόνια ήταν κέντρο όλης της νότιας κεντρικής Κρήτης και η επιρροή της έφτανε και σε άλλες επαρχίες του Ηρακλείου. Η Φαιστός άκμασε από τη νεότερη νεολιθική περίοδο (4000) μέχρι τα ελληνιστικά χρόνια (200 π.Χ.). Οι ανασκαφές στη Φαιστό έγιναν από την ιταλική αρχαιολογική αποστολή με τους F. Halbherr, L. Pernier και ο L. Banti από το 1900. Μετά το 1950 ο D. Levi επανέλαβε τις έρευνες για το παλιό κυρίως ανάκτορο και ανασκάψε συνοικίες της πόλης. Τα νεκροταφεία ανασκάψαν ο Στ. Ξανθουδίδης και ο Savignoni.

²⁴ Δρ. Αντώνης Σπ. Βασιλάκης, Κρήτη, Αθήνα

Η Φαιστός συνδέεται μυθολογικά με τον αδερφό του Μίνωα Ραδάμανθυ. Ιδρυτής της θεωρείται ο Φαίστος, γιος του Ηρακλή. Πήρε μέρος στον πόλεμο της Τροίας υπό το βασιλιά της Κρήτης Ιδομενέα.

Ο λόφος πρωτοκατοικήθηκε το 4000 π.Χ. μέχρι και τα ελληνιστικά χρόνια. Το παλιό ανάκτορο ιδρύθηκε μετά το 2000-1900 και καταστράφηκε το 1700. Στα χρόνια 1700-1600 οικοδομήθηκε το νέο ανάκτορο στη θέση του παλιού με το ίδιο σχέδιο αλλά σε ψηλότερο επίπεδο. Το νέο ανάκτορο καταστράφηκε το 1450 μαζί με τα άλλα ανάκτορα.²⁵

2.4.14 Η Αγία Τριάδα

Βρίσκεται βορειοδυτικά της Φαιστού και σε απόσταση 3 χλμ. από αυτήν. Η έπαυλη της Αγίας Τριάδας ή μικρό μινωικό ανάκτορο, είναι μικρογραφία των ανακτόρων της Φαιστού, χωρίς να υπολείπεται απ' αυτό σε λαμπρότητα, κομψότητα και πλούτο. Πιστεύεται ότι αποτελούσε θερινή κατοικία των βασιλέων της Φαιστού. Το όνομα της πόλης είναι άγνωστο. Το σημερινό της όνομα το δανείζεται από το μικρό ομώνυμο εκκλησιάκι που έχει χτιστεί στο χώρο της έπαυλης. Οι ανασκαφές άρχισαν το 1900 από τον F. Halbherr και συνεχίστηκαν από τον V. Lagosa. Από τις ανασκαφές αποκαλύφθηκε το μινωικό ανάκτορο, η πόλη και τα νεκροταφεία. Η έπαυλη καταστράφηκε με τα άλλα κέντρα του μινωικού πολιτισμού στο δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα, αφού πρώτα λεηλατήθηκε. Γύρω στο 1400 στη θέση της παλιάς έπαυλης ανοικοδομείται μία νέα πιο μεγαλοπρεπή κατά το πρότυπο του μυκηναϊκού μεγάρου. Η έπαυλη της Αγίας Τριάδας αποτελείται από τρεις πτέρυγες στο σχήμα του Π. Το ανάκτορο διέθετε πολύθυρα διαμερίσματα, φωταγωγούς, κλιμακοστάσια, εξώστες, διαδρόμους και στοές. Υπήρχαν ακόμα ιερά, θησαυροφυλάκια και αρχαιοφυλακεία.

Τα ευρήματα που βρέθηκαν ήταν βασιλικά. Περίφημες τοιχογραφίες που κοσμούσαν το δάπεδο και τους τοίχους του ιερού, τάλαντα από χαλκό, ανάγλυφα αγγεία και πίνακες γραμμικού Α συστήματος. Όλα αυτά δείχνουν την ανεβασμένη καλλιτεχνική αντίληψη της εποχής. Κατά τη γεωμετρική περίοδο η έπαυλη έπαψε να κατοικείται. Ήταν τόπος λατρείας, όπως πιστοποιούν τα διάφορα ειδώλια που βρέθηκαν εκεί.

²⁵ Δρ. Αντώνης Σπ. Βασιλάκης, Κρήτη, Αθήνα

Αξίζει να σημειωθεί ότι το αποχετευτικό δίκτυο του ανακτόρου και της πόλης, άριστης κατασκευής, μπορεί να λειτουργήσει ακόμα και σήμερα.

Βόρεια της έπαυλης-ανακτόρου ανακαλύφθηκαν τα ερείπια οικισμού. Μεγάλο οικοδόμημα με παραστάδες και κίονες ονομάστηκε αγορά, από το σκοπό για τον οποίο υπολογίζεται ότι εξυπηρετούσε.

Ανατολικά από τον οικισμό σώζονται τα λείψανα δύο θολωτών τάφων, που έδωσαν αξιόλογα ευρήματα, όπως σκεύη για τη λατρεία νεκρών, σκελετικό υλικό κ.α. Σ' ένα ορθογώνιο χτιστό τάφο ανακαλύφθηκε η περίφημη σαρκοφάγος, διακοσμημένη ολόπλευρα. Χρησιμοποιήθηκε προφανώς για ταφή επισήμου προσώπου της εποχής.²⁶

2.4.15 Η Γόρτυνα

Βρίσκεται κοντά στο χωριό Άγιοι Δέκα και απέχει από το Ηράκλειο 45χλμ. Πρόκειται για μια από τις μεγαλύτερες και πλουσιότερες πόλεις της Κρήτης, όπως μαρτυρεί ακόμα και σήμερα η μεγαλοπρέπεια των ερειπίων της. Για τη Γόρτυνα μιλάει ο Όμηρος. Σύμφωνα με μια παραλλαγή του μύθου, ο Δίας οδηγεί την Ευρώπη στο χώρο της Γόρτυνας όπου γίνεται η <<θεία ένωση>>, από την οποία γεννήθηκαν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθς.

Η περιοχή κατοικήθηκε για πρώτη φοράς στο τέλος της νεολιθικής εποχής (3000 π.Χ.). Η πόλη έφτασε σε μεγάλη ακμή στους αρχαϊκούς και κλασσικούς χρόνους. Υπήρξε η πατρίδα του Θαλήτα που ήταν ένας σοφός νομοθέτης, μουσικός και ποιητής και κατά την παράδοση υπήρξε δάσκαλος του Λυκούργου της Σπάρτης.

Η Γόρτυνα, όπως άλλες πόλεις της Κρήτης, δεν έμεινε έξω από την πολιτική κρίση που είχε ξεσπάσει τον 3^ο και 2^ο αιώνα π.Χ. Ήταν αντίπαλη πόλη της Φαιστού, την οποία κυρίευσε το 180 π.Χ. και την κατέσκαψε. Τη μεγαλύτερή της όμως ακμή η Γόρτυνα τη γνώρισε στην περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Η Κνωσός, που προοριζόταν, αρχικά για πρωτεύουσα του νησιού, επέδειξε εχθρική στάση προς τους Ρωμαίους, οι οποίοι τελικά την κατέστρεψαν. Η Γόρτυνα αντίθετα, εκτιμούσε ότι με τη βοήθεια των Ρωμαίων θα γινόταν πρωτεύουσα του νησιού και δεν πρόβαλε αντίσταση. Η τακτική της αυτή την ανέδειξε πράγματι πρώτη πόλη στην Κρήτη με αλματώδη

²⁶ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

ανάπτυξη. Οι Ρωμαίοι κόσμησαν την πόλη με ναούς, θέατρα, θέρμες, αγάλματα και άλλα λαμπρά οικοδομήματα.

Σ' ολόκληρη την περίοδο των πρώτων βυζαντινών χρόνων, η Γόρτυνα εξακολουθούσε να είναι πρωτεύουσα του νησιού και η έδρα του Επισκόπου.

Η ακμή της πόλης συνεχίζεται να φτάνει έως το 824 μ.Χ., όταν οι Σαρακηνοί καταλαμβάνουν την Κρήτη και καταστρέφουν τη Γόρτυνα, επειδή πρόβαλε αντίσταση στον κατακτητή. Αυτό σήμανε και το τέλος της πόλης, η οποία δεν ξανακατοικήθηκε και η έδρα του νησιού μεταφέρθηκε στον Χάνδακα.

Ως ευνομούμενη, ισχυρή και εύπορη πόλη, όπως αναφέρει ο Πλάτωνας, η Γόρτυνα έκοψε τα πιο πολύτιμα νομίσματα στην Κρήτη.

Από τη Γόρτυνα άρχισαν οι πρώτες αρχαιολογικές ανασκαφές στην Κρήτη. Τα σπουδαιότερα μνημεία της πόλης είναι:

- Το Ωδείο και η μεγάλη επιγραφή.
- Το βόρειο θέατρο.
- Η Ακρόπολη.
- Ο Ναός του Αγίου Τίτου.
- Το Πύθιο.
- Το ιερό των Αιγυπτιακών θεοτήτων.
- Το Νυμφαίο.
- Το Αμφιθέατρο.
- Η μεγάλη Πόρτα.
- Ο ιππόδρομος.
- Οι τάφοι των Αγίων Δέκα.
- Αρχαιολογική συλλογή.
- Το νεκροταφείο της αρχαίας Γόρτυνας.
- Το παλαιοχριστιανικό τρίκογχο.²⁷

2.4.16 Τα Μάλια

Ανατολικά του Ηρακλείου στο δρόμο προς Άγιο Νικόλαο και σε απόσταση 34 χλμ, βρίσκονται τα Μάλια. Η κωμόπολη των Μαλιών, πέρα από το τουριστικό ενδιαφέρον

²⁷ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

που παρουσιάζει, με τις όμορφες παραλίες του και τα σύγχρονα τουριστικά συγκροτήματα, έχει και σημαντικό αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Σε απόσταση 3 χλμ. ανατολικά των Μαλίων βρίσκεται ο ομώνυμος αρχαιολογικός χώρος με το ανάκτορο. Επειδή δεν είναι γνωστό το όνομα της αρχαίας αυτής πόλης, δανείστηκε το όνομά της από την κωμόπολη των Μαλίων. Στην πόλη αυτή βασίλευσε ο τρίτος γιος του Δία, ο Σαρπηδόνας, τον οποίο έδιωξε ο αδερφός του Μίνωας και κατέφυγε στη Λυκία της Μ. Ασίας.

Το ανάκτορο χτίστηκε το 1900 π.Χ. περίπου, τότε δηλ. που χτίστηκαν και τα άλλα ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού και της Ζάκρου. Ακολούθησε την ίδια αρχιτεκτονική γραμμή με τα ανάκτορα αυτά, αλλά και την ίδια τύχη από την πλευρά της ακμής και της παρακμής.

Οι ανασκαφές άρχισαν το 1915 από τον Ιωσήφ Χατζηδάκη και συνεχίζονται από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή. Το ανάκτορο ήταν διώροφο και η έκταση που κάλυπτε ήταν 8.000 τ.μ. Η είσοδος στο ανάκτορο ήταν από τη δυτική αυλή με πομπικό πλακοστρωμένο δρόμο. Υπήρχαν ακόμη εισοδοί από τις τρεις άλλες πλευρές. Όπως λέει ο Graham, << το ανάκτορο των Μαλίων είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο για το μεγάλο αριθμό των αποθηκών και των πολλών μικρών εργαστηρίων, σε όλα τα τμήματα του κτιρίου, τα οποία του δίνουν το χαρακτήρα μιας μεγάλης αγροτικής βίλας>>.

Το μινωικό ανάκτορο των Μαλίων έχει πολλές ομοιότητες με τα ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού και της Ζάκρου. Υπάρχει κεντρική αυλή με τον ίδιο προσανατολισμό, γύρω από την οποία ήταν τα διάφορα διαμερίσματα του ανακτόρου. Τοιχογραφίες όμως δεν βρέθηκαν. Λείπει ακόμα ο θεατρικός χώρος, ο οποίος υπάρχει στα άλλα ανάκτορα. Διέθετε αίθουσες για τελετουργίες, αποθήκες και βιοτεχνικούς χώρους. Στη δυτική πτέρυγα της κεντρικής αυλής υπάρχει μια μεγαλοπρεπή βαθμιδωτή κατασκευή, που κοντά σ' αυτή βρέθηκε ένας μεγάλο πέτρινος κέρνος με 34 κυκλικές κοιλότητες για ευχαριστήριες προσφορές στη θεότητα. Γύρω από το ανάκτορο είχε αναπτυχθεί η πόλη με τις διάφορες συνοικίες της. Ανασκάφτηκαν αρκετά σπίτια, θαυμάσια δείγματα του μινωικού σπιτιού. Βόρεια από το ανάκτορο και σε απόσταση 500 μ. από τη θάλασσα βρισκόταν το βασιλικό νεκροταφείο.

Οι ανασκαφές έφεραν στο φως, βωμό καθώς και πέτρινους κέρνους, για προσφορές στις θεότητες του κάτω κόσμου ή τους νεκρούς. Ανάμεσα στα ευρήματα είναι και το εξαιρετο χρυσό κόσμημα των μελισσών, που αποτελείται από έξοχο δείγμα της χρυσοχοϊκής τέχνης. Είναι συνδεδεμένο με νεκρική λατρεία και βρίσκεται στο μουσείο

Ηρακλείου. Μεγάλη επίσης μαρμάρινη σαρκοφάγος με ανάγλυφες παραστάσεις από γιρλάντες, ερωτιδείς, βουκράνια εξαιρετικής τέχνης, βρέθηκε δυτικά του ανακτόρου.²⁸

2.4.17 Αρχάνες

Νότια του Ηρακλείου και σε απόσταση 13 χλμ, βρίσκεται η όμορφη πόλη των Αρχανών. Στην περιοχή Τουρκογειτονιά των Αρχανών κοντά στην εκκλησία της Παναγίας, ανακαλύφθηκε από τους Γιάννη και Έφη Σακκελαράκη μινωικό ανάκτορο με μεγάλη αυλή. Υπολογίζεται ότι το κτίριο είχε τρεις ορόφους. Καταστράφηκε το 1450 π.Χ., όταν δηλ. καταστράφηκαν και τα άλλα μινωικά ανάκτορα. Μια σειρά από βωμούς μπροστά από την πρόσοψη του κτιρίου αποτελεί σημαντικό αρχαιολογικό εύρημα. Ένα ανθρώπινο ειδώλιο από ελεφαντόδοντο, πολλά αγγεία με παραστάσεις θαλάσσιου ρυθμού, καθώς και πολλά άλλα αξιόλογα ευρήματα έχει αποδώσει το ανάκτορο.

Το μινωικό νεκροταφείο βρίσκεται νοτιοδυτικά των Αρχανών στο λόφο Φουρνί σε απόσταση 1,5 χλμ. Το νεκροταφείο χρησιμοποιήθηκε για 1300 χρόνια περίπου (2500-1200 π.Χ.). Είναι ένα από τα σπουδαιότερα και μεγαλύτερα νεκροταφεία του Κρητικού και Αιγιακού χώρου. Αποτελείται από θολωτούς τάφους με λαξευμένες στο βράχο αίθουσες και 6 κάθετους λακκοειδής τάφους. Ανακαλύφθηκε ακόμα κτίσμα που εξυπηρετούσε τις ανάγκες νεκροταφείου. Σε θολωτό ασύλητο τάφο, που πιστεύεται ότι είναι βασιλικός, βρέθηκε λάρνακα με μεγάλο αριθμό άριστης τέχνης, από χρυσό, χαλκό και ελεφαντόδοντο. Βρέθηκαν ακόμα σε άλλους τάφους σφραγίδες, αγγεία, ειδώλια χρυσά και ασημένια κοσμήματα κ.α.

Πέντε χλμ. νοτιοδυτικά των Αρχανών στην περιοχή Ανεμόσπηλα βρίσκεται ένας μινωικός τάφος. Είναι ένα τριμερές ιερό, που αποτελείται από τρία κύρια δωμάτια, με τρεις πόρτες. Το ιερό καταστράφηκε επίσης μαζί με τα άλλα μινωικά ανάκτορα, από σεισμό ενδεχομένως γύρω στο 1700 π.Χ.

Στο κτίριο του ναού ανακαλύφθηκαν λατρευτικά αντικείμενα, κτιστός βωμός, τράπεζα προσφορών, αμφορείς, αγγεία, μια πέτρινη λεκάνη, δύο πήλινα πόδια σε φυσικό μέγεθος κ.α. Κοντά στο βωμό βρέθηκαν τρεις ανθρώπινοι σκελετοί, από τους

²⁸ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

οποίους ο ένας είχε στο στήθος του χάλκινο ξίφος. Ένας άλλος βρέθηκε στον προθάλαμο.²⁹

2.4.18 Τύλισος

Σε απόσταση περίπου 16 χλμ. δυτικά του Ηρακλείου βρίσκεται η Τύλισος, που διατηρεί το όνομα αυτό για χιλιάδες χρόνια. Πρώτος ο αρχαιολόγος Ιωσήφ Χατζηδάκης το 1902-1913 πραγματοποίησε ανασκαφές στο χώρο αυτό και ανακάλυψε τρεις μεγαλοπρεπείς μινωικές κατοικίες, που τοποθετούνται στο 1550-1450 π.Χ. Τα οικοδομήματα αυτά έχουν πολλά στοιχεία και ομοιότητες με την αρχιτεκτονική που ακολουθείται στα μεγάλα γνωστά κρητικά ανάκτορα. Μεγάλες και πολλές αίθουσες, διάδρομοι, δεξαμενές, ιερά και μεγάλες αποθήκες είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτών των κατοικιών, που ανήκαν προφανώς σε πλούσιους άρχοντες. Στο ισόγειο των οικοδομών ήταν τα διαμερίσματα του υπηρετικού προσωπικού, των εργατών, οι αποθήκες και τα εργαστήρια. Στον όροφο ήταν τα κύρια δωμάτια κατοικίας. Στη δεύτερη οικία βρέθηκε πέτρα για το άλεσμα των ελιών. Σε άλλους χώρους βρέθηκαν πήλινα αγγεία, ενεπίγραφες πινακίδες, πέλεκες και διάφορα αφιερώματα, σφραγίσματα, πιθάρια κ.α. Σε μικρό δωμάτιο βρέθηκαν τοιχογραφίες με κρόκους. Βρέθηκε επίσης το υδραγωγείο, που με πήλινους σωλήνες μετέφεραν το νερό από την πηγή του Αγίου Μάμα, απ' όπου η κωμόπολη υδρεύεται ακόμη και σήμερα. Βρέθηκαν ακόμη μεγάλοι χάλκινοι λέβητες, που βρίσκονται στο μουσείο του Ηρακλείου.

Η Τύλισος έκοψε δικά της νομίσματα, γεγονός που δείχνει την οικονομική της δύναμη. Απ' αυτά φαίνεται ότι λατρευόταν η θεά Ήρα, η κεφαλή της οποίας ήταν στεφανωμένη με φοίνικες.³⁰

²⁹ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

³⁰ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

2.5 Άλλες Αρχαιότητες στο νομό Ηρακλείου

Οι αρχαιολογικοί θησαυροί που ανακαλύφθηκαν στον κρητικό χώρο, δεν προέρχονται μόνο από ανακτορικά κέντρα και σημαντικές πόλεις. Προέρχονται και από μινωικές οικίες, επαύλεις, μικρούς οικισμούς κ.ά. τόποι που παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον στο νομό Ηρακλείου, εκτός από αυτούς που μνημονεύουμε, είναι κατά επαρχίες οι ακόλουθοι:

Επαρχία Μαλεβιζίου:

Ραύκος : Βρισκόταν στο σημερινό χωριό Άγιος Μύρωνας, που απέχει από το Ηράκλειο 19 χλμ. και βρίσκεται νοτιοδυτικά. Ήταν σπουδαία πόλη της Κρήτης, που βρισκόταν σε ακμή την αρχαϊκή και ελληνιστική περίοδο. Είχε κόψει πολλά νομίσματα, αλλά φαίνεται ότι καταστράφηκε από τους Γορτύνιους και Κνώσιους, που ήταν σύμμαχοι στη κρίση που ξέσπασε στο νησί κατά το 1800 περίπου π.Χ.

Πρινιάς : Κοντά στο χωριό Αγία Βαρβάρα, στο δρόμο προς Μεσαρά, βρίσκεται το χωριό Πρινιάς. Απέχει από το Ηράκλειο 29 χλμ. Σε μικρή απόσταση από το χωριό, σε ύψωμα με φυσική οχύρωση γνωστό με το όνομα «Πατέλα», υπήρχε η αρχαία πόλη Ριζηνία. Πρωτοκατοικήθηκε το 1400-1100 π.Χ., αλλά τη μεγάλη της ακμή τη γνώρισε στις μεταγενέστερες εποχές. Η πόλη έδωσε αρκετά αρχαιολογικά ευρήματα, όπως γυναικεία κοσμήματα, πήλινα αγγεία, πιθάρια κ.α. Ξεχωριστή αξία έχουν οι δύο ναοί που αποκαλύφθηκαν και ανήκουν στον 7^ο π.Χ. αιώνα, καθώς και οι περίφημες εγχάρακτες ταφικές στήλες από πωρόλιθο με ενδιαφέρουσες παραστάσεις.

Επαρχία Καινουρίου:

Μιαμού : Βρίσκεται στα Αστερούσια όρη και απέχει από το Ηράκλειο 67 χλμ. Το αρχαιολογικό ενδιαφέρον της Μιαμούς εστιάζεται σε μικρό σπήλαιο, που βρίσκεται μέσα στο χωριό. Ανασκάφηκε από τον Ιταλό Α. Taramelli το 1894. από το 3500 – 2500 π.Χ. χρησιμοποιήθηκε ως κατοικία νεολιθικών ανθρώπων. Από το 2500-2000 π.Χ. εξυπηρέτησε ταφικές ανάγκες. Στα ίχνη εστιών πυράς (στάχτη) βρέθηκαν και υπολείμματα φαγητών, οστά οικόσιτων ζώων, λίθινα εργαλεία και πήλινα αγγεία. Κατά μία άποψη οι εστίες πυράς θεωρούνται ότι εξυπηρετούσαν θυσίες προς τους νεκρούς και όχι οικιακές ανάγκες.

Λέντας : Μετά τη Μιαμού, κατηφορίζοντας προς το Λιβυκό Πέλαγος, βρίσκεται ο παράλιος οικισμός Λέντα (Λεβήνα). Απέχει από το Ηράκλειο 73 χλμ. Η περιοχή κατοικήθηκε από το 3000 π.Χ. και, όπως δηλώνουν τα ευρήματα των 6 τάφων που ανακαλύφθηκαν από τους αρχαιολόγους Στέλιο Αλεξίου και Αντώνη Βασιλάκη, είχε αναδείξει ένα λαμπρό πολιτισμό, ο οποίος έδωσε αρκετά καλλιτεχνικά δημιουργήματα. Η μεγάλη ακμή της Λεβήνας σημειώθηκε στην ελληνορωμαϊκή κυρίως περίοδο. Υπήρξε λιμάνι της Γόρτυνας, αλλά παράλληλα ονομαζόταν και «Ιεράπολη», επειδή είχε μεγάλο ιερό αφιερωμένο στο θεό της υγείας Ασκληπιό, που κατέπεσε στο μεγάλο σεισμό του 46 π.Χ., για να ξαναχτιστεί λαμπρότερος και μεγαλύτερος. Λείψανα του ιερού αποτελούν οι δύο μαρμάρινες κολόνες μπροστά στο βωμό, ύψους 5,70 μ. Δίπλα από το ιερό του Ασκληπιού σώζεται το «Άβατον ή Άδυτον». Ήταν οι κατοικίες του ιερατείου που αναλάμβανε τη θεραπεία των ασθενών, που κατέφευγαν εκεί για το σκοπό αυτό.

Λασαία : Αρχαία πόλη της Κρήτης που βρίσκεται 1 χλμ. ανατολικά από τον όρμο Καλοί Λιμένες και απέχει από το Ηράκλειο 77 χλμ. Από τις Μοίρες απέχει 24 χλμ. Ήταν λιμάνι της Γόρτυνας και βρισκόταν σε ακμή στη ρωμαϊκή περίοδο. Ο Crist. Buondelmonti, που την επισκέφτηκε το 1415, αναφέρει ότι ήταν όχι μεγάλη πόλη. Είχε ένα αρχαιότατο ναό, όπου υπήρχε άγαλμα μεγάλου ύψους. Την πόλη επισκέφθηκε το 62 μ.Χ. και ο Απόστολος Παύλος, όταν μεταφερόταν στη Ρώμη για να δικαστεί.

Μετά το χωριό Άγιοι Δέκα και λίγο πριν φθάσουμε στη Γόρτυνα, κατευθυνόμαστε αριστερά. Σε απόσταση 5 χλμ. από τη Γόρτυνα και 51 χλμ. από το Ηράκλειο, βρίσκεται ο Πλάτανος. Στη θέση Γουδιές, ανασκάφτηκαν δύο θολωτοί τάφοι που εξυπηρετούσαν ταφικές αλλά και λατρευτικές ανάγκες. Οι τάφοι περιείχαν σφραγίδες από ελεφαντοκόκαλο, λίθινα αγγεία και εργαλεία, χρυσά κοσμήματα, τρεις αιγυπτιακούς σκαραβαίους και άλλα είδη. Σημειώνεται ότι τα είδη αυτά, με μικρές παραλλαγές, χρησιμοποιούνταν και πρόσφατα ακόμα για οικιακή χρήση, καθώς και για λειτουργικές χρήσεις από την ορθόδοξη εκκλησία. Οι οικογενειακοί αυτοί τάφοι ανήκουν στην προανακτορική και παλαιοανακτορική περίοδο. Το χωριό Πλάτανος ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του Γεωργίου Κατεχάκη, αρχηγού του Μακεδονικού αγώνα με το όνομα καπετάν Ρούβας.

Επαρχία Πυργιώτισσας:

Μάταλα: Ο γραφικός και φυσικός όρμος των Ματάλων βρίσκεται κοντά στο χωριό Πιτσίδα. Απέχει από το Ηράκλειο 71 χλμ. και χρησιμοποιήθηκε ως λιμάνι της Φαιστού και αργότερα της Γόρτυνας. Η πόλη που είχε ιδρυθεί στο χωριό αυτό, πρέπει να βρισκόταν σε ακμή κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους μέχρι τον 8^ο-9^ο αιώνα, που καταστράφηκε ως παράλια πόλη από τους Σαρακηνούς πειρατές. Στα διάφορα σπίτια που ανασκάφθηκαν βρέθηκαν αρκετά κινητά αντικείμενα. Στην απόκρημνη βόρεια πλευρά του όρμου οι κάτοικοι δημιούργησαν λαξευτούς τάφους, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς και παλαιοχριστιανικούς χρόνους. Στην περιοχή των Ματάλων ναυάγησαν τα πλοία του Μενέλαου, όταν επέστρεφαν από την Τροία. Τα Μάταλα έχουν μεγάλη τουριστική κίνηση και θεωρούνται ιδεώδης τόπος παραθερισμού.

Κομμός: Ήταν το λιμάνι της Φαιστού. Βρίσκεται δυτικά του χωριού Πιτσίδα και απέχει από το Ηράκλειο 70 χλμ. Η πόλη-λιμάνι είχε κατοικηθεί από τη νεολιθική κιόλας εποχή. Συστηματικές ανασκαφές πραγματοποιούν από το 1976 Αμερικανοί και Καναδοί αρχαιολόγοι. Ο χώρος χωρίζεται σε τρεις ενότητες. Η πρώτη ενότητα είναι τα σπίτια του οικισμού που έχουν ανασκαφεί. Η δεύτερη ενότητα είναι το συγκρότημα των μεγάλων δημοσίων μινωικών κτιρίων που εξυπηρετούσαν μάλλον εμπορικές συναλλαγές. Την τρίτη ενότητα αποτελεί το συγκρότημα του ιερού, το οποίο βρισκόταν σε ακμή κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. Οι θεοί που λατρεύονταν εκεί μας είναι άγνωστοι, όπως άγνωστο είναι και το όνομα της πόλης. Ο ναός θεωρείται ως ο αρχαιότερος ναός των ιστορικών χρόνων στην Ελλάδα.

Επαρχία Μονοφατσίου :

Κουμάσα: Απέχει από το Ηράκλειο 65 χλμ. και βρίσκεται στο δρόμο Ηρακλείου-Αγ. Δέκα-Βαγωνιάς-Κουμάσας. Στη θέση Κορακιάς υπάρχουν δύο λόφοι. Στον έναν υπήρχε οικισμός μεσομινωικών και υστερομινωικών χρόνων. Στον άλλο υπήρχε ιερό κορυφής. Κοντά στον οικισμό ήταν το νεκροταφείο. Τμήμα του οικισμού, καθώς και 4 τάφοι, ανακαλύφθηκαν από τον Στ. Ξανθουδίδη το 1904-1906. Τόσο ο οικισμός όσο και το ιερό και οι τάφοι απέδωσαν πολλά και ενδιαφέροντα αντικείμενα και σκεύη. Στα πηλίνα αγγεία η Κουμάσα έδωσε το όνομά της (Ρυθμός Κουμάσας).

Ρύτιο: Ανατολικά από τον Πύργο Μονοφατσίου και σε απόσταση 51 χλμ. από το Ηράκλειο βρίσκεται το χωριό Ροτάσι, το αρχαίο Ρύτιο, που μνημονεύει ο Όμηρος. Στην περιοχή διακρίνονται ακόμα λείψανα του οικισμού. Στη θέση Ασπρολιβάδα βρέθηκαν χάλκινα εργαλεία και όπλα άριστα διατηρημένα, πέλεκεις, σμίλες, κοπίδια, πριόνια, κ.α. Στη θέση Φαρμακαρά ανακαλύφθηκε μεγάλο νεκροταφείο των γεωμετρικών χρόνων, με πλούσια κτερίσματα.

Η πόλη κατακτήθηκε από τους Γορτύνιους και στην περίοδο των ρωμαϊκών χρόνων και περιορίστηκε σε δευτερεύοντα οικισμό, ο οποίος διατηρήθηκε και κατά τη βυζαντινή περίοδο, όπως φανερώνουν τα ερείπια τριών εκκλησιών της περιόδου αυτής. Βρισκόταν στο σημερινό παράλιο οικισμό Τσούτσουρος, που βρέχεται από το Λιβυκό πέλαγος. Απέχει από το Ηράκλειο 63 χλμ. Ήταν λιμάνι της αρχαίας Πριανσού. Ήταν μια από τις λίγες πόλεις της Κρήτης που δέχονταν την εγκατάσταση ξένων. Στην πόλη υπήρχε σπουδαίο λατρευτικό σπήλαιο, όπου λατρευόταν η θεά Ειλειθία, που ήταν προστάτης των επίτοκων γυναικών με το όνομα Ενατίη. Η ίδια θεά λατρευόταν και στο ομώνυμο σπήλαιο της Αμνισού. Η λατρεία της θεάς στο σπήλαιο άρχισε τη μινωική εποχή. Τη μεγάλη του όμως ακμή τη γνώρισε στη γεωμετρική και αρχαϊκή εποχή.

Το σπήλαιο έδωσε αρκετά ευρήματα που είχαν αφιερωματικό κυρίως χαρακτήρα. Βρέθηκαν ακόμα πολλά αντικείμενα που προερχόταν από την Αίγυπτο, γεγονός που δείχνει τις σχέσεις της Κρήτης με την Αίγυπτο, καθώς και την πλατιά ακτινοβολία του σπηλαίου.

Πριανσός: Βρισκόταν βόρεια και κοντά στο χωριό Καστελλιανά και σε απόσταση 52 χλμ. από το Ηράκλειο. Μετά από αμφισβητήσεις αναφορικά με τη γεωγραφική της θέση, τελευταία διαπίστωσαν ότι βρισκόταν στην κορυφή του υψώματος Κάστελος.

Πρώτος μίλησε για λείψανα αρχαίας πόλης ο Gerola το 1900, που είχε επισκεφτεί την κορυφή του λόγου. Από τα πολλά νομίσματα που είχε κόψει φαίνεται ότι διέθετε ισχυρή οικονομική δύναμη και κυριαρχούσε στο πάνω τμήμα της εύφορης πεδιάδας της Μεσαράς. Στη θέση της παλιάς πόλης ιδρύθηκε προφανώς το από το Γενοβέζο Pescatore, φρούριο με το όνομα Belvedere, δηλ. μέρος περίοπτο, αφού το ύψωμα δεσπόζει σε μεγάλο τμήμα της επάνω Μεσαράς.

Επαρχία Πεδιάδος:

Χερσόνησος: Απέχει από το Ηράκλειο 25 χλμ. Βρίσκεται στο δρόμο Ηρακλείου-Αγ. Νικολάου. Είναι ένα γνωστό τουριστικό θέρετρο με θαυμάσιες παραλίες και

υπερσύγχρονες τουριστικές μονάδες. Η σημερινή Χερσόνησος είναι χτισμένη στα ερείπια της αρχαίας Χερρονήσου ή Χερσονήσου. Κατά την άποψη του Στράβωνα, η πόλη χτίστηκε από Τυρρηνούς, οι οποίοι είχαν χτίσει και ναό προς τιμή της θεάς Αρτέμιδος, προστάτισσας της πόλης. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς χτίστηκε η πόλη. Η ρωμαϊκή πάντως Χερσόνησος είχε στολιστεί με σιντριβάνια, διακοσμημένα με πολύχρωμα ψηφιδωτά, με υδραγωγείο, θέατρο, ιχθυοδεξαμενές, τμήματα από τα οποία σώζονται και σήμερα.

Οι τρεις μεγάλες βασιλικές μαρτυρούν την ακμή της πόλης στα παλαιοχριστιανικά και πρώτα βυζαντινά χρόνια. Η Χερσόνησος ήταν έδρα Επισκόπου. Την επισκοπή ίδρυσε ο Απόστολος Τίτος. Είχε κόψει ακόμα και δικά της νομίσματα.

Αμνισός: Ανατολικά του Ηρακλείου και σε απόσταση 8 χλμ. βρίσκεται η Αμνισός, που ήταν γνωστό λιμάνι της Κνωσού, γνωστό στον Όμηρο. Από τις ανασκαφές που πραγματοποίησε ο Σπ. Μαρινάτος, αποκαλύφθηκε:

α) Η έπαυλη των κρίνων. Το όνομά της οφείλει στο τετράγωνο διάδρομο οικοδόμημα, οι τοίχοι του οποίου κοσμούνταν από θαυμάσιες τοιχογραφίες κρίνων, λευκού και κόκκινου χρώματος. Στην έπαυλη βρέθηκαν ακόμα πήλινα αγγεία με παραστάσεις θαλάσσιου ρυθμού.

β) Το ιερό του Δία Θενατά. Ιδρύθηκε στους μινωικούς χρόνους και ήταν αφιερωμένο στο Δία, που όταν μεταφερόταν από το Δικταίο στο Ιδαίον άντρο, έπεσε ο ομφάλιος λώρος του στην διπλανή μικρή κοιλάδα του ποταμού Καρτερού. Πρόκειται για μεγάλο υπαίθριο ιερό με κυκλικό βωμό. Στο χώρο αυτό βρέθηκαν οι δύο μεγάλοι καθιστοί αετοί από πωρόλιθο του 7^{ου} π.Χ. αιώνα, που βρίσκονται στο μουσείο του Ηρακλείου.

Νίρου Χάνι: Σε απόσταση 6 χλμ. ανατολικά από την Αμνισό βρίσκεται το μινωικό μέγαρο Νίρου Χάνι, στον οικισμό Κοκκίνη Χάνι. Το μέγαρο παρουσίαζε ανακτορική όψη και πολυτέλεια. Κατά την άποψη αυτών που το ανάσκαψαν, ήταν η έδρα κάποιου αξιωματούχου και πιθανόν Αρχιερέα, γιατί στο χώρο αυτό βρέθηκαν βωμοί, διπλά κέρατα, μεγάλοι πέλεκες και άλλα λατρευτικά αντικείμενα. Πιθανολογείται ακόμα ότι τα είδη αυτά κατασκευάζονταν επί τόπου. Το μέγαρο καταστράφηκε από πυρκαγιά, η οποία έψησε τους άψητους πλίνθους των εσωτερικών όψεων των τοίχων και ασβεστοποίησε τις πέτρες. Χρονολογικά ταυτίζεται με τα νεότερα ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού και των Μαλίων. Βορειοδυτικά από το μέγαρο και σε απόσταση 1000 μ. στην εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων, διακρίνονται τα λείψανα του αρχαίου

λιμανιού, όπου οι κάτοικοι του οικισμού, που τα όριά του έφταναν ως εκεί, ναυπηγούσαν τα πλοία τους.

Λύκτος: Κοντά στο χωριό Ξειδάς που απέχει από το Ηράκλειο 39 χλμ., βρισκόταν η μεγάλη και ισχυρή πόλη Λύκτος ή Λύττος, η οποία ήταν αποικία της Σπάρτης και μάλιστα από τις αρχαιότερες. Οι θεσμοί που είχαν διαμορφωθεί και ίσχυαν στη Σπάρτη παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τους θεσμούς της Λύκτου. Ήταν μια από τις εφτά πόλεις της Κρήτης, που πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο. Βρισκόταν σε μεγάλη ακμή κατά τους ιστορικούς χρόνους και ήταν αντίπαλη πόλη της Κνωσού. Το 343 π.Χ. οι κάτοικοι της Κνωσού κατέλαβαν τη Λύκτο, η οποία όμως απελευθερώθηκε από τους Σπαρτιάτες. Η μεγάλη εσωτερική κρίση που σημειώθηκε στα τέλη του 3^{ου} π.Χ. αιώνα στην Κρήτη, δεν άφησε ανεπηρέαστη τη Λύκτο. Έτσι το 220 π.Χ. όταν οι Λύκτιοι είχαν εκστρατεύσει «πανδημεί» κατά της Ιεράπετρας, οι Κνώσιοι με τους Γορτύνιους και με ξένους μισθοφόρους κατέλαβαν και κατέστρεψαν την πόλη από τα θεμέλια. Στη ρωμαϊκή περίοδο ήταν επίσης πολυάνθρωπη πόλη με μεγάλο θέατρο, υδραγωγεία, βουλευτήριο, ναούς, αγάλματα κ.α.

Ήταν αδελφή πόλη με τη Χερσόνησο και έκοψε δικά της νομίσματα στο νομισματοκοπείο που διέθετε.

Αρκαδία ή Αρκάδες: Ήταν αρχαία πόλη που βρισκόταν στην περιοχή Προφήτης Ηλίας, του σημερινού χωριού Αφρατί, που απέχει από το Ηράκλειο 46 χλμ., στο δρόμο Ηρακλείου – Βιάννου.

Δεν είναι γνωστό πότε ιδρύθηκε. Το 220 π.Χ. πήρε μέρος στον πόλεμο που είχε ξεσπάσει μεταξύ Κνωσού και Λύκτου.

Ανήκε στο κοινό των Κρητών, που είχε συμμαχήσει με το βασιλιά της Περγάμου Ευμένη Β', όπως προκύπτει από επιγραφικές μαρτυρίες. Από άλλη επιγραφική επίσης μαρτυρία προκύπτει ότι στην περίοδο των ρωμαϊκών χρόνων λειτουργούσαν δημόσια λουτρά, με πρόγραμμα χωριστό για τους άντρες και τις γυναίκες.

Ως ανεξάρτητη πόλη έκοψε δικά της νομίσματα.

Στα πρώτα χριστιανικά χρόνια έγινε έδρα Επισκόπου. Τον τίτλο εξακολουθεί να έχει σήμερα ο Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας.

Πρόσφατη τέλος σημαντική ανακάλυψη αποτελεί το μινωικό ανάκτορο που βρίσκεται σε ύψωμα κοντά στο χωριό Γαλατάς Πεδιάδας. Οι ανασκαφές συνεχίζονται.

Επαρχία Βιάννου:

Σύμη: Χωριό της επαρχίας Βιάννου, που βρίσκεται στο δρόμο Ηρακλείου – Ιεράπετρας και απέχει από το Ηράκλειο 80 χλμ. Στη θέση Κρύα Βρύση ανακαλύφθηκε σημαντικό ιερό, αφιερωμένο στον Ερμή και την Αφροδίτη.

Η λειτουργία του ιερού, που είχε αγροτικό ως φαίνεται χαρακτήρα, ήταν συνεχής και κράτησε από το 1600 π.Χ. ως τον 3^ο μ.Χ. αιώνα. Πρόκειται προφανώς για το Ιερό όρος, για το οποίο μιλεί ο γεωγράφος Πτολεμαίος.

Ανακαλύφθηκε υπαίθριος βωμός με στρώμα στάχτης και οστών γύρω του, από τις θυσίες ζώων.

Μέσα στη στάχτη βρέθηκαν πολλά αντικείμενα και είδη που είχαν αφιερωτικό χαρακτήρα (κύπελλα κοινωνίας, σπονδικά αγγεία, τράπεζες προσφορών, χάλκινα ειδώλια, ομοιώματα ζώων, ελάσματα, ξίφη εξαιρετικής τέχνης κ.ά.).

Κοντά στο βωμό προς τη νότια πλευρά βρέθηκε παλιότερο ιερό με αρκετά και ενδιαφέροντα ευρήματα.

Ανατολικότερα ανακαλύφθηκε ο μικρός ναός των ύστερων ελληνικών χρόνων.³¹

2.6 Σπήλαια του νομού Ηρακλείου

2.6.1 Γενικά

Η Κρήτη μπορεί να χαρακτηριστεί ως το νησί των σπηλαίων. Στη γοητεία και τη φυσιογνωμία της Κρήτης τα Σπήλαια παίζουν ένα ιδιαίτερο ρόλο και δίνουν ένα ξεχωριστό τόνο.

Στη μυθολογία, την προϊστορία, την ιστορία και τον πολιτισμό της Κρήτης, τα σπήλαια, τα ανεπανάληπτα αυτά μνημεία της φύσης, διαδραματίζουν κυρίαρχο και καθοριστικό ρόλο.

Γραπτή μαρτυρία για τα σπήλαια της Κρήτης έχουμε από την εποχή του Ομήρου. Η υπόθεση πολλών κρητικών μύθων εκτυλίσσεται μέσα στα σπήλαια ή κοντά σ' αυτά. Σε σπήλαιο της Κρήτης (Δικταίον Άντρον) τοποθετείται η γέννηση του κρηταγενή Δία. Σπήλαια της Κρήτης (Ιδαίον Άντρον) συνδέεται με την παιδοτροφία του. Θρύλοι και

³¹ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

παραδόσεις για θεούς και ημίθεους, δράκοντες και κύκλωες, νεράιδες και άλλα δαιμονικά όντα δημιουργούνται γύρω από τα σπήλαια.

Αυτά αποτελούν τους πρώτους βιότοπους και τα πρώτα καταφύγια ζώων και ανθρώπων.

Πολλά από τα σπήλαια της Κρήτης αποτελούν ονομαστά κέντρα λατρείας θεοτήτων και τόπους μύησης, με πλατιά αναγνώριση και λαμπρή ακτινοβολία. Είναι φυσικό τα σπήλαια αυτά με τον πλούσιο συνήθως σταλακτικό και σταλαγματικό διάκοσμο, τους σκοτεινούς και υποβλητικούς τους χώρους, να επηρεάζουν έντονα το θρησκευτικό συναίσθημα και τις δοξασίες της εποχής. Για το λόγο αυτό πολλά από τα σπήλαια αυτά παρουσιάζουν εξαιρετικό αρχαιολογικό ενδιαφέρον, όπως δείχνει το πλήθος των αρχαιολογικών ευρημάτων που προέρχονται απ' αυτά.

Σε πολλές περιπτώσεις στα σπήλαια συνεχίζεται η λατρεία κατά τους χριστιανικούς χρόνους, ακόμα και μέχρι σήμερα.

Σπήλαια που ο αριθμός τους φτάνει τα 120, φιλοξενούν χριστιανικές εκκλησίες, αφού φυσικά έχουν δεχτεί διάφορες προσθετικές ή άλλες διαμορφωτικές επεμβάσεις.

Επίσης 389 σπήλαια έχουν ονόματα αγίων (αγιώνυμα) ή εκκλησιαστικών προσώπων. Σε πολλά επίσης από τα σπήλαια της Κρήτης εκτυλίσσονται δραματικές ιστορικές σκηνές (σπήλαιο Μελιδονίου – Μιλάτου Κρυονερίδας κ.ά.), που μετατρέπονται μάλιστα σε ομαδικούς ιστορικούς ταφικούς χώρους. Δεν είναι ακόμα λίγα τα σπήλαια που παρέχουν τη φιλοξενία τους και χρησιμεύουν ως κρυψώνες για οικογενειακά, εκκλησιαστικά και εθνικά κειμήλια, καθώς και άλλα τιμαλφή σε κατακτητικές περιόδους ή εποχές ξεσηκωμού των κρητικών.

Όλα αυτά τα σπήλαια, αλλά και κάθε μορφής σπηλαιώδεις κοιλότητες, αποτελούν ένα μοναδικό και ανεπανάληπτο εργαστήρι της φύσης. Το εργαστήρι αυτό αναδεικνύεται σ' ένα πολύτιμο αρχείο πληροφοριών, από το οποίο αντλούν το υλικό τους η γεωλογία σπηλαιολογία, παλαιοντολογία, αρχαιολογία, λαογραφία κ.ά.

Μία επίσκεψη στα σπήλαια αυτά αξίζει. Περισσότερο όμως αξίζει η προσπάθεια διάσωσης και προστασίας τους.

Τα σπήλαια, ανάλογα με το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες :

- α) Σπήλαια που παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον και
- β) Σπήλαια που παρουσιάζουν θρησκευτικό, ιστορικό και σπηλαιολογικό ενδιαφέρον.

Εμείς θα αναφερθούμε παρακάτω αναλυτικότερα μόνο στα σπήλαια που παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον.³²

2.6.2 Σπήλαια αρχαιολογικού ενδιαφέροντος

α) Το σπήλαιο της Ειλειθυίας: Ανατολικά του Ηρακλείου σε απόσταση 10 χλμ. Και πάνω από τον Καρτερό, βρίσκεται το σπήλαιο της Ειλειθυίας, το γνωστό σήμερα ως Νεραϊδόσπηλιος . πρώτος ο Όμηρος κάνει λόγο για το ονομαστό αυτό σπήλαιο της αρχαιότητας, που το ονομάζει «σπέος Ειλειθυίης».

Κατά τους αρχαιολογικούς ερευνητές υπήρξε λατρευτικό σπήλαιο, που η διάρκειά του κάλυπτε τη νεολιθική και εκτεινόταν ως τη ρωμαϊκή περίοδο. Κατά τη μυθολογία στο σπήλαιο αυτό η Ήρα γέννησε την Ειλειθυία, που ήταν θεά της μητρότητας και προστάτευε τις επίτοκες γυναίκες. Η ίδια θεά, όπως εικονίζεται σε αμφορέα, βοήθησε τον πατέρα Δία να γεννήσει από το κεφάλι του, που δέχτηκε το δυνατό χτύπημα με τσεκούρι από τον Ήφαιστο, τη θεά Αθηνά, η οποία ξεπήδησε από το πονεμένο κεφάλι του πάνοπλη και σοφή. Η γέννηση της Αθηνάς τοποθετείται στο γειτονικό ποταμό Τρίτωνα, που χύνεται στον Καρτερό.

Κατά τον P. Faure στο σπήλαιο λατρεύονταν δύο θεότητες ή πιθανόν μία με τη μορφή μητέρας και κόρης. Στο βάθος του σπηλαίου υπήρχαν λεκάνες με νερό από σταγονορροή. Το νερό αυτό που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες, πίστευαν ότι είχε ιαματικές ιδιότητες.

Μετά την είσοδο του σπηλαίου συναντούμε το σταλαγμίτη ομφαλό με τη στιλπνή και λεία επιφάνεια. Η λείανση του σταλαγμίτη οφείλεται στο κάθισμα ή την πιθανή προστριβή της κοιλιάς των επίτοκων γυναικών, που ζητούσαν τη βοήθεια της θεάς Ειλειθυίας, για γρήγορο και καλό τοκετό.

Έπαιξε δηλαδή το ρόλο ενός μαιευτηρίου, χωρίς βέβαια νυστέρι. Υπήρξε ένα από τα διασημότερα σπήλαια και σεβάσματα ιερά της Κρήτης. Έξω από το σπήλαιο ήταν η «πλατεία των βωμών», που γίνονταν τελετές. Το σπήλαιο είναι γνωστό και παρουσιάζει διεθνές τουριστικό ενδιαφέρον, χρειάζεται όμως να αξιοποιηθεί.³³

³² Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

³³ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

β) Το σπήλαιο της Αγ. Παρασκευής: Κοντά στο Σκοτεινό χωριό Πεδιάδας βρίσκεται το ένα από τα τρία μεγάλα σπήλαια του νομού.

Απόσταση από το Ηράκλειο 22 χλμ. Η μεγαλόπρεπη είσοδός του έχει ύψος 10,5μ. και πλάτος 27,5μ. Το συνολικό μήκος του είναι 170μ. και η έκταση που καλύπτει, είναι 2.500 τ.μ. Ογκώδη σταλακτιτικά συγκροτήματα και σταλαγμίτες με ζωόμορφες ή ανθρωπόμορφες παραστάσεις χαρίζουν στο σπήλαιο μια ξεχωριστή θεαματικότητα και μεγαλοπρέπεια. Η σκοτεινή ακόμα ατμόσφαιρα δημιουργεί στον επισκέπτη υποβλητικότητα και δέος. Το σπήλαιο είχε προσελκύσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών από την περίοδο της βενετοκρατίας.

Οι σπηλαιολόγοι έχουν δώσει διάφορα ονόματα στους χώρους του σπηλαίου : Είσοδος, μέγας ναός, βωμός, θάλαμος λατρείας, θάλαμος προσευχής, εκκλησιάκι.

Από τα ανασκαφικά ευρήματα που έδωσε το σπήλαιο στους αρχαιολόγους που πραγματοποίησαν ανασκαφές, καταδεικνύεται ότι το σπήλαιο ήταν λατρευτικός χώρος από το 1900 τουλάχιστον π.Χ. ως τον 4^ο μ.Χ. αιώνα. Όπως μαρτυρούν τα λείψανα παλαιάς χριστιανικής εκκλησίας του 16^{ου} αιώνα που βρίσκονται στο δεξιό τμήμα της εισόδου, η λατρεία συνεχίστηκε και κατά τους επόμενους χρόνους, με άλλη βέβαια μορφή. Δε γνωρίζουμε στη μνήμη τίνος Αγίου ήταν αφιερωμένη η εκκλησία αυτή.

Πάνω από το σπήλαιο πάντως υπάρχει σήμερα η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Από τις ανασκαφικές έρευνες που πραγματοποίησε ο αρχαιολόγος Κ. Δαβάρας το 1962, βρέθηκαν τρία λατρευτικά χάλκινα ειδώλια σε στάση σεβασμού, λύχνοι, οστέινες βελόνες, όστρακα αγγείων κ.ά., που καλύπτουν χρονικά τη μεσομινωική ως τη ρωμαϊκή περίοδο.

Η θεά Βριτόμαρτις (γλυκιά παρθένα) κατά την άποψη του P. Faure, ήταν η δεσπόζουσα λατρευτική μορφή του σπηλαίου. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι το σπήλαιο είναι ο περίφημος Λαβύρινθος της Κνωσού.³⁴

γ) Το σπήλαιο Αρκαλοχωρίου: Σε απόσταση 450μ. νοτιοδυτικά του Αρκαλοχωρίου, στη θέση Προφήτης Ηλίας, βρίσκεται το ομώνυμο σπήλαιο. Η απόσταση Ηρακλείου – Αρκαλοχωρίου είναι 33 χλμ. Στο δρόμο προς τη Βιάννο. Η είσοδος του σπηλαίου είναι μικρή, όπως μικρός χώρος γενικά είναι και το εσωτερικό του.

³⁴ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

Η στενότητα του χώρου δημιουργήθηκε μετά την κατάρρευση της οροφής του περί το 1500 π.Χ. Η κατάρρευση αποδόθηκε σε σεισμό ή στην έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης. Είναι επίσης πιθανόν η κατάρρευση να οφείλεται στην εισχώρηση νερού από τις ρωγμές της οροφής, που είχε εξασθενήσει με τις ανθρώπινες διαμορφωτικές επεμβάσεις στο εσωτερικό του σπηλαίου. Με την κατάρρευση καταπλακώθηκαν τα αντικείμενα του σπηλαίου και διασώθηκαν.

Το σπήλαιο ήταν σημαντικό λατρευτικό κέντρο της μινωικής εποχής, που η χρήση του για το σκοπό αυτό άρχισε από το 2500 π.Χ.

Μετά την κατάρρευση του σπηλαίου και το κλείσιμο της εισόδου του, η λατρεία συνεχίστηκε στον υπαίθριο κοντά στο σπήλαιο χώρο. Από τα ευρήματα που ανακαλύφθηκαν και είναι κυρίως όπλα, πιστεύεται ότι στο σπήλαιο λατρευόταν πολεμική θεότητα. Στα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας, βρέθηκαν από Τούρκους διάφορα χάλκινα αφιερώματα, τα οποία μάλιστα πουλήθηκαν στους χαλκωματάδες του Ηρακλείου για την κατασκευή αντικειμένων οικιακής χρήσης.

Αυτό έδωσε αφορμή στο γνωστό αρχαιόφιλο γιατρό Ιωσήφ Χατζηδάκη να πραγματοποιήσει το 1912 ανασκαφές στο σπήλαιο, που έφεραν στο φως λεπίδες ξιφών και πολλούς διπλούς αναθηματικούς πέλεκεις.

Συστηματικότερες ανασκαφές πραγματοποίησαν το 1934 και 1935 οι αρχαιολόγοι Σπύρος Μαρινάτος και Νικ. Πλάτων, που ανακάλυψαν πλουσιότατα ευρήματα.

Διπλοί πέλεκεις από τους οποίους πολλοί χρυσοί, μαχαίρια, ξίφη, από τα οποία το μεγαλύτερο έχει μήκος 1,55μ. και θεωρείται το μοναδικό σ'ολόκληρη την προϊστορική Ευρώπη, αποτελούν τμήμα από την πλούσια αρχαιολογική λεία. Πολλά από τα ξίφη και τους πέλεκεις ήταν εγχάρακτα.

Τα ευρήματα είναι αναθηματικά και πολλά είναι πραγματικά. Σε ορισμένους πέλεκεις σώθηκαν και τα στειλιάρια τους, που ήταν από ξύλο κέδρων και ελάτων.³⁵

δ) Το σπήλαιο Χωστού νερού: Νοτιοδυτικά των Αρχανών στη θέση Σέλια του Γιούχτα και σε απόσταση 450 μ. από το δρόμο που οδηγεί στην κορυφή του Αφέντη Χριστού, βρίσκεται το σπήλαιο του Χωστού νερού. Μελετήθηκε και χαρτογραφήθηκε από τον P. Faure. Η είσοδός του έχει πλάτος 3μ. και ύψος 2,65μ.

Το σπήλαιο ήταν γνωστό από περιηγητές του περασμένου αιώνα.

Μετά τον προθάλαμο υπάρχουν τρεις διάδρομοι.

³⁵ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

Ο προς τα δεξιά πολύ χαμηλός και στενός διάδρομος καταλήγει σε θάλαμο μικρών διαστάσεων, όπου υπάρχουν τρεις σταλαγμίτες που θυμίζουν ανθρώπινους κορμούς.

Υπάρχει επίσης και λεκάνη με νερό.

Ο αριστερός διάδρομος, που έχει δύο στενές και χαμηλές στοές καταλήγει σε μικρό θάλαμο με σταλακτίτες και τρεις λεκάνες με νερό.

Ο θάλαμος αυτός πιστεύεται ότι ήταν το λατρευτικό τμήμα του σπηλαίου. Τα ευρήματα που μέχρι τώρα έχουν αποκαλυφθεί, δεν θεωρούνται τόσο πλούσια.

Η λατρευτική χρήση του σπηλαίου άρχισε από τους ΜΜ χρόνους και συνεχίστηκε και στους ελληνοιστικούς, σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα ανασκαφικά δεδομένα.

Πιθανολογείται ότι υπήρξε σπήλαιο, που εξυπηρέτησε τις λατρευτικές ανάγκες των βοσκών της περιοχής.³⁶

ε) Το σπήλαιο Καμηλαρίου: Βρίσκεται στην περιφέρεια της Τυλίσου στο 13^ο χλμ. Της παλιάς οδού Ηρακλείου-Ρεθύμνου.

Η είσοδος του σπηλαίου έχει πλάτος 10μ. και ύψος 4,5μ. Χωρίζεται σε 4 μεγάλες αίθουσες.

Ένας πλούσιος σταλακτιτικός και σταλαγματικός διάκοσμος δημιουργεί ένα φανταστικό θέαμα, με τις μορφές που έχει διαμορφώσει από τα βάθη των αιώνων. Οστρακα σε μικρό αριθμό που ανήκουν στην υπομινωική, πρωτογεωμετρική και γεωμετρική περίοδο βρέθηκαν στο σπήλαιο. Πιθανολογείται ότι ήταν τόπος λατρείας κουροτρόφου θεότητας.

Κοντά στο σπήλαιο υπάρχει το Βουλισμένο Αλώνι, που ήταν οροφή μεγάλου υπόγειου σπηλαίου που κατέρρευσε. Είναι κλασικός τύπος δολίνης και μάλιστα η πιο θεαματική από τις δολίνες που υπάρχουν στην Ελλάδα. Είναι ελλειψοειδής και έχει βάθος 15-50μ.³⁷

στ) Το σπήλαιο Τράπεζας: Βορειοδυτικά του χωριού Τύλισος και σε απόσταση 3 χλμ. περίπου, ένας χωματόδρομος οδηγεί στο σπήλαιο της Τράπεζας, που βρίσκεται σε υψόμετρο 460μ.

Το άνοιγμα του σπηλαίου, που έχει ύψος 1.85μ. και πλάτος 1,20μ., μας οδηγεί σε μια ευρύχωρη και εντυπωσιακή αίθουσα. Το μήκος της είναι 0,9-7μ. Μικροί χαμηλού

³⁶ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

³⁷ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

ύψους θάλαμοι, βρίσκονται γύρω από την αίθουσα. Προς τα δεξιά του σπηλαίου αναπτύσσονται δύο ογκώδη και ένα μικρότερο σταλαγμιτικά συγκροτήματα. Στην επιβλητική τους θέα οι εντυπώσεις του επισκέπτη είναι έντονες.

Το σπήλαιο είχε λατρευτικό χαρακτήρα και χρησιμοποιήθηκε από τους μεσομινωικούς ως τους υστερομινωικούς χρόνους.

Από τις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν, τα ευρήματα υπήρξαν φτωχά. Στο απόκρημνο, πάνω από το σπήλαιο ύψωμα, γνωστό με το όνομα Κορφή του πύργου, ανακαλύφθηκε από τον Στ. Αλεξίου ιερό κορυφής, η λατρεία του οποίου άρχιζε από το 2000 π.Χ.

Βρέθηκαν λίθινα κέρατα και πολλά πήλινα ειδώλια λατρευτών σε στάση λατρείας, στις στάχτες της πυρράς που άναβαν.³⁸

ζ) Το σπήλαιο Καμαρών: Πάνω από το χωριό Καμάρες, που απέχει από το Ηράκλειο 56 χλμ. βρίσκεται το ομώνυμο σπήλαιο, που πήρε το όνομά του από το χωριό. Το υψόμετρό του είναι 1,524μ. και το επισκέπτεται κανείς μετά από πορεία τριών ωρών, μέσα από ένα ονειρεμένο τοπίο κατάφυτο από πρίνους, ασφεντάμους και κυπαρίσσια. Ο φωτισμός του σ' όλη τη διάρκεια της ημέρας το έχει στερήσει από σταλακτιτικό και σταλαγμιτικό υλικό. Η ανθρώπινη όμως παρουσία σ' αυτό το έκανε διεθνώς γνωστό. Κατά τη νεολιθική εποχή χρησιμοποιήθηκε ως κατοικία. Στη μινωική εποχή καθιερώθηκε ως ιερός λατρευτικός χώρος. Χιλιάδες λατρευτές έπαιρναν τον ανηφορικό και δύσβατο δρόμο που τους οδηγούσε στο σπήλαιο, για να αποθέσουν τις προσφορές τους στη θεότητα που λάτρευαν και, καθώς πίστευαν, προστάτευε τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους. Τα περίφημα καμαραϊκά αγγεία που έχουν τη δική τους σφραγίδα στη μινωική εποχή με την ωοκέλυφη μορφή και τον πλούσιο χρωματικό διάκοσμο, χρησιμοποιούσαν οι λατρευτές για τη μεταφορά των καρπών και των υγρών στο σπήλαιο. Τη διασημότητά του την οφείλει στο ότι έδωσε το όνομά του στον πολύχρωμο καμαραϊκό ρυθμό.

Τα αγγεία αυτά κατασκευάζονταν από τεχνίτες των εργαστηρίων που υπήρχαν στα ανάκτορα της Κνωσού και της Φαιστού. Ήταν εξαιρετικής τέχνης, πολυτελούς ρυθμού και πραγματικά αριστουργήματα. Μερικοί αρχαιολόγοι τα χαρακτηρίζουν ως τα ωραιότερα αγγεία του προϊστορικού κόσμου. Τα αγγεία αυτά εξάγονταν επίσης στην Κύπρο, την Αίγυπτο και σε άλλες χώρες της Ανατολής. Η λατρευτική πορεία του

³⁸ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

σπηλαίου άρχισε από το 2000 π.Χ. για να σταματήσει πιθανό το 1200 π.Χ. Με μητρική στοργή και απόλυτη σιωπή το σπήλαιο έκρυψε τα πολλά και περίφημα αυτά αναθήματα, για να τα παραδώσει στην αρχαιολογική αναζήτηση. Μαζί με τα αγγεία αυτά παρέδωσε και οστέινα εργαλεία, αιχμές λογχών, ανάγλυφη κεφαλή βοδιού, αγαλματίδια και λεκάνες από άργιλο, όστρακα κ.ά.

Οι ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν το 1894 από τον Ιταλό αρχαιολόγο Α. Taramelli και το 1913 από τον Άγγλο Dawkins.³⁹

η) Το σπήλαιο της Φανερωμένης: Βρίσκεται πάνω από το χωριό Αβδού, στις παρυφές των Λασιθιώτικων βουνών. Το χωριό Αβδού απέχει από το Ηράκλειο 39 χλμ. Και το συναντούμε στη διαδρομή μας προς το Οροπέδιο Λασιθίου.

Ο επισκέπτης, αφού απολαύσει το πυκνό δάσος των πρίνων και τη μαγευτική θέα που έχει μπροστά του, αφήνει το αυτοκίνητό του και μπαίνει στο σπήλαιο, που του εξασφαλίζει άνετη διαδρομή.

Το σπήλαιο έχει μήκος 43μ., πλάτος 4-11,5μ. και ύψος 2,5-8,5μ. Μετά την είσοδο μπαίνουμε σε μικρό προθάλαμο. Στο βάθος του υπάρχει μεγάλος όγκος από στήλες και σταλαγμίτες. Αριστερά από τον προθάλαμο μπαίνουμε σε άλλη ευρύχωρη αίθουσα με μεγάλες και μικρές θεαματικές στήλες. Το εξαιρετο θέαμα συμπληρώνεται από ένα πλούσιο λιθωματικό διάκοσμο, που έχει δώσει στα αριστερά τοιχώματα τη μορφή ενός συμπλέγματος από μέδουσες. Το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε ως τόπος λατρείας, από την υστερομινωική περίοδο 1550 π.Χ. ως τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Στις ανασκαφές που πραγματοποίησε ο Σπ. Μαρινάτος το 1937, ανακαλύφθηκαν τρεις λίθινες τράπεζες προσφορών, μικροί διπλοί πελέκεις, λεπτές λεπίδες ξιφών, τεμάχια δαιδαλικών πλακών που εικονίζουν γυμνόστηθη γυναίκα, σφίγγα κ.ά.⁴⁰

³⁹ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

⁴⁰ Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη, Κρήτη-Τι πρέπει να γνωρίζετε, Ηράκλειο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Η έννοια της ανάπτυξης

Τις τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός έχει αποτελέσει έναν από τους σημαντικότερους μοχλούς ανάπτυξης για την οικονομία πολλών περιοχών της ενδοχώρας. Συνοπτικά, οι κυριότερες επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία μιας περιοχής συμπεριλαμβάνουν: εισροή συναλλάγματος, συνεισφορά εσόδων για το κράτος μέσω της φορολογίας, δημιουργία θέσεων εργασίας και εσόδων για τους ντόπιους κατοίκους και περιφερειακή κατανομή της ανάπτυξης και της τουριστικής κατανάλωσης. Αφού η διασύνδεση του τουριστικού τομέα με τους λοιπούς κλάδους της οικονομίας είναι μεγαλύτερες στον εναλλακτικό τουρισμό, η διαρροή χρημάτων έξω από την τοπική οικονομία για α) αγορές προμηθειών, β) την εξάρτηση από ξένους οργανωτές ταξιδιών και γ) επενδύσεις από ξένους επενδυτές, είναι μειωμένη. Απ' την άλλη ο σωστά σχεδιασμένος εναλλακτικός τουρισμός έχει περιορισμένες αρνητικές επιπτώσεις στα οικοσυστήματα και στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική, ενώ οι οικονομικές εισροές από τους εισερχόμενους τουρίστες μπορούν να διοχετευθούν για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και για την κάλυψη τοπικών αναπτυξιακών αναγκών⁴¹. Στην επίτευξη όλων αυτών απαραίτητη είναι η αναγνώριση των δυνατών και αδύναμων σημείων καθώς και οι ευκαιρίες ή απειλές που υπάρχουν. Βάση της ανάπτυξης για την συγκεκριμένη εργασία θα είναι οι αναλύσεις SWOT και PEST.

3.2 Η ανάλυση SWOT

Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος μιας επιχείρησης, όταν η επιχείρηση πρέπει να λάβει μία απόφαση σε σχέση με στόχους που έχει θέσει ή με σκοπό την επίτευξή τους.

⁴¹ Δρ. Κωνσταντίνος Ανδριώτης, Αειφορεία-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ηράκλειο 2006

Το αρκτικόλεξο SWOT προκύπτει από τις αγγλικές λέξεις : Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (αντίστοιχα στα ελληνικά: δυνατά σημεία, αδύνατα σημεία, ευκαιρίες, απειλές).

Κατά την ανάλυση SWOT μελετώνται τα δυνατά (Strengths) και τα αδύνατα (Weaknesses) σημεία μίας επιχείρησης, οργανισμού ή και περιοχής, καθώς και οι ευκαιρίες (Opportunities) και οι απειλές (Threats) που υπάρχουν.

Τα δυνατά και αδύνατα σημεία αφορούν το εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης ή της περιοχής καθώς προκύπτουν από τους εσωτερικούς πόρους που αυτή κατέχει (π.χ. ικανότητες προσωπικού και στελεχών, ιδιότητες και χαρακτηριστικά της περιοχής, τεχνογνωσία, χρηματοοικονομική υγεία και ικανότητα να ανταποκριθεί σε νέες επενδύσεις κλπ.)

Αντιθέτως οι ευκαιρίες και οι απειλές αντανακλούν μεταβλητές του εξωτερικού περιβάλλοντος τις οποίες η επιχείρηση ή η περιοχή θα πρέπει να εντοπίσει, να προσαρμοστεί σε αυτές ή ακόμα και να τις προσαρμόσει όπου κάτι τέτοιο είναι εφικτό (π.χ. είσοδος νέων ανταγωνιστών, δημιουργία ή/και εμφάνιση νέων αγορών κλπ.).

Η μήτρα SWOT περιέχει τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά στοιχεία.

Εσωτερικό περιβάλλον	Εξωτερικό περιβάλλον
Δυνατά σημεία	Ευκαιρίες
Δυνατό σημείο	Ευκαιρίες για ανάπτυξη Α
...	...
Αδύνατα σημεία	Απειλές
Αδύνατο σημείο	Κίνδυνος – Απειλή Α
...	...

Σαν εργαλείο, η ανάλυση SWOT δεν αποτελεί πλήρη μελέτη ενός υπό εξέταση θέματος αλλά ένα χρήσιμο και συμπληρωματικό μέσο που βοηθά συχνά στην προκαταρκτική εξέταση και την εξαγωγή βασικών συμπερασμάτων. Χρησιμοποιείται συμπληρωματικά με την ανάλυση PEST και είναι βασικό συστατικό ενός Πλάνου Μάρκετινγκ⁴². Την ανάλυση PEST θα την δούμε αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο. Σε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε τι είναι και που εντοπίζονται τα δυνατά και

⁴²http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7%_SWOT

αδύνατα σημεία και πως προκύπτουν οι ευκαιρίες και απειλές καθώς και την εφαρμογή της ανάλυσης SWOT στο νομό Ηρακλείου.

3.2.1 Δυνατά σημεία (Strengths)

Αυτά φυσιολογικά εκφράζονται σαν εγγενή πλεονεκτήματα της τουριστικής περιοχής σε σχέση με αυτά των ανταγωνιστών της. Ο προσδιορισμός των δυνατών σημείων είναι σχετικά εύκολος, αν και θα πρέπει να γίνεται λαμβάνοντας υπόψη την οπτική γωνία και τις ανάγκες του τουρίστα. Έτσι λοιπόν όταν το προϊόν μιας τουριστικής περιοχής αυξάνει το μερίδιό του σε μία τουριστική αγορά που αναπτύσσεται δυναμικά και συγκεκριμένα σε ένα ή περισσότερα τμήματά της, τότε αυτό δεν μπορεί παρά να θεωρείται σαν ένα από τα δυνατά της σημεία. Άλλο δυνατό σημείο πρέπει να θεωρείται η επικράτησή της σε τμήματα της τουριστικής αγοράς, που θεωρούνται σημαντικά από οικονομικής άποψης. Παρ' όλο που δεν είναι δυνατό να αναγνωριστούν οι όποιες διαστάσεις των δυνατών σημείων μιας τουριστικής περιοχής σε όλη τους την έκταση, θα πρέπει να πούμε ότι όλες τους αποτελούν χωρίς εξαίρεση αναγνωρίσιμα στοιχεία, με βάση τα οποία μπορεί να συγκριθεί αυτή με τις ανταγωνίστριες περιοχές. Από τη στιγμή που αναγνωριστούν τα δυνατά σημεία μιας τουριστικής περιοχής, μπορούν να προβληθούν αυτά κατάλληλα για λόγους που είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς και κατά συνέπεια δεν χρειάζεται να αναλυθούν.⁴³

Κατά την αξιολόγηση των δυνατών σημείων, καλό είναι να προσδιορίζεται και ο βαθμός σημαντικότητάς τους για την τουριστική περιοχή.

Κατά τους Lancaster & Massingham (1988) τα δυνατά σημεία, συνήθως, μπορούμε να τα εντοπίσουμε σε τομείς και δραστηριότητες του τουριστικού μάρκετινγκ, όπως: όγκος πωλήσεων (κατά γεωγραφική περιοχή, είδος προϊόντος/ υπηρεσίας, τμήμα καταναλωτών), μερίδιο που κατέχει η επιχείρηση ή η περιοχή στην αγορά, περιθώρια κέρδους, οργάνωση των δραστηριοτήτων του μάρκετινγκ, ποιότητα των διαδικασιών μάρκετινγκ, πληροφόρηση μάρκετινγκ και μείγμα τουριστικού μάρκετινγκ (ζητήματα σχετικά με το προϊόν, τη διανομή, την τιμολόγηση και την προώθηση). Επίσης, σαν

⁴³ Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Τουριστικό Μάρκετινγκ, Αθήνα 1996

εγγενές πλεονέκτημα μπορούν να θεωρηθούν τα φυσικά θέλγητρα μιας γεωγραφικής περιοχής.⁴⁴

3.2.2 Αδύνατα σημεία (Weaknesses)

Όπως τα δυνατά σημεία εκφράζονται σαν εγγενή πλεονεκτήματα της τουριστικής επιχείρησης ή περιοχής, έτσι και τα αδύνατα σημεία εκφράζονται σαν εγγενή μειονεκτήματά της. Η έλλειψη ενός καλού οδικού δικτύου ή/ και η ανυπαρξία μέσω μαζικής μεταφοράς σε μία περιοχή, αποτελεί αναμφίβολα ένα ασθενές σημείο της. Από την στιγμή όμως που αναγνωριστούν τα αδύνατα σημεία μιας τουριστικής περιοχής, θα πρέπει να αποτελέσουν αυτά αντικείμενο αποτελεσματικής αντιμετώπισής τους εκ μέρους των αρμόδιων φορέων, ώστε να περιοριστούν στο ελάχιστο δυνατό οι αρνητικές επιδράσεις ή και να εξαλειφθούν ακόμα αν αυτό είναι εφικτό. Τόσο τα αδύνατα σημεία όσο και τα δυνατά αποτελούν συχνά μάλλον θέμα διαίσθησης παρά χειροπιαστά γεγονότα, τις περισσότερες δε φορές μπορούν να αναγνωριστούν, αλλά μόνο με τη βοήθεια της έρευνας αγοραστή. Αν για παράδειγμα, μία περιοχή θεωρείται από πολλούς τουρίστες ξεπερασμένη με χαμηλό επίπεδο προσφορών αλλά με υψηλό κόστος, μπορεί η τοπική αυτοδιοίκηση να καταβάλει προσπάθεια να προβάλλει τα δυνατά σημεία του, έτσι ώστε να επισκιάσει τα αδύνατα. Τέτοια σημεία μπορεί να είναι η πλεονεκτική τοποθεσία, η ποικιλία δραστηριοτήτων, η φιλοξενία, το κοσμοπολίτικο περιβάλλον κλπ. Παράλληλα όμως μπορεί να χρειαστούν και κάποιες βελτιώσεις (βελτίωση του οδικού δικτύου).⁴⁵

Τα αδύνατα σημεία μπορούμε να τα εντοπίσουμε όπου ακριβώς και τα δυνατά σημεία. Δηλαδή στους τομείς και στις δραστηριότητες του τουριστικού μάρκετινγκ.

3.2.3 Ευκαιρίες (Opportunities)

Αυτές μπορεί να προκύψουν από στοιχεία της τουριστικής επιχείρησης ή περιοχής που ελέγχονται άμεσα από αυτήν, όπως είναι για παράδειγμα ένα συγκεκριμένο προϊόν

⁴⁴ Ε. Χρήστου, Αρχές και Φιλοσοφία Εθνικών και Περιφερειακών Σχεδίων Μάρκετινγκ, τόμος Β', Πάτρα 2000

⁴⁵ Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Τουριστικό Μάρκετινγκ, Αθήνα 1996

της, μία διαδικασία που ακολουθεί, ακόμα και η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι ο αρχαιολογικός τουρισμός. Αυτές ενδέχεται να προκύψουν και από αλλαγές του εξωτερικού περιβάλλοντος, οι οποίες, συνήθως, δεν είναι ελέγξιμες από την τουριστική επιχείρηση ή περιοχή και, κατά συνέπεια δεν είναι πάντοτε εύκολος ο έγκαιρος προσδιορισμός τους, αλλά η τουριστική επιχείρηση μπορεί να εκμεταλλευτεί. Χρήσιμες ευκαιρίες μπορεί να θεωρηθούν: α) αλλαγές στην τεχνολογία και τις αγορές, σε μικρή ή μεγάλη κλίμακα, β) αλλαγή στην κρατική πολιτική στο πεδίο ενδιαφέροντος, γ) αλλαγές σε κοινωνικά μοτίβα πληθυσμιακά προφίλ, αλλαγές τρόπου ζωής και δ) τοπικά γεγονότα.

Μία συνήθης προσέγγιση εντοπισμού των ευκαιριών έγκειται στην ανασκόπηση των δυνάμεων και τη διερεύνηση της δυναμικής τους για άνοιγμα ευκαιριών. Εναλλακτικά, ανασκοπούνται οι αδυναμίες και διερευνάται η δυνατότητα αξιοποίησης ευκαιρίας μέσω της εξάλειψής των.

Οι ευκαιρίες, ανάλογα με την ελκυστικότητα που παρουσιάζουν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν και να αξιολογηθούν με βάση την πιθανότητα επιτυχίας που εμφανίζουν. Στην πράξη, οι ευκαιρίες αποτελούν τομείς στους οποίους μια τουριστική επιχείρηση μπορεί να αναπτύξει, εάν το επιδιώξει, ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα.

Η ελκυστικότητα μιας ευκαιρίας μετριέται με το μέγεθος του οφέλους, που μπορεί να αποκομίσει από την αξιοποίηση της ένας τουριστικός οργανισμός. Το όφελος μπορεί να είναι άμεσα οικονομικό (για παράδειγμα, αύξηση του ποσοστού κέρδους ή της ρευστότητας) ή έμμεσα οικονομικό, όπως η αύξηση του όγκου των πωλήσεων ή η διεύρυνση του μεριδίου της τουριστικής αγοράς. Η πιθανότητα επιτυχίας μπορεί να επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες εντός και εκτός της τουριστικής επιχείρησης. Κυρίως όμως επηρεάζεται από τον βαθμό, κατά τον οποίο τα δυνατά και αδύνατα σημεία της και τα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα ανταποκρίνονται στις αναγκαίες απαιτήσεις για την αξιοποίηση της ευκαιρίας.⁴⁶

⁴⁶ Ε. Χρήστου, Αρχές και Φιλοσοφία Εθνικών και Περιφερειακών Σχεδίων Μάρκετινγκ, τόμος Β', Πάτρα 2000

3.2.4 Απειλές (Threats)

Αυτές μπορούν, μεταξύ άλλων, να προέλθουν από εσωτερικές δυνάμεις που ελέγχονται από την τουριστική επιχείρηση ή από εξωτερικές δυνάμεις που δεν ελέγχονται από αυτήν, όπως είναι για παράδειγμα οι αλλαγές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων, οι θεομηνίες, οι επιδημίες, οι πολεμικές συγκρούσεις, οι τρομοκρατικές ενέργειες, ο ανταγωνισμός κλπ. Τα μεγάλα παραθαλάσσια τουριστικά κέντρα της Ελλάδας, για παράδειγμα, ανταγωνίζονται τα όμοιά τους των άλλων χωρών της Μεσογείου και κυρίως της Ισπανίας, Ιταλίας και Τουρκίας. Ο μεγάλος ανταγωνισμός που υπάρχει εδώ και πολλά χρόνια μεταξύ των παραθαλάσσιων τουριστικών προορισμών των χωρών της Μεσογείου, έχει λίγο – πολύ διαβρώσει ακόμα και παραδοσιακές τουριστικές αγορές της Ελλάδας, γεγονός που αναγκάζει την πολιτική της εξουσία να προβεί σε μία στρατηγική επανεκτίμηση του μέλλοντος τους⁴⁷.

Όπως οι ευκαιρίες, έτσι και οι απειλές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με την πιθανότητα που έχουν να υλοποιηθούν και να αξιολογηθούν με βάση την σημαντικότητα που εμφανίζουν. Στην πραγματικότητα απειλές είναι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει μία τουριστική επιχείρηση και τις οποίες πρέπει να διαγνώσει, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει με κατάλληλες δραστηριότητες.

Οι απειλές, όπως και οι ευκαιρίες συνήθως προκύπτουν από αλλαγές: α) στο γενικότερο οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον, β) στην τουριστική αγορά και γ) στον ανταγωνισμό.

3.3 Εφαρμογή της ανάλυσης SWOT

Κατά την εφαρμογή της ανάλυσης SWOT επιχειρείται να απαντηθούν με όσο το δυνατόν πιο ποσοτικοποιημένο τρόπο ερωτήματα για την περιοχή όπως:

Δυνάμεις:

- Ποια είναι τα πλεονεκτήματα;
- Ποιο είναι το πλέον ανταγωνιστικό προϊόν/ υπηρεσία;

⁴⁷ Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Τουριστικό Μάρκετινγκ, Αθήνα 1996

- Ποιοι είναι οι διαθέσιμοι πόροι που είναι μοναδικοί ή έχουν το χαμηλότερο συγκριτικά κόστος;
- Τι θεωρούν οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες ως ενδογενή δύναμη της περιοχής;

Αδυναμίες:

- Τι θα μπορούσε να βελτιωθεί;
- Τι θα έπρεπε να αποφευχθεί;
- Τι θεωρούν οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες ως ενδογενή αδυναμία;

Η παραπάνω θεώρηση δυνάμεων – αδυναμιών πραγματοποιείται τόσο από την εσωτερική οπτική, όσο και από την οπτική των τουριστών. Κρίσιμος παράγοντας, ο οποίος επιβάλλει την προσπάθεια ποσοτικοποίησης των δεδομένων αποτελεί η δυνατότητα ρεαλιστικής (αντικειμενικής) αποτίμησης της υφιστάμενης κατάστασης. Η όλη ανάλυση οφείλει να γίνει συσχετιζόμενη με τον ανταγωνισμό: για παράδειγμα η παραγωγή ενός προϊόντος υψηλής ποιότητας, εφόσον παράγεται σε αφθονία και από τον ανταγωνισμό, δεν αποτελεί δύναμη για την περιοχή, αλλά αναγκαιότητα.

Ευκαιρίες:

- Ποιες είναι οι καλές ευκαιρίες που προβάλλουν;
- Ποιες είναι οι ενδιαφέρουσες τάσεις που αφορούν την περιοχή;

Απειλές:

- Ποια εμπόδια εμφανίζονται συνήθως;
- Τι κάνουν οι ανταγωνιστές;
- Υπάρχουν χρηματοδοτικά ή χρηματοοικονομικά προβλήματα;⁴⁸

⁴⁸http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7%_S_WOT

3.4 Εφαρμογή της ανάλυσης SWOT στο νομό Ηρακλείου

Η ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού δεν είναι εύκολη υπόθεση. Για να καταφέρει ένας προορισμός να το επιτύχει θα πρέπει να αναδείξει τα δυνατά του σημεία και παράλληλα να μειώσει ή να εξαλείψει τα αδύνατα, καθώς και να εκμεταλλευτεί τις υπάρχουσες ευκαιρίες και να εντοπίσει τις τυχόν απειλές που παρουσιάζονται.

Για να το καταφέρουμε αυτό θα χρησιμοποιήσουμε την ανάλυση SWOT που αναφέραμε στη προηγούμενη ενότητα. Το Ηράκλειο είναι ένας προορισμός με πολλά δυνατά σημεία. Συγκριτικό πλεονέκτημά του είναι η ποικιλία δραστηριοτήτων που προσφέρει και η φιλοξενία. Η ανταγωνιστικότητα δεν βρίσκεται μόνο στις φυσικές ομορφιές ενός τόπου αλλά και στο πόσο οικονομικοί είμαστε, πόσο προσβάσιμοι είμαστε και πόσο καλό σέρβις και παροχή υπηρεσιών έχουμε και δυστυχώς αυτό αποτελεί αδύνατο σημείο για το Ηράκλειο. Ο άνθρωπος σήμερα ταξιδεύει περισσότερο από παλιά, έχει εικόνες, εμπειρίες και γνώσεις από το εξωτερικό, οπότε δεν είναι εύκολο να ξεγελαστεί γιατί μπορεί και συγκρίνει.

Έτσι αν θέλουμε να αναπτύξουμε τον αρχαιολογικό τουρισμό στο νομό Ηρακλείου θα πρέπει να προβούμε και στις κατάλληλες ενέργειες.

3.4.1 Δυνατά και Αδύνατα σημεία του νομού Ηρακλείου

Δυνατά σημεία του Ηρακλείου αποτελούν:

- Οι πόλοι έλξης, δηλαδή φυσικές ομορφιές, μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, αρχαιολογικά σπήλαια κ.α. Το Ηράκλειο είναι ένας προορισμός με πλούσια πολιτισμική κληρονομιά που διαθέτει, όπως είδαμε στο Β' κεφάλαιο πολλούς αρχαιολογικούς χώρους, από τους οποίους κάποιοι από αυτούς, όπως η Κνωσός, είναι παγκοσμίως γνωστοί.
- Φιλοξενία: καλή και φιλική συμπεριφορά του ντόπιου πληθυσμού και των απασχολούμενων στις τουριστικές επιχειρήσεις.
- Ποικιλία δραστηριοτήτων: ο τουρίστας που θα επισκεφτεί το Ηράκλειο έχει πολλές επιλογές να περάσει τον διαθέσιμο χρόνο του και όχι μόνο σε ότι αφορά τους αρχαιολογικούς χώρους.
- Ασφάλεια, κοινωνική ειρήνη, σταθερή πολιτική κατάσταση

- Ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες
- Διεθνής αναγνώριση
- Ύπαρξη διαθέσιμων κεφαλαίων για τουριστικές επενδύσεις
- Διάδοση της Αγγλικής γλώσσας μέσω των τουριστών
- Το Ηράκλειο είναι κοσμοπολίτικο
- Ύπαρξη πολλών έμπειρων ξεναγών
- Το οδικό δίκτυο συνεχώς βελτιώνεται
- Δημιουργία εξαιρετικού επιπέδου ξενοδοχειακών μονάδων
- Εύκολη προσβασιμότητα λόγω της ύπαρξης του λιμένα και του αεροδρομίου ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες
- Επιβατικός σταθμός και μεγάλες προβλήτες στο λιμάνι του Ηρακλείου με αποτέλεσμα την εύκολη αποβίβαση και επιβίβαση των τουριστών που φτάνουν μέσω κρουαζιερόπλοιων

Αδύνατα σημεία του Ηρακλείου αποτελούν:

- Έλλειψη ισορροπίας όσον αφορά τις ξενοδοχειακές μονάδες, το Ηράκλειο έχει ή εξαιρετικού επιπέδου μονάδες ή χάλια δωμάτια και υπηρεσία
- Δύσκολη προσβασιμότητα σε πολλούς αρχαιολογικούς χώρους λόγω της έλλειψης συχνών μέσων μαζικής μεταφοράς
- Έλλειψη αρκετού προσωπικού στους αρχαιολογικούς χώρους με αποτέλεσμα την δημιουργία ουράς στους αρχαιολογικούς χώρους και ιδιαίτερα τις ώρες αιχμής
- Περιορισμένο ωράριο στους αρχαιολογικούς χώρους, οι περισσότεροι αρχαιολογικοί χώροι λειτουργούν μέχρι τις τρεις το μεσημέρι, κάτι που δεν γίνεται στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες
- Το value format δεν ισχύει πολλές φορές, υπάρχει πολύ υψηλό κόστος για χαμηλό επίπεδο παροχής υπηρεσιών
- Η εικόνα που παρουσιάζει το οδικό δίκτυο, το λιμάνι και το αεροδρόμιο, είναι αναγκαίο να βελτιωθεί το οδικό δίκτυο, οι συγκοινωνίες – μεταφορές και τα ακτοπλοϊκά
- Η έλλειψη εκπαιδευμένου προσωπικού στις τουριστικές επιχειρήσεις

- Μη επαρκής ποσότητα πτήσεων τους χειμερινούς μήνες με αποτέλεσμα την δυσκολία ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου

Δεν είναι εύκολο να αναφερθούν όλα τα δυνατά και αδύνατα σημεία μίας περιοχής γι' αυτό και παραπάνω αναφέρονται τα βασικότερα από αυτά.

3.4.2 Ευκαιρίες και απειλές του νομού Ηρακλείου

Ευκαιρίες που παρουσιάζονται στο Ηράκλειο:

- Η ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού θα βοηθήσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην εισροή ξένου συναλλάγματος και επενδύσεων
- Δυνατότητα διείσδυσης σε διαφορετικά τμήματα της αγοράς
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Δυνατότητα προσέλκυσης πιο ποιοτικού τουρισμού
- Δημιουργία κινήτρων για την προστασία των αρχαιολογικών χώρων
- Δημιουργία κινήτρων για ην βελτίωση των υποδομών του Ηρακλείου, αφού τα έργα που θα γίνουν για την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού θα χρησιμοποιηθούν σε πολύ μεγάλο βαθμό και από το ντόπιο πληθυσμό

Απειλές που αντιμετωπίζει ο νομός Ηρακλείου:

- Διατάραξη της ισορροπίας του οικοσυστήματος και αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος
- Κίνδυνος παρουσίας προς τους δυνητικούς τουρίστες ενός πολύ καλύτερου τουριστικού προϊόντος από αυτό που προσφέρεται στην πραγματικότητα
- Ισχυρός ανταγωνισμός κυρίως από τους άλλους νομούς της Κρήτης
- Φθορά των αρχαιολογικών χώρων λόγω του μεγάλου αριθμού συγκέντρωσης τουριστών σε έναν αρχαιολογικό τόπο

Η καταγραφή και ανάλυση των δυνατών και αδύνατων σημείων, των ευκαιριών και απειλών, δεν αποτελεί παρά τη πρώτη φάση της SWOT ανάλυσης. Περνώντας στη δεύτερη φάση που είναι η αξιοποίηση των διαγνωστικών μελετών, της συγκριτικής αξιολόγησης και της υφιστάμενης Ελληνικής και διεθνούς εμπειρίας. Στη δεύτερη φάση λοιπόν θα πρέπει να διαμορφωθεί μία ολοκληρωμένη στρατηγική για την ανάδειξη του αρχαιολογικού τουρισμού, που θα κινητοποιήσει και θα θέσει κάτω από ένα ενιαίο σχέδιο δράσης τους κοινωνικούς και πολιτικούς φορείς του Ηρακλείου.

Η τρίτη φάση αφορά την διαμόρφωση ενός ειδικού χωροταξικού πλαισίου για τον αρχαιολογικό τουρισμό, το οποίο να περιλαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα και πολιτικές υλοποίησης της στρατηγικής ανάπτυξης του αρχαιολογικού τουρισμού. Υπάρχει ανάγκη για ορθολογικό σχεδιασμό, προγραμματισμό, οργάνωση και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης ώστε να αποφύγουμε τη μαζικοποίηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η τέταρτη και τελευταία φάση αφορά στη μελέτη βιωσιμότητας πενταετούς χρονικού ορίζοντα. Σε αυτή την φάση παρακολουθούνται και αξιολογούνται η εφαρμογή και τα αποτελέσματα της στρατηγικής που ακολουθήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1 Οι επιπτώσεις του αρχαιολογικού τουρισμού

Κάθε μορφή τουριστικής ανάπτυξης δημιουργεί και μια σειρά από επιπτώσεις. Έτσι λοιπόν και η ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού και η εισροή των τουριστών στο Ηράκλειο δημιουργεί κάποιες επιπτώσεις, που άλλοτε είναι θετικές και άλλοτε αρνητικές, για τον τόπο και τον ντόπιο πληθυσμό. Οι επιπτώσεις αυτές χωρίζονται σε τέσσερις γενικές κατηγορίες: α) τις οικονομικές, β) τις κοινωνικές, γ) τις πολιτιστικές, και δ) τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και αφορούν, αντίστοιχα, το οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και τεχνολογικό περιβάλλον μιας επιχείρησης ή μίας περιοχής.

Για να μπορέσουμε να αναλύσουμε τις τέσσερις αυτές κατηγορίες του περιβάλλοντος, και με την έννοια περιβάλλον δεν εννοούμε το φυσικό περιβάλλον αλλά τα συστήματα και τις δομές που περιβάλλουν μία επιχείρηση ή μία περιοχή, θα χρησιμοποιήσουμε την ανάλυση PEST.

4.2 Ανάλυση PEST

Η ανάλυση PEST είναι ένα στρατηγικό εργαλείο του Μάρκετινγκ που χρησιμοποιείται για την ανάλυση του Μακροπεριβάλλοντος μιας επιχείρησης ή μιας περιοχής. Το αρκτικόλεξο PEST προκύπτει από τις αγγλικές λέξεις Political, Economical, Social και Technological factors (αντίστοιχα στα ελληνικά πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και τεχνολογικοί παράγοντες) του Μακροπεριβάλλοντος μιας επιχείρησης. Αυτοί οι εξωτερικοί παράγοντες συνήθως είναι πέρα από τον έλεγχο τις επιχείρησης και παρουσιάζονται σαν απειλές. Για τον λόγο αυτό, κάποιιοι λένε ότι “pest” είναι κατάλληλος όρος για αυτούς τους παράγοντες. Παρ’ όλα αυτά, οι αλλαγές στο εξωτερικό περιβάλλον δημιουργούν και νέες ευκαιρίες με αποτέλεσμα να δίνουν στην “pest” έναν πιο θετικό όρο.

Η PEST ανάλυση αν και χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με την SWOT ανάλυση, αποτελεί από μόνη της ανεξάρτητο εργαλείο και μπορεί να εφαρμοστεί για οποιαδήποτε κατάσταση.

Στο πολιτικό περιβάλλον εμπίπτει η πολιτική σταθερότητα, οι νόμοι, το πολιτικό καθεστώς και η μορφή κυβέρνησης. Αυτοί και άλλοι παράγοντες του περιβάλλοντος αυτού μπορούν ακόμα και να επιτρέψουν ή να απαγορεύσουν την λειτουργία μιας επιχείρησης. Στο πολιτικό περιβάλλον εντάσσεται επίσης και αυτό που λειτουργεί σε τοπικό επίπεδο (π.χ. τοπική και νομαρχιακή αυτοδιοίκηση κ.λ.π.).

Το οικονομικό περιβάλλον αναφέρεται στην οικονομική ζωή μιας χώρας ή κοινωνίας. Παράγοντες που επηρεάζουν το οικονομικό περιβάλλον είναι: το επιτόκιο δανεισμού, ο ρυθμός του πληθωρισμού, η οικονομική ανάπτυξη, κ.α.

Το κοινωνικό περιβάλλον αφορά τη κοινωνική δομή, τις αντιλήψεις των ντόπιων κατοίκων, τα δημογραφικά, ψυχογραφικά και άλλα κριτήρια που επηρεάζουν μία περιοχή και γι' αυτό μελετάται από την ανάλυση PEST.

Τέλος, το τεχνολογικό περιβάλλον έχει και αυτό καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση του Μακροπεριβάλλοντος. Οι καινοτομίες, τα εμπόδια εισόδου που σχετίζονται με τεχνολογικά επιτεύγματα καθώς και η μεταφορά της τεχνολογίας αποτελούν κρίσιμα ζητήματα που προσδιορίζονται σε αυτό το σημείο.

Κανένα από τα παραπάνω περιβάλλοντα δεν θα πρέπει να θεωρείται σημαντικότερο έναντι του άλλου, καθώς όλα παίζουν καθοριστικό ρόλο⁴⁹. Ο αριθμός των παραγόντων του Μακροπεριβάλλοντος στην πραγματικότητα είναι απεριόριστος. Στην πράξη, η επιχείρηση θα πρέπει να βάλει σε προτεραιότητα και να ελέγξει τους παράγοντες αυτούς που την επηρεάζουν. Ακόμα και έτσι όμως, είναι δύσκολο να προβλέψουν τη μελλοντική πορεία σε ένα αποδεκτό επίπεδο ακριβείας.

Η PEST ανάλυση είναι σημαντική για τρεις κυρίως λόγους:

- Πρώτα απ' όλα, χρησιμοποιώντας αποτελεσματικά την PEST ανάλυση, εξασφαλίζεται το γεγονός ότι οι ενέργειες που κάνεις παρατάσσονται θετικά με τις πιέσεις των αλλαγών που επηρεάζουν τον κόσμο. Παίρνοντας το πλεονέκτημα των αλλαγών είναι πιθανότερο να επιτύχεις απ' ότι αν οι ενέργειές σου αντιτάσσονται σε αυτές.

⁴⁹http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7%_PEST

- Δεύτερον, η καλή χρήση της PEST ανάλυσης βοηθάει να αποφευχθούν ενέργειες οι οποίες είναι βέβαιο ότι θα αποτύχουν από την αρχή και
- Τρίτον, η PEST ανάλυση είναι χρήσιμη όταν ξεκινάς μία επιχείρηση σε μία νέα περιοχή. Η χρήση της PEST ανάλυσης βοηθάει να προχωρήσεις χωρίς αλόγιστες προϋποθέσεις και να προσαρμοστείς γρήγορα στην πραγματικότητα του νέου περιβάλλοντος.

Για να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά η ανάλυση PEST ακολουθούνται τρία βήματα:

1. Εύρεση των σχετικών παραγόντων
2. Αναγνώριση των πληροφοριών που αφορούν αυτούς τους παράγοντες, και
3. Κατάληξη σε συμπεράσματα από την ανάλυση των πληροφοριών

4.3 Εφαρμογή της PEST ανάλυσης στο νομό Ηρακλείου

Όπως αναφέραμε στις προηγούμενες ενότητες για να γίνει αποτελεσματικά η ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού στο Ηράκλειο θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί και η ανάλυση PEST μετά την ανάλυση SWOT. Σε αυτήν την ενότητα θα εφαρμόσουμε την ανάλυση PEST στο νομό Ηρακλείου. Θα δούμε δηλαδή τους πολιτικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και τεχνολογικούς παράγοντες που υπάρχουν και επηρεάζουν είτε θετικά είτε αρνητικά την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού στο νομό Ηρακλείου.

4.3.1 Πολιτικοί παράγοντες στο νομό Ηρακλείου:

Η μεγάλης διάρκειας παγκόσμια πολιτική σταθερότητα (λήξη “ψυχρού πολέμου” και της “απειλής” πυρηνικού ολέθρου) προσφέρουν στους μελλοντικούς επισκέπτες του Ηρακλείου την αίσθηση της ασφάλειας. Αυτός ο παράγοντας είναι ίσως από τους βασικότερους.

Άλλος πολιτικός παράγοντας είναι η ύπαρξη νόμων και ρυθμίσεων που καθορίζουν το εργατικό ωράριο, τον ελάχιστο και μέγιστο μισθό των εργαζομένων, τους έμμεσους και άμεσους φόρους και τη τιμολόγηση των προϊόντων.

Αυτό που λείπει από το Ηράκλειο είναι η υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου χωρικής ανάπτυξης του τουρισμού (ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον τουρισμό) και η άσκηση πολιτικών τουριστικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που αυτό θέτει για την αναβάθμιση και εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, τη διεύρυνση των προορισμών με ειδική μέριμνα για τη διαφύλαξη των πόρων, με στόχο την στήριξη των επενδύσεων, τη βελτίωση της συνολικής απόδοσης του τομέα και τη διάχυση του αποτελέσματος σε άλλους τομείς. Μέχρι σήμερα η τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης έχει αφήσει περιοχές αναξιοποίητες ή έχει οδηγήσει περιοχές σε κρίση έχοντας υπερβεί τη φέρουσα ικανότητά τους.

Ένα άλλο μειονέκτημα είναι το ισχύον ωράριο στους αρχαιολογικούς χώρους. Οι περισσότεροι αρχαιολογικοί χώροι κλείνουν στις τρεις το μεσημέρι, κάτι που δεν ισχύει στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες, με αποτέλεσμα κάποιες μέρες να υπάρχει συνωστισμός στους αρχαιολογικούς χώρους και η ξενάγηση των τουριστών να γίνεται με δυσκολία, προκαλώντας τη δυσχέρεια των επισκεπτών. Ζωντανό παράδειγμα είναι η Κνωσός, όπου κάθε Πέμπτη τους καλοκαιρινούς μήνες, εκτός από τον κόσμο των οργανωμένων εκδρομών από τα τουριστικά γραφεία, υποδέχεται και εκατοντάδες επισκέπτες από τα κρουαζιερόπλοια με αποτέλεσμα τη μαζικοποίηση του αρχαιολογικού τουρισμού. Θα πρέπει λοιπόν να υπάρξει συντονισμός ως προς τη μέρα και ώρα επίσκεψης για να αποφεύγονται τέτοιου είδους προβλήματα.

Τέλος, όσον αφορά τους Ολυμπιακούς αγώνες που διαδραματίστηκαν στη χώρα μας το καλοκαίρι του 2004, δεν υπήρξε κανένας σχεδιασμός αξιοποίησης και διασύνδεσης του τουριστικού προϊόντος και της τουριστικής ανάπτυξης γενικότερα με το μεγαλύτερο αθλητικό, πολιτιστικό, κοινωνικό γεγονός των Ολυμπιακών αγώνων. Δεν υπήρξε καμία στρατηγική να διασυνδεθεί το τουριστικό προϊόν με τους Ολυμπιακούς αγώνες.

Η έλλειψη αρμοδιοτήτων σε μία σειρά σημαντικά ζητήματα, η έλλειψη επαρκών αυτοτελών πόρων και η εξάρτηση από το κεντρικό κράτος για τη χρηματοδότηση και η έλλειψη στελεχών δημιούργησαν τοπικές δομές διοίκησης με περιορισμένες δυνατότητες ουσιαστικής παρέμβασης στα αναπτυξιακά προβλήματα της περιφέρειας.

Ένας άλλος πολιτικός παράγων είναι η έλλειψη εκ μέρους της κεντρικής διοίκησης μιας συγκροτημένης και διαρκούς πολιτικής δημοσίων δαπανών.

Τέλος, στους πολιτικούς παράγοντες θα πρέπει να αποδοθεί και η αναποτελεσματική χρήση των πόρων του Γ' ΚΠΣ, οι οποίοι αποτελούσαν μία χρυσή ευκαιρία για την ανάπτυξη του Ηρακλείου αλλά κατασπαταλήθηκαν σε μικρά ή ημιτελή έργα.

4.3.2 Οικονομικοί παράγοντες στο νομό Ηρακλείου:

Ενώ η πολιτική κατάσταση του Ηρακλείου είναι σταθερή, η οικονομική κατάσταση δεν είναι και τόσο σταθερή. Ο πληθωρισμός και η ανεργία χρόνο με το χρόνο αυξάνονται και η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών μειώνεται. Δυστυχώς, η οικονομία του Ηρακλείου και όλης της Ελλάδας βρίσκεται σε τραγικό επίπεδο.

Το τουριστικό προϊόν του Ηρακλείου έχει πλέον κορεστεί και υπάρχει ανάγκη για οικονομική άνθηση. Αυτό επιτυγχάνεται μόνο με την στροφή από το μαζικό στον εναλλακτικό τουρισμό, προσφέροντας ένα διαφορετικό τουριστικό προϊόν.

Το Ηράκλειο προσελκύει περισσότερες δραστηριότητες και αναπτύσσεται πιο γρήγορα από κάποιες άλλες περιοχές της Κρήτης. Η ταχύτερη αυτή ανάπτυξη οφείλεται στο μέγεθος του. Το Ηράκλειο αποτελεί ένα μεγάλο αστικό κέντρο με αποτέλεσμα να επωφελείται από την ύπαρξη των οικονομιών κλίμακας και συγκέντρωσης και συνεπώς προσφέρει σημαντικά κοστολογικά πλεονεκτήματα εγκατάστασης σε νέες επιχειρήσεις. Επιπλέον, το μέγεθός του εξασφαλίζει ότι ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής των επιχειρήσεων θα καταναλωθεί τοπικά και οι επιχειρήσεις δε θα επιβαρυνθούν με κόστος μεταφοράς.

Αρνητικό οικονομικό παράγοντα αποτελεί η διαρροή του εισοδήματος. Οι επιχειρήσεις μπορεί να έχουν έδρα το Ηράκλειο και να παράγουν τα προϊόντα τους εδώ αλλά ένα ποσοστό από τα εισοδήματα που δημιουργούνται είτε ως επιχειρηματικά κέρδη είτε ως αμοιβές εργασίας διαφεύγουν στο εξωτερικό και συνεπώς έχουν περιορισμένη συμβολή στη τοπική ανάπτυξη.

Η παραγωγική διάρθρωση του Ηρακλείου επηρεάζει σημαντικά τις προοπτικές ανάπτυξης του. Όσον αφορά την οικονομική δομή της Περιφέρειας, στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας παρατηρούμε ενέργειες εκσυγχρονισμού και έντονης εξειδίκευσης (π.χ. στην παραγωγή ελαιόλαδου). Στον δευτερογενή τομέα έχουμε κάνει

σημαντικά βήματα προόδου και τέλος, ο τριτογενής τομέας παραγωγής εξειδικεύεται κυρίως στον τουρισμό. Το 15% όλων των αφίξεων της χώρας μας καταλήγει στο Ηράκλειο (λιμένες και αερολιμένες). Το Ηράκλειο, που διαθέτει μία σημαντική παρουσία του δευτερογενή και τριτογενή τομέα παραγωγής και εξειδίκευση σε κλάδους εντάσεως κεφαλαίου και τεχνολογίας αναμένεται να έχει ευνοϊκότερες προοπτικές ανάπτυξης.

Από την άλλη πλευρά, η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού σε όρους εκπαίδευσης και εξειδίκευσης αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα στην προσέλκυση και ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων και στην ταχύτερη προσαρμογή στα μεταβαλλόμενα δεδομένα της οικονομίας.

Τέλος, σημαντικό οικονομικό παράγοντα αποτελούν και οι οικονομικοί πόροι που δίνονται για την ανάδειξη και προστασία των αρχαιολογικών πόρων. Συγκεκριμένα το Γ' ΚΠΣ⁵⁰ είχε συνολικό προϋπολογισμό 68 εκατομμύρια ευρώ και ο συνολικός αριθμός έργων ήταν 47. Τα έργα αυτά αφορούσαν προστασία και ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων όπως είναι η Κνωσός, ανάδειξη νέων χώρων όπως είναι η Γόρτυνα, αναβάθμιση κτιριακών υποδομών και επανεκθέσεων αρχαιολογικών μουσείων κ.α. Ακόμα, το Δ' ΚΠΣ αφορά στην αποκατάσταση του Αρχαιολογικού μουσείου Ηρακλείου και στην έκθεση των ευρημάτων του, καίρια σωστικά έργα σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους ώστε να αναδειχθούν, αποκατάσταση του Κούλε και των Νεωρίων, διάσωση και προβολή των ενετικών τειχών, στερεωτικές εργασίες στο Φρούριο Τεμένους και στο Βυζαντινό Φρούριο Γόρτυνας κ.α.

4.3.3 Κοινωνικοί παράγοντες στο νομό Ηρακλείου:

Οι κοινωνικοί παράγοντες αφορούν τη κοινωνική δομή του Ηρακλείου, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, την εκπαίδευση, τη νοοτροπία κ.α.

Βασικός κοινωνικός παράγοντας αποτελεί η ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού. Αυτό επιτυγχάνεται με την εκπαίδευση – κατάρτιση του ντόπιου πληθυσμού. Περιοχές που συγκεντρώνουν σημαντικά μεγέθη επιστημονικού δυναμικού και καταρτισμένου εργατικού δυναμικού καθώς και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα διαθέτουν συγκριτικό

⁵⁰ Το ΚΠΣ (Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης) αποτελεί συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις αναπτυξιακές προτεραιότητες της χώρας, οι οποίες θα συγχρηματοδοτηθούν, από ένα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πλεονέκτημα στην ανάπτυξη του τουρισμού. Το Ηράκλειο εκτός από τις τουριστικές σχολές που διαθέτει, έχει και πολλούς καταρτισμένους ξεναγούς, γεγονός που βοηθάει στην ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού.

Ο τουρισμός έχει ανοίξει καινούριους δρόμους, έχει δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας με αποτέλεσμα αρκετά μεγάλος αριθμός των κατοίκων των υπαίθριων περιοχών να έχει μαζευτεί στη πόλη του Ηρακλείου.

Οι ανθρώπινες αξίες και αντιλήψεις αλλάζουν χρόνο με το χρόνο. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις διαφορετικές κουλτούρες οδηγεί σε μετατόπιση από τον τουρισμό “πακέτων” σε πιο ευαίσθητους τύπους τουρισμού και αναψυχής. Ο τουρισμός αποτελεί ένα μέσο διάδοσης πληροφοριών σχετικών με τα ήθη, τα έθιμα και τον τρόπο ζωής των διαφορετικών πολιτισμών και συνεισφέρει θετικά στην γνωριμία των λαών και την ειρηνική συνύπαρξή τους.

Ο δυτικός τρόπος ζωής όμως και τα έντονα καταναλωτικά πρότυπα που συχνά προβάλλουν οι τουρίστες, επηρεάζουν, φέρνουν αλλαγές και σύγχυση στις συνήθειες και τους ρυθμούς των τοπικών κοινωνιών, υποβαθμίζοντας ή καταστρέφοντας τη σημασία της τοπικής κουλτούρας (αλλαγές σε ήθη, έθιμα και αξίες ύστερα από τουριστικοποίηση των περιοχών – εμπορευματοποίηση).

Τέλος, ένας άλλος κοινωνικός παράγοντας είναι η αντιμετώπιση των ντόπιων κατοίκων ως προς τους τουρίστες. Στο Ηράκλειο η τοπική κοινωνία είναι πολύ φιλική και φιλόξενη ως προς τους επισκέπτες της. Το ποσοστό που αντιμετωπίζει τον τουρισμό εχθρικά είναι πολύ μικρό.

4.3.4 Τεχνολογικοί παράγοντες στο νομό Ηρακλείου:

Οι τεχνολογικοί παράγοντες αφορούν το διαδίκτυο, τη γρήγορη μετάδοση της πληροφορίας, νέες ανακαλύψεις – καινοτομίες κ.α.

Στον τομέα των επικοινωνιών η Περιφέρεια Κρήτης έχει συγκριτικό πλεονέκτημα θέσης και υφιστάμενης τεχνολογικής υποστήριξης για να παίζει σημαντικό ρόλο σαν τηλεπικοινωνιακό κέντρο, διασυνδέοντας την Ευρωπαϊκή Ένωση με την ΝΑ Μεσόγειο. Επιπλέον, η σημαντική συγκέντρωση ερευνητικών, ακαδημαϊκών και τεχνολογικών ιδρυμάτων αποτελεί ισχυρό σημείο για την ανάδειξη του Ηρακλείου σε κέντρο Τηλεματικών Εφαρμογών και Υπηρεσιών.

Στον τομέα του τουρισμού, η διασφάλιση κρίσιμου βιώσιμου μεγέθους και δικτυώσεων αποτελεί προϋπόθεση. Έτσι λοιπόν χρειάζεται βελτίωση των πυλών εισόδου-εξόδου, επιλεκτική ανάδειξη του φυσικού, πολιτιστικού και ιστορικού περιβάλλοντος καθώς και την εφαρμογή νέων τεχνολογιών για την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Αναγκαία είναι η ύπαρξη προηγμένων υπηρεσιών, στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, στις επικοινωνιακές τεχνολογίες και τη βιοτεχνολογία και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η Κρήτη θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως «πilotική» περιφέρεια, κέντρο ανταλλαγής εμπειριών και μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας για εκτεταμένες εφαρμογές Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην Ευρώπη και την Μεσόγειο.

Τέλος, οι νέες τεχνολογίες μπορούν να διασφαλίσουν τη λειτουργία συνδυασμένων μεταφορών επιβατών και φορτίων σε ένα ολοκληρωμένο και λειτουργικό δίκτυο λιμανιών, αεροδρομίων και οδικών αξόνων του νησιού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Προτάσεις και μέτρα για την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού

Για να αναπτυχθεί σωστά ο αρχαιολογικός τουρισμός στο νομό Ηρακλείου οι ιδιωτικοί φορείς, όπως είναι τα τουριστικά γραφεία, και οι δημόσιοι φορείς όπως είναι η τοπική αυτοδιοίκηση και η νομαρχία θα πρέπει να λάβουν κάποια μέτρα και να προβούν σε κάποιες ενέργειες.

5.1.1 Προτάσεις

Εφαρμόζοντας την ανάλυση SWOT διαπιστώσαμε πως το Ηράκλειο έχει απεριόριστες δυνατότητες να αναπτύξει τον αρχαιολογικό τουρισμό. Το Ηράκλειο, όπως και οι περισσότερες περιοχές στόχευαν πολλά χρόνια στο μαζικό τουρισμό προσφέροντας ‘‘Ήλιο – Θάλασσα’’. Όμως το μοντέλο του Μαζικού Τουρισμού έχει πλέον κορεστεί, ενώ μαζί του έχει ξεφτίσει και η εικόνα ενός παραδοσιακού ξενοδοχείου δίπλα στη θάλασσα ή μια πισίνα με λίγους φοίνικες και το πλαστικοποιημένο φαγητό.

Σήμερα, ο ανταγωνισμός με τις άλλες περιοχές ή ακόμα και με τις άλλες χώρες, είναι τεράστιος. Υπάρχουν πολλοί προορισμοί που προσφέρουν το δίπτυχο ‘‘ Ήλιος – Θάλασσα’’ και μάλιστα με χαμηλότερες τιμές.

Έτσι, λοιπόν, γεννιέται η ανάγκη να δημιουργηθούν και να αναπτυχθούν εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού, όπως είναι ο αρχαιολογικός τουρισμός, προσφέροντας στους επισκέπτες κάτι πιο ουσιαστικό από το προκαθορισμένο: τη γνήσια φιλοξενία, ιστορία, πολιτισμό, αυθεντική ελληνική διατροφή και ξεχωριστές δραστηριότητες, που τους δένουν με το τόπο μας.

Στις προηγούμενες ενότητες διαπιστώσαμε ότι το Ηράκλειο διαθέτει τις περισσότερες από τις προϋποθέσεις που χρειάζονται για την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού. Έτσι, οι παρακάτω προτάσεις θα εστιάζονται σε δύο βασικά

σημεία: α) στη δημιουργία ή βελτίωση των παραπάνω προϋποθέσεων και β) στη διαφήμιση και προβολή τους.

- ❖ Βελτίωση των υποδομών που καθορίζουν την τελική ποιότητα του τουριστικού προϊόντος, δηλαδή αεροδρόμια, λιμάνια, μαρίνες, σύγχρονοι οδικοί άξονες. Υποδομές που υστερούμε σημαντικά έναντι του ανταγωνισμού αλλά και έναντι των σύγχρονων απαιτήσεων της κοινωνίας.
- ❖ Να ενταθεί η διαφημιστική καμπάνια της χώρας μας στο εξωτερικό και να αυξήσει η πολιτεία τις απαραίτητες σχετικές δαπάνες, τόσο για την ευρύτερη τουριστική αγορά όσο και για τον αρχαιολογικό τουρισμό.. Το βασικό στοιχείο της διαφήμισης θα πρέπει να είναι η ανάδειξη της σπάνιας σε παγκόσμιο επίπεδο πολιτιστικής περιουσίας του ελληνικού λαού του Ηρακλείου, που διαφοροποιεί αισθητά το προϊόν της από τις άλλες ανταγωνίστριες περιοχές.
- ❖ Συμμετοχή και προβολή των αρχαιολογικών χώρων του Ηρακλείου στις ειδικές εκθέσεις που διοργανώνονται στην Ευρώπη και αφορούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού τις οποίες επισκέπτονται εκατομμύρια υποψήφιοι τουρίστες θεματικού τουρισμού κάθε χρόνο.
- ❖ Διοργάνωση συνεδρίων με θέμα αρχαιολογικός τουρισμός στο Ηράκλειο.
- ❖ Βελτίωση της έντυπης ή άλλης μορφής παρουσίασης και περιγραφής των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων ώστε ο επισκέπτης να έχει εύκολη πρόσβαση και πιο ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορίας του Ηρακλείου.
- ❖ Υλοποίηση στοχευόμενου πλάνου δημοσιότητας σε διεθνή ΜΜΕ.
- ❖ Στελέχωση αρχαιολογικών χώρων και αρχαιολογικών υπηρεσιών.
- ❖ Οικονομική ενίσχυση των εφορειών αρχαιοτήτων.
- ❖ Εξασφάλιση της προσβασιμότητας, επισκεψιμότητας και οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων.
- ❖ Εξωραϊσμός του περιβάλλοντα χώρου όσον αφορά τους αρχαιολογικούς χώρους.
- ❖ Επίλυση του προβλήματος της διαχείρισης των στερεών απορριμμάτων στο Ηράκλειο και της άναρχης οικιστικής ανάπτυξης.
- ❖ Βελτίωση στις οικονομικές προσφορές, το value format δεν ισχύει πολλές φορές.

- ❖ Έλεγχος χρήσεων και της εγκατάστασης δικτύων υποδομής ώστε να διασφαλίζεται η βέλτιστη ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων.
- ❖ Πτήσεις charter και κατά την διάρκεια του χειμώνα.
- ❖ Υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου χωρικής ανάπτυξης του τουρισμού και άσκηση πολιτικών τουριστικής ανάπτυξης.

5.1.2 Μέτρα για την ανάπτυξη του Αρχαιολογικού τουρισμού:

Η σημασία του αρχαιολογικού χώρου είναι πολλαπλή και αυτονόητη. Αυτό που δεν έχει γίνει ακόμα αυτονόητο είναι η ανάγκη προστασίας, ανάδειξης και προβολής του. Είναι κάτι που οι κατά τόπους Εφορείες Αρχαιοτήτων, ως τελευταίοι φύλακες του πολιτισμού μας, πασχίζουν, μέσα σε δύσκολες εποχές να πετύχουν με την πενιχρή στήριξη τόσο της πολιτείας, όσο και των πολιτών.

Διότι δε νοείται αρχαιολογικός τουρισμός χωρίς σημείο αναφοράς το πολιτισμικό περιβάλλον και κέντρο βάρους την προστασία των μνημείων, χωρίς την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, χωρίς την πολιτισμική και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των εμπλεκομένων. Ειδικότερα, το τελευταίο θεωρείται καθοριστικής σημασίας και πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα σε όλες τις φάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Είναι ανάγκη να γίνει βίωμα σε όλους η αξία της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, κάτι που, επιτέλους, πρέπει να ξεκινήσει από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και να συνεχιστεί στην δευτεροβάθμια, όχι μόνο με διδασκαλία από έδρας αλλά και με επιτόπιες επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και γενικότερα μνημεία πολιτισμού. Μόνον έτσι ο νέο-Έλληνας θα μπορέσει να γνωρίσει και να εκτιμήσει τον πολιτισμικό του πλούτο. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει κυρίως να δοθεί στις Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών, οι απόφοιτοι των οποίων καλούνται να εκπροσωπήσουν πάρα πολλές φορές τον τόπο ενώπιον των ξένων επισκεπτών. Ευτυχώς για μας σήμερα υπάρχουν ακόμη –και πρέπει να διατηρηθούν- οι Σχολές Ξεναγών. Γιατί μόνο μέσω της εκπαίδευσης παρέχονται γνώσεις, διαμορφώνονται θέσεις, απόψεις και σφυρηλατούνται στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες στοιχειοθετούν μια διαφορετική αντίληψη για τον τουρισμό, τον πολιτισμό και το περιβάλλον, αυτής της αगाστής⁵¹ συνύπαρξης.

⁵¹ Αγαστής: αξιοθαύμαστης

Είναι γνωστό ότι η Ελληνική κοινωνία βασίζεται σε ένα πολύ μεγάλο μέρος της στον τουρισμό οποίος με τη σειρά του βρίσκεται σε στενή εξάρτηση από το φυσικό περιβάλλον και τον πολιτισμικό-αρχαιολογικό πλούτο της χώρας. Με άλλα λόγια το φυσικό περιβάλλον και οι ελληνικές αρχαιότητες αποτελούν βασική παράμετρο της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, ή, διαφορετικά, το «κεφάλαιο» της, το οποίο μέσω του τουρισμού οι αρμόδιοι φορείς καλούνται να αναδείξουν και να αξιοποιήσουν, με σκοπό να παραχθούν οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και περιβαλλοντικά οφέλη. Κατά συνέπεια, αν αποσκοπούμε στη διατήρηση των ωφελειών που προέρχονται από τον τουρισμό σε βάθος χρόνου, θα πρέπει να εκμεταλλευτούμε το διαθέσιμο αυτό «κεφάλαιο» με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σε θέση να προσφέρει αενάως τις ίδιες, τουλάχιστον υπηρεσίες. Είναι άλλωστε γνωστό ότι η αειφορικότητα επιτυγχάνεται μόνον όταν οι σχέσεις τουρισμού και διαθέσιμου –τουριστικά αξιοποιήσιμου- πλούτου είναι αρμονικές και έχει επιτευχθεί μία ισορροπία μεταξύ τους.

Στη χώρα μας, η επιθυμητή ισορροπία δεν επιτεύχθηκε μέχρι σήμερα, για πολλούς και διάφορους λόγους, που δεν είναι του παρόντος να αναπτυχθούν. Αυτή ωστόσο η «ανισορροπία» είχε ως αποτέλεσμα την υπερσυγκέντρωση τουριστών και επακόλουθα τη σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση ορισμένων περιοχών, οι οποίες αναπτύχθηκαν επιλεκτικά και μονομερώς.

Καθώς το Ηράκλειο διαθέτει αυτό το μοναδικό αρχαιολογικό «προϊόν», που στοιχειοθετεί και το συγκριτικό της πλεονέκτημα, θεωρούμε ότι ο αρχαιολογικός τουρισμός είναι δυνατός, αναγκαίος, έχει προοπτικές και επιβάλλεται η περαιτέρω ανάπτυξή του στο Ηράκλειο.

Η ευόδωση⁵², όμως, μιας τέτοιας προσπάθειας προϋποθέτει τη λήψη μέτρων, τα οποία επιγραμματικά θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

- Εφαρμογή μιας πολιτικής, με σεβασμό στη φυσική και στην πολιτισμική μας κληρονομιά, η οποία να ενισχύει τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη,
- Συμμετοχή στη διαμόρφωση πολιτικής, στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση προτάσεων για εναλλακτικό αρχαιολογικό τουρισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων (ΥΠ.ΠΟ, Υπουργείο Τουρισμού, επιστημονικοί, επιχειρηματικοί, μη κυβερνητικές οργανώσεις, τοπικοί παράγοντες, κ.λπ.),
- Καταγραφή και ταξινόμηση του αρχαιολογικού προϊόντος κατά αντικείμενο, βαθμό ευαισθησίας και φυσική χωρητικότητα,

⁵² ευόδωση: επιτυχία

- Ιεράρχηση των αρχαιολογικών προορισμών και περιβαλλοντικός-χωροταξικός σχεδιασμός των δράσεων,
- Σύνταξη αυστηρών προδιαγραφών σχετικά με τα έργα υποδομής-ανωδομής και τουριστικής χρήσης,
- Παροχή κινήτρων για τη δραστηριοποίηση των τοπικών κοινωνιών,
- Συγκρότηση επιτροπής, με εξειδικευμένα στελέχη, παρακολούθησης και ελέγχου της εκτέλεσης των έργων και μετέπειτα της τουριστικής χρήσης των αρχαιολογικών χώρων,
- Ενεργοποίηση και ευαισθητοποίηση των επιχειρηματιών και των τοπικών κοινωνιών σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και γενικότερα πολιτισμικής παιδείας και συμπεριφοράς,
- Ενεργοποίηση των αρμοδίων δημοσίων, περιφερειακών και νομαρχιακών υπηρεσιών, οι οποίες διαθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό και πολυετή εμπειρία, και
- Ετήσιος απολογισμός της συνολικής πορείας του αρχαιολογικού τουρισμού (έργα, τουρίστες, θετικά ή αρνητικά σημεία), με σκοπό να υπάρχει σαφής εικόνα της εξέλιξης, να προωθούνται ενδεχόμενες βελτιώσεις ή να γίνονται έγκαιρα οι απαραίτητες διορθώσεις.

Η ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού δεν είναι εύκολη υπόθεση. Τα συμφέροντα, οι στάσεις, οι συμπεριφορές και οι νοοτροπίες, που κυριάρχησαν για δεκαετίες, αντιστέκονται και πρέπει να μεταλλαχθούν. Πέρα από αυτά, όμως, και πάνω απ' όλα, πρέπει να αναγνωρίσουμε και να πιστέψουμε στη δυναμική του αρχαιολογικού προϊόντος του νομού του Ηρακλείου και στη συνέχεια να μετασηματίσουμε αυτό το «πιστεύω» σε κάθε κύριο εθνικό στόχο. Στόχος, ο οποίος θα ακολουθείται πιστά, θα ελέγχεται αυστηρά και θα υλοποιείται με συνέπεια, φαντασία και θάρρος. Οι «φυσικές» προϋποθέσεις υπάρχουν, αλλά απαιτούνται επιπλέον οι πνευματικές και οι ψυχικές: ευρύτητα αντίληψης, διεπιστημονική προσέγγιση, διορατικότητα, ευαισθησία, τόλμη και πολιτική βούληση.

Χρειάζεται τέλος να απευθυνθούμε σε επισκέπτες ανώτερου βιοτικού και πνευματικού επιπέδου. Ο επισκέπτης που έρχεται στο Ηράκλειο για να απολαύσει το ποτό του σε μία πλαστική σεζ-λονγκ, δίπλα στη πισίνα ενός all-inclusive ξενοδοχείου,

σίγουρα δεν είναι εκείνος που θα μπορεί να εκτιμήσει, να απολαύσει και φυσικά να ξοδέψει χάριν της γνώσης και του πολιτισμού.⁵³

5.2 Συμπεράσματα

Το Ηράκλειο είναι ένας τόπος ιδιαίτερα ευνοημένος από τις φυσικές καλλονές και τον πλούτο των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων που προσφέρεται για τουρισμό όλες τις εποχές του χρόνου. Έτσι λοιπόν έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει σχεδόν όλες τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αμβλύνοντας τα προβλήματα που δημιουργεί ο μαζικός τουρισμός και επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο.

Ο αρχαιολογικός τουρισμός υπάρχει από τα αρχαία χρόνια, τότε που οι αρχαίοι μας φιλόσοφοι, σαν περιηγητές, επισκέπτονταν τις πόλεις του τότε γνωστού κόσμου. Η ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού στο Ηράκλειο δεν είναι εύκολη υπόθεση, αφού χρόνια τώρα στηρίζει την οικονομία του στο μαζικό τουρισμό. Τα τουριστικά γραφεία του νομού Ηρακλείου έχουν κάνει κάποιες ενέργειες προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς του Ηρακλείου, διοργανώνοντας εκδρομές από όλη την Κρήτη στους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους του τόπου.

Αυτό όμως δεν είναι αρκετό για την ανάπτυξη του αρχαιολογικού τουρισμού. Χρειάζονται πιο δραστικά μέτρα και πάνω απ' όλα χρειάζεται ανάπτυξη του Ηρακλείου και βελτίωση των υποδομών που διαθέτει καθώς και αλλαγή της διεθνούς προβολής που έχει. Το Ηράκλειο στο εξωτερικό είναι περισσότερο γνωστό σαν ένας τόπος με υπέροχες παραλίες και κλίμα. Και λιγότερο σαν τόπος με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά.

Οι εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού, που απευθύνονται σε ειδικό κοινό, τα target groups, δεν αξιοποιήθηκαν για πάρα πολλά χρόνια, ή αν αξιοποιήθηκαν κατά περίπτωση, είχαν εντελώς αποσπασματικό χαρακτήρα και δεν εντάσσονταν σε καμιά γενικότερη στρατηγική, η οποία θα έφερνε την ανάδειξη και την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος.

Αν θέλουμε, ο ανταγωνισμός να μην μας επηρεάσει, θα πρέπει ο αρχαιολογικός τουρισμός να αξιοποιηθεί σε ένα μεγάλο βαθμό, όχι αποσπασματικά, αλλά να μπει σε μία οργανωμένη βάση και να υπάρξει και μία συνεργασία και μέσα στη Βουλή. Σε

⁵³ <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=239>

τελική ανάλυση θα πρέπει να αποτελεί κομμάτι γενικότερης ανάδειξης των πλεονεκτημάτων που είναι μοναδικά σε όλη την Ευρώπη, αν λάβουμε υπόψη μας ότι υπάρχουν πολλές ανταγωνιστικές πόλεις με υπέροχες παραλίες και καλό κλίμα, αλλά είναι λίγες αυτές με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και τόσα αρχαιολογικά μνημεία. Σε αυτό το σημείο το Ηράκλειο μπορεί να έχει το πλεονέκτημα έναντι άλλων περιοχών και να κερδίσει τους μελλοντικούς επισκέπτες του.

Η στροφή από τον μαζικό τουρισμό στον αρχαιολογικό δεν είναι εύκολη υπόθεση. Θα πρέπει να επενδυθεί ένα μεγάλο κεφάλαιο για την ανάπτυξη του Ηρακλείου και κυρίως για την βελτίωση του λιμένα και του αεροδρομίου, γιατί αυτή είναι η πρώτη εικόνα που βγαίνει προς τα έξω και να διαφοροποιηθεί η διαφημιστική καμπάνια στο εξωτερικό. Να σταματήσει δηλαδή να βγαίνει προς τα έξω ότι το Ηράκλειο προσφέρει μόνο ήλιο, θάλασσα και ψυχαγωγία.

Ο μαζικά διακινούμενος τουρισμός αναφέρεται σε άτομα που προσφέρουν στον εαυτό τους την πολυτέλεια των διακοπών που δεν ανταποκρίνεται στο επίπεδο της καθημερινής τους ζωής. Εδώ έρχεται να κάνει την εμφάνισή του ο αρχαιολογικός τουρισμός, προσπαθώντας να εξισορροπήσει τα πράγματα σε έναν τόπο και να προσφέρει ένα άλλο είδος τουριστικού προϊόντος. Ο αρχαιολογικός τουρισμός, για να το καταφέρει αυτό θέτει κάποιους βασικούς στόχους οι οποίοι είναι:

- Προστασία και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων
- Εμπλουτισμός και διαφοροποίηση της τουριστικής αγοράς
- Προσέλκυση πιο ποιοτικού τουρισμού
- Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου
- Απόκτηση πολιτιστικής συνείδησης
- άμβλυνση των επιπτώσεων του μαζικού τουρισμού
- ενίσχυση ανταγωνιστικότητας
- προσφορά μεγαλύτερου αριθμού εξειδικευμένων υπηρεσιών που καλύπτουν τη ζήτηση ειδικών ομάδων τουριστών
- τη συγκρότηση ενός προτύπου ανάπτυξης που εντάσσεται ισόρροπα στην υπάρχουσα δομή αυτό επιτυγχάνεται είτε βελτιώνοντας την υπάρχουσα κατάσταση, π.χ. στις περιοχές με οργανωμένο τουρισμό, είτε διαμορφώνοντας μία νέα παραγωγική δομή στον τουριστικό τομέα όπου κυριαρχούν οι υποδομές και οι υπηρεσίες των ειδικών και εναλλακτικών μορφών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Ανδριώτης, Κ. (2006). *Αειφορία – Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης: Ηράκλειο
- Ανδριώτης, Κ. (2003). *Τουριστική ανάπτυξη και σχεδιασμός*. Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης: Ηράκλειο
- Βασιλάκης, Α. Σπ. , *Κρήτη: Φυσικό Περιβάλλον – Ιστορία – Μουσεία – Αρχαιολογικοί Χώροι και Μνημεία*. I. Mathioulakis & Co.: Αθήνα
- Ηγουμενάκης, Ν.Γ. , Κραβαρίτης, Κ.Ν. και Λύτρας, Π.Ν. (1999-1998). *Εισαγωγή στον Τουρισμό*. INTERBOOKS: Αθήνα
- Ηγουμενάκης, Ν.Γ. (1996) *Τουριστικό Μάρκετινγκ*. INTERBOOKS: Αθήνα
- Κραβαρίτης, Κ.Ν. (1992). *Επαγγελματικός Τουρισμός*. INTERBOOKS: Αθήνα
- Παναγιωτάκης, Γ.Ι., *Κρήτη: Τι πρέπει να γνωρίζετε*. Ηράκλειο
- Σφακιανάκης, Μ.Κ. (2000). *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. ΕΛΛΗΝ: Αθήνα
- Φαληρέα, Λ. “7^ο Συνέδριο «Τουρισμός και Ανάπτυξη» ” στο *Τουρισμός & Οικονομία*. Νο 344, Οκτώβριος 2008.
- Χρήστου, Ε. (2000), *Αρχές και Φιλοσοφία Εθνικών και Περιφερειακών Σχεδίων Μάρκετινγκ, τόμος Β’ Τουριστικό Μάρκετινγκ Φορέων, Οργανώσεων και Επιχειρήσεων*. Πάτρα.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ:

- <http://users.forthnet.gr/agn/istam/toyri1.htm>
- <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=239>
- <http://www.explorecrete.com/Heraklion/GR-Heraklion-Archaeological-Museum.html>
- <http://www.incorfu.gr/?p=7080>
- http://www.itr.si/javno/youth_farm/el/non-agric-activities4.html
- http://library.tee.gr/digital/m2045/m2045_kalokardou.pdf
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7%_SWOT
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7%_PEST
- <http://www.netmba.com/strategy/pest/>
- http://www.mindtools.com/pages/article/newTMC_09htm
- <http://83.212.32.18/genika/orizonties-draseis/stratigikos-s3c7ediasmos-kai-biosimotita/genika-stoi3c7eia>
- <http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion3.htm>
- <http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion8.htm>
- <http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion5.htm>

- <http://www.4crete.gr/creteguide/knossos.htm>
- http://www.crete.tournet.gr/Old_Palace-si766-el.jsp
- <http://www.stavroskalafatis.gr/spk/view.aspx?intid=71>
- http://www.crete-region.gr/greek/information/Teleutaia_nea/MARCH_2007/Voulgarparoyiasi.pdf
- http://www.crete-region.gr/greek/information/Teleutaia_nea/deltio_keno.asp?kodikow_deltiou=1182

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (Εικόνες):

Ανάκτορο της Φαιστού. Σκάλα προπυλαίων και μέρος της δυτικής αυλής.

Πηγή :

<http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion5.htm>

Κορμός αγάλματος από την Ελευθέρνα (Αρχαιολογικό μουσείο Ηρακλείου).

Πηγή :

<http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion8.htm>

Ο περίφημος δίσκος της Φαιστού (Αρχαιολογικό μουσείο Ηρακλείου).

Πηγή :

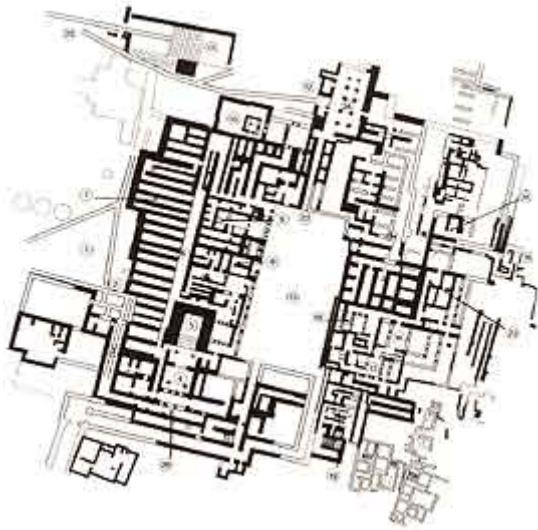
<http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion5.htm>

Πήλινο ομοίωμα οικίας στις Αρχάνες (Αρχαιολογικό μουσείο Ηρακλείου).

Πηγή :

<http://www.4crete.gr/cretguide/heraklion3.htm>

Κάτοψη μεγάλου Ανακτόρου (Κνωσός).
Πηγή :
<http://www.4crete.gr/creteguide/knossos.htm>

Το μεγάλο Ανάκτορο της Κνωσού

Ο προθάλαμος της αίθουσας του θρόνου
(Κνωσός)

Δυτική πτέρυγα ανακτόρου (Κνωσός)

Αναπαράσταση του κεντρικού φωταγωγού
(Κνωσός)

Αρχαιολογικός χώρος Τύλισου. Πηγή :
<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion7.htm>

Φαιστός. Κάτοψη ανακτόρου.

Πηγή :

<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion3.htm>

Φαιστός: Αποθήκες.

Πηγή :

<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion3.htm>

Το παλάτι της Φαιστού.

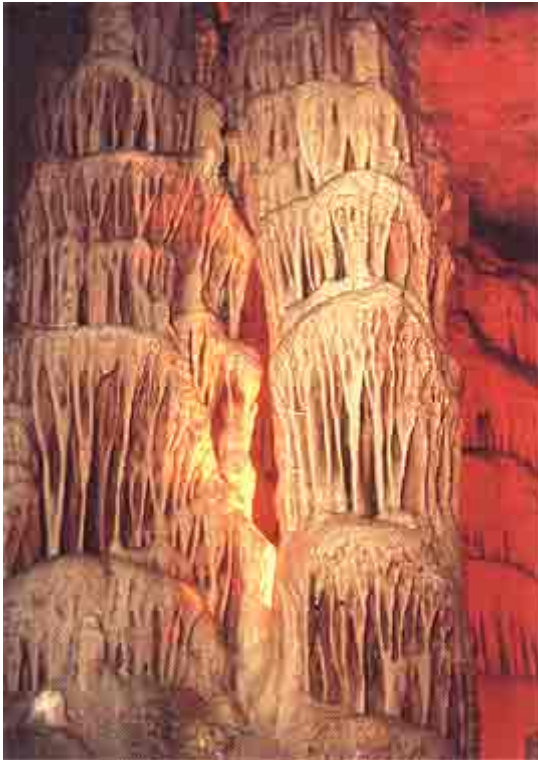
Πηγή: http://crete.tournet.gr/Old_Palace-si766-el.jsp

Η κεντρική αυλή στο παλάτι της Φαιστό

Η Κεντρική Αυλή και η Περιοχή του Θεάτρου - Φαιστός

Το σπήλαιο Σεντόνη κοντά στο χωριό Ζωνιανά.

Πηγή:
<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion8.htm>

Οι περίφημοι νόμοι της Γόρτυνας.

Πηγή:
<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion7.htm>

Μάταλα

Πηγή :
<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion5.htm>

Αρχάνες: το νεκροταφείο στο Φουρνί. Πηγή:
<http://www.4crete.gr/creteguide/heraklion3.htm>

Τούρκικη Κρήνη στη Πλατεία Κορνάρου

Η Κρήνη Μοροζίνη στη Πλατεία Λιονταριών

Η Κρήνη Ιδομενέα

Η Κρήνη Βεμβο στη Πλατεία Κορνάρου 1

Χανιόπορτα

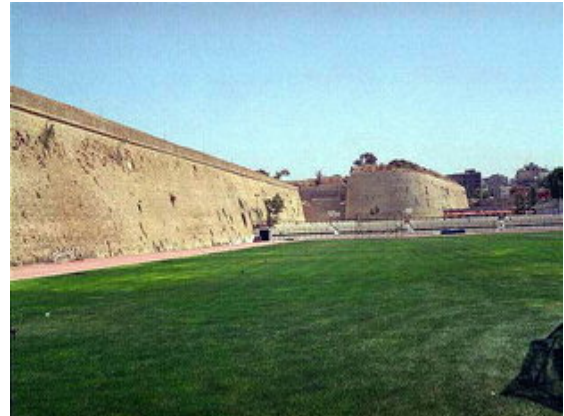
Βενετική Εκκλησία Αγίου Πέτρου

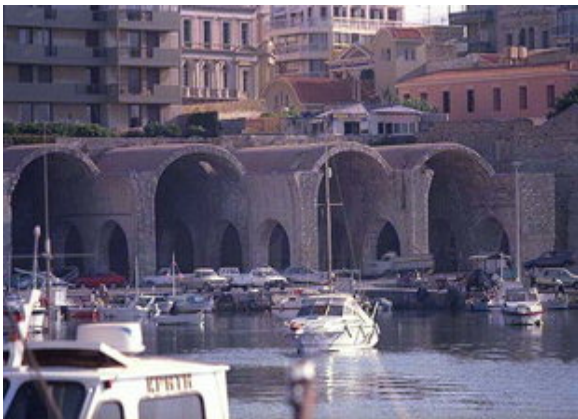
Ενετικό Φρούριο - Κούλε 1

Ενετικό Φρούριο - Κούλες 2

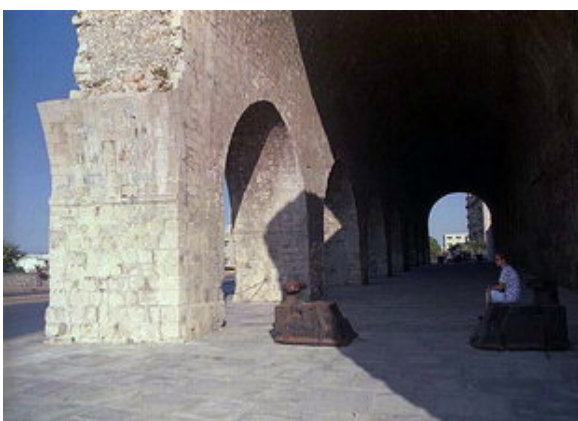
Βενετικό τείχος κοντά στη Χανιόπορτα

Βενετικά Ναυπηγία 1

Βενετική Λότζια

Βενετικά Ναυπηγία 2

Αρχαιολογικό μουσείο Ηρακλείου

Αρχαιολογικό μουσείο Αρχανών

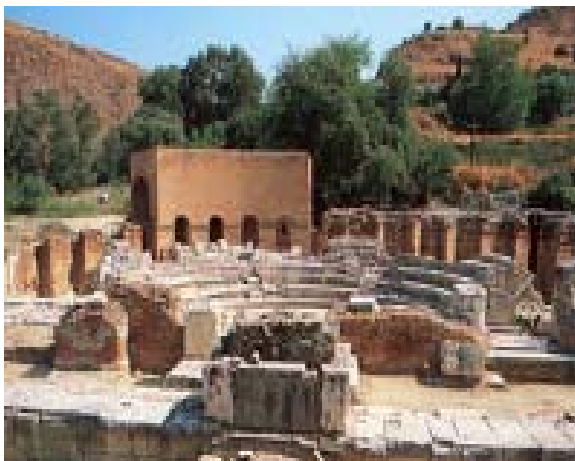
Μινωική έπαυλη στην Αμνισό

Αρχαιολογικός Χώρος Αγία Τριάδα

Μάλια - Βόρεια Είσοδος

Αρχαιολογικός Χώρος – Γόρτυνα

Ανάκτορο Μαλίων

Ο πύργος στο ανάκτορο των Μαλίων

Βομός στα Μάλια

Σπήλαιο Ελεύθειας